

**ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

**Η μετανάστευση των Ποντίων από την πρώην Σοβιετική
Ένωση και η πρόσβαση τους σε επαγγέλματα
πιστοποιημένης ειδημοσύνης. Θεωρητικός προβληματισμός
και εμπειρική διάσταση**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κοντάκου Χριστίνα

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Ι. Ψημμένος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Επιβλέπων

Μ. Καραμεσίνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Δ. Παπαδοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2010

Copyright © Κοντάκου Χριστίνα, 2010.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Στη μητέρα μου

*Ευχαριστώ την οικογένεια μου,
την τριμελή επιτροπή της εργασίας
(Ψημμένος Ι., Παπαδοπούλου Δ., Καραμεσίνη Μ.),
τον πρόεδρο του Συλλόγου
Ποντίων Λαυρίου “Μιθριδάτης”
(Βαρυθυμιάδης Γ.)
καθώς και όλους όσοι βοήθησαν
άμεσα ή έμμεσα στην πραγματοποίηση
και ολοκλήρωση αυτής της εργασίας.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη – λέξεις κλειδιά.....	7
Εισαγωγή – Ο γενικός προβληματισμός.....	8
Κεφάλαιο 1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης και της Εργασίας	
1.1 Οριοθέτηση των επαγγελμάτων και διαχωρισμός τους.....	11
1.2 Επάγγελμα και μετανάστευση.....	15
1.3 Θεωρητική προσέγγιση της πρόσβασης.....	23
Κεφάλαιο 2 Τα αίτια και οι λόγοι μετανάστευσης των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στα τέλη της δεκαετίας 1980 και τις αρχές τις δεκαετίας 1990 και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους	
2.1 Τα αίτια και οι λόγοι μετανάστευσης.....	27
2.2 Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.	31
2.3 Ο ειδικότερος των Ποντίων αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.	32
Κεφάλαιο 3 Η αντιμετώπιση των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στην Ελλάδα και τα ειδικότερα προβλήματα τους	
3.1 Οι λόγοι, για τους οποίους οι Πόντιοι δεν έχουν πρόσβαση σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης.....	34
3.2 Τα ειδικότερα προβλήματα των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα.....	39
Κεφάλαιο 4 Η διεξαγωγή της έρευνας και τα αποτελέσματα της	
4.1 Η διεξαγωγή της έρευνας.....	42

4.2 Τα αποτελέσματα της έρευνας.....	43
4.2.1 Τα αποτελέσματα της πρώτης συνέντευξης.....	44
4.2.2 Τα αποτελέσματα της δεύτερης συνέντευξης.....	47
4.2.3 Τα αποτελέσματα της τρίτης συνέντευξης.....	50
4.2.4 Τα αποτελέσματα της τέταρτης συνέντευξης.....	52
4.2.5 Συνολική επισκόπηση των αποτελεσμάτων των συνεντεύξεων.....	54
Συμπεράσματα.....	56
Βιβλιογραφία.....	60
Παράρτημα.....	65
Abstract – key words.....	93

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εστιάζει στο ζήτημα της μετανάστευσης των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας 1980 και τις αρχές της δεκαετίας 1990, καθώς και στην πρόσβαση τους, εφ' όσον έχουν τα αντίστοιχα πτυχία, σε ανώτερα επαγγέλματα. Οι άνθρωποι αυτοί εγκατέλειψαν όσα είχαν δημιουργήσει εκεί, κυρίως λόγω του εθνικισμού, που είχε ξεσπάσει εκείνη την εποχή στις περιοχές αυτές, και της επιθυμίας τους να ζήσουν στην πατρίδα. Τα κυριότερα προβλήματα, που αντιμετώπισαν στην Ελλάδα, ήταν η άγνοια της ελληνικής γλώσσας και ο ρατσισμός. Χαρακτηριστικό είναι το ότι παρουσίαζαν αρκετά υψηλό ποσοστό τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όμως δυσκολεύτηκαν στην πρόσβαση τους σε ανώτερα επαγγέλματα¹. Επιπλέον είχαν να αντιμετωπίσουν και γενικότερα προβλήματα, όπως αρνητική αντιμετώπιση, κοινωνικός αποκλεισμός κ.λπ. Από τις συνεντεύξεις, που διεξήχθησαν², προέκυψε ότι οι Πόντιοι από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., μέχρι να αναγνωριστούν τα πτυχία τους, έκαναν δουλειές πολύ κατώτερες των προσόντων τους. Κάποιοι δεν μπήκαν καν στη διαδικασία αναγνώρισης των πτυχίων τους και ασχολήθηκαν με άσχετα επαγγέλματα από το αντικείμενο των σπουδών τους. Οι υπόλοιποι, που δεν απορροφήθηκαν από το ελληνικό δημόσιο, για να εργαστούν πάνω στο αντικείμενο τους, έγιναν ελεύθεροι επαγγελματίες.

Λέξεις κλειδιά:

Πόντιοι μετανάστες, πρόσβαση, ανώτερα επαγγέλματα

---

¹ βλ. Κεφάλαιο 3 της εργασίας

² βλ. Παράρτημα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Στην παρούσα εργασία θα μελετηθεί το ζήτημα της πρόσβασης των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.³, οι οποίοι ήρθαν στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας 1980 και τις αρχές της δεκαετίας 1990 και οι οποίοι διαθέτουν τίτλους σπουδών ανώτατης εκπαίδευσης, σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης. Το κοινωνιολογικό ενδιαφέρον εστιάζεται στα αίτια, που προκάλεσαν τη μετανάστευση καθώς και στα προβλήματα, που αντιμετώπισαν οι Πόντιοι μετανάστες, όταν έφτασαν στην Ελλάδα και το κατά πόσο εμπόδισαν την πρόσβαση τους σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης και κατ' επέκταση υψηλού κύρους και απολαβών.

Οι λόγοι, για τους οποίους επιλέχθηκε το συγκεκριμένο θέμα, ήταν η Ποντιακή μου καταγωγή, η κοινή θρησκεία και τα κοινά ήθη και έθιμα. Επέλεξα να ερευνήσω άτομα, που απέκτησαν τίτλους ανώτατης εκπαίδευσης, ως ένα επιπλέον κοινό χαρακτηριστικό, για να διαπιστώσω τι προβλήματα και τι δυσκολίες αντιμετώπισαν αυτοί οι άνθρωποι στο ξεκίνημα της νέας τους ζωής στην Ελλάδα.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα της παρούσας εργασίας είναι το κατά πόσο υπάρχει για τους Πόντιους μετανάστες από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. αντιστοιχία του τίτλου σπουδών, που απέκτησαν στην πρώην Σοβιετική Ένωση, με το επάγγελμα, το οποίο ασκούν στην Ελλάδα. Ως υπόθεση εργασίας διατυπώνεται η άποψη ότι υπάρχει αναντιστοιχία τίτλου σπουδών και επαγγέλματος. Η αρχική υπόθεση, δηλαδή, είναι, ότι οι Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, ενώ διαθέτουν τίτλους σπουδών ανώτατης εκπαίδευσης, δεν ασκούν τα ανάλογα επαγγέλματα.

Ένα επίσης σημαντικό ερώτημα, που τίθεται, είναι για ποιους λόγους έφυγαν οι Πόντιοι, που ζούσαν στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., και ήρθαν στην Ελλάδα. Οι κυριότερες αιτίες, που τους οδήγησαν στη φυγή, ήταν οι εθνικές συγκρούσεις, ο ισλαμισμός και ο ρατσισμός, που επικρατούσαν εκεί. Από έρευνες, που πραγματοποιήθηκαν στο παρελθόν, φαίνεται ότι οι ίδιοι ισχυρίστηκαν, πως κύριοι λόγοι για τη μετανάστευση

---

³Ε.Σ.Σ.Δ.: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

ήταν οικογενειακοί και η επιθυμία τους να ζήσουν στην πατρίδα. Στην πραγματικότητα διαπιστώνεται ένα οξύμωρο σχήμα, όσον αφορά τα αίτια μετανάστευσης.

Εκτός από την ανάλυση των παραπάνω ζητημάτων, θα παρουσιαστούν και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των Ποντίων μεταναστών, όπως είναι το φύλο, η ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, η οικογενειακή κατάσταση κ.λπ.. Επίσης θα γίνει παρουσίαση του πως εξετάζουν τα προβλήματα απασχόλησης των Ποντίων μεταναστών οι ήδη υπάρχουσες Κοινωνιολογικές μελέτες. Θα ερευνηθούν δηλαδή τα μέχρι σήμερα δημοσιευμένα ευρήματα από παλαιότερες και πιο πρόσφατες έρευνες, που αφορούν το ζήτημα της απασχόλησης των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Επιπλέον, θα παρουσιαστούν ειδικότερα προβλήματα των Ποντίων μεταναστών, τα οποία είτε προέρχονται από προβλήματα στην απασχόληση είτε είναι άμεση ή έμμεση απόρροια τους. Τα ειδικότερα αυτά προβλήματα, που αντιμετωπίζουν οι Πόντιοι, που ήρθαν στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας 1980 και τις αρχές της δεκαετίας 1990, δημιουργούν δυσχέρειες στη γενικότερη ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία.

Τέλος, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας, που θα πραγματοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων από Πόντιους μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι οποίοι έχουν τίτλους Ανώτατης Εκπαίδευσης, με σκοπό την επιβεβαίωση ή όχι της άποψης ότι οι Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση δεν έχουν πρόσβαση σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης. Στόχος, δηλαδή, της εμπειρικής διερεύνησης είναι να δούμε κατά πόσο οι Πόντιοι, που ήρθαν από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ασκούν ή όχι δυσανάλογα των τυπικών προσόντων τους επαγγέλματα. Οι συνεντεύξεις, που πραγματοποιήθηκαν, υπακούν στους κανόνες δεοντολογίας της Διεθνούς Κοινωνιολογικής Εταιρείας.⁴

Η παρούσα εργασία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο πραγματεύεται τη θεωρητική διερεύνηση της μετανάστευσης και των επαγγελματιών

---

⁴ Βλ. τον κώδικα δεοντολογίας της διεθνούς κοινωνιολογικής εταιρείας: International Sociological Association (ISA), *Code of ethics*, http://www.isa-sociology.org/about/isa_code_of_ethics.htm, (πρόσβαση στις 07/06/2010).

καθώς και τον τρόπο, με τον οποίο τα δύο αυτά πεδία συνδέονται. Επίσης περιλαμβάνει τη θεωρητική αποσαφήνιση της έννοιας της πρόσβασης και των μορφών της. Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται τους λόγους, για τους οποίους οι Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση πήραν την απόφαση να έρθουν στην Ελλάδα, τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση και εκπαιδευτικό επίπεδο) καθώς και τις ειδικότητες, των Ποντίων αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ευρήματα βιβλιογραφικής διερεύνησης για τους λόγους, για τους οποίους οι Πόντιοι από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. δεν έχουν πρόσβαση σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης, και για τα ειδικότερα προβλήματα, που είχαν να αντιμετωπίσουν ερχόμενοι στην Ελλάδα. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων, που πραγματοποιήθηκαν με Πόντιους από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., οι οποίοι έχουν αποκτήσει πτυχία ανώτατης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, για κάθε ερωτώμενο ξεχωριστά, ενώ υπάρχει και μία ενότητα με τη συνολική επισκόπηση των αποτελεσμάτων και για τις τέσσερις περιπτώσεις, που εξετάστηκαν. Τέλος εξάγονται κάποια συμπεράσματα για το κατά πόσο επιβεβαιώνονται τα ευρήματα από τη βιβλιογραφική αναζήτηση μέσα από την εμπειρική διερεύνηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης και της εργασίας

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει οριοθέτηση των επαγγελμάτων πιστοποιημένης ειδημοσύνης και διαχωρισμός των επαγγελμάτων γενικότερα, θα οριοθετηθεί η έννοια πρόσβαση και θα παρουσιαστούν οι κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις όσον αφορά το ζήτημα της μετανάστευσης (Μαρξιστική, Θεσμική, Νεοκλασική).

1.1 Οριοθέτηση των επαγγελμάτων και διαχωρισμός τους

Σε αυτή την ενότητα θα προσδιοριστεί ο όρος “επάγγελμα”, καθώς και να παρουσιαστεί μια κατηγοριοποίηση των επαγγελμάτων, έτσι ώστε να υπάρχει μία βάση, πάνω στην οποία θα στηριχτεί η επιχειρηματολογία για την πρόσβαση ή τη μη πρόσβαση των Ποντίων προσφύγων σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης (εφ’ όσον για να δούμε κατά πόσο υπάρχει πρόσβαση ή όχι των Ποντίων σε αυτά τα επαγγέλματα, πρέπει πρώτα να τα ορίσουμε).

Το επάγγελμα ή ο επαγγελματικός ρόλος περιλαμβάνει μια σειρά από δραστηριότητες, που προσδίδουν το περιεχόμενο, τα χαρακτηριστικά, την υφή και τη φυσιογνωμία της ανθρώπινης δράσης. Εκφράζει από τη μια μεριά τη φύση της προσπάθειας, που καταβάλλεται και από την άλλη το σκοπό, στον οποίο κατευθύνεται η προσπάθεια αυτή.⁵ Ως επάγγελμα, δηλαδή ορίζεται “η εμπλοκή σε τακτική βάση σε μέρος ή το όλον ενός φάσματος εργασιακών καθηκόντων, που εντάσσονται σε μια συγκεκριμένη κατηγορία ή προσδιορίζονται με ορισμένο τίτλο τόσο από αυτούς, που εκτελούν τα εν λόγω καθήκοντα, όσο και από το ευρύτερο κοινό”. Η έννοια του επαγγέλματος είναι ευρύτερη από την απλή αμειβόμενη ή εξαρτημένη εργασία. Η ιδιότητα του επαγγέλματος μπορεί να συνεπάγεται απόλυτη ανεξαρτησία από τον εργοδότη ή να σημαίνει ότι δεν υπάρχει καν άμεση χρηματο – οικονομική αμοιβή από

---

⁵ Κασσιμάτη Κ., Δομές και ροές. Το φαινόμενο της κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας, Αθήνα (Gutenberg) 2004, 120.

την εργασία (σε αυτή την περίπτωση το άτομο θα πρέπει να υποστηρίζεται από κάποιον άλλο).⁶

Η πληθώρα των επαγγελματικών ρόλων μπορεί να οδηγήσει στην ομαδοποίηση τους σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα επιστημονικά επαγγέλματα (αλλιώς επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης), τα οποία προαπαιτούν για την εξάσκηση τους ορισμένο επίπεδο εκπαίδευσης. Τα επιστημονικά επαγγέλματα χωρίζονται επιπλέον στα υψηλότερα επιστημονικά επαγγέλματα, όπως είναι οι δικηγόροι, οι γιατροί, οι αρχιτέκτονες κ.λπ., και στα χαμηλότερα επιστημονικά επαγγέλματα, όπως είναι οι εκπαιδευτικοί, οι βιβλιοθηκάριοι, οι κοινωνικοί λειτουργοί κ.λπ.. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα χειρωνακτικά επαγγέλματα, τα οποία απαιτούν μικρό ή καθόλου βαθμό εξειδίκευσης και για την εξάσκηση τους προϋποθέτουν την απόκτηση τεχνικών γνώσεων και δεξιοτήτων.⁷

Ο Watson διακρίνει πέντε κατηγορίες επαγγελμάτων. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα ανώτατα διοικητικά και διευθυντικά επαγγέλματα. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα ανώτερα και τα εποπτικά και γραφειοϋπαλληλικά επαγγέλματα. Η τρίτη κατηγορία εμπεριέχει τα χειρωνακτικά επαγγέλματα και η τέταρτη την οικιακή εργασία. Τέλος, στην πέμπτη κατηγορία κατατάσσονται τα βρόμικα και παρεκκλίνοντα επαγγέλματα (στην κατηγορία αυτή μπορεί να ανήκει η εργασία των υπαλλήλων γραφείων κηδειών, των εργαζομένων στο αποχετευτικό σύστημα, των αστυνομικών κ.λπ. ή ακόμα και ασχολίες πιο αμφίβολής ίσως και παράνομης φύσης, όπως οι πόρνες, οι πορνογράφοι κ.λπ.).⁸

Σύμφωνα με τον Millerson (1964)⁹ τα ανώτερα επαγγέλματα αναγνωρίζονται από δεξιότητες βασισμένες σε θεωρητική γνώση. Ο Becker (1971)¹⁰ ισχυρίζεται, ότι τα

---

⁶ Watson T.J., Κοινωνιολογία, εργασία και βιομηχανία (εισαγωγή – επιμέλεια Ιορδάνης Ψημμένος), Αθήνα (Αλεξάνδρεια) 1995, 181.

⁷ Κασιμάτη Κ., Δομές και ροές. Το φαινόμενο της κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας, όπως παραπάνω, 123-124.

⁸ Watson T.J., Κοινωνιολογία, εργασία και βιομηχανία (εισαγωγή – επιμέλεια Ιορδάνης Ψημμένος), όπως παραπάνω, 214-225.

⁹ Millerson G., The Qualifying Associations, London (Routledge & Kegan Paul) 1964.

¹⁰ Becker H. S., "The nature of a profession", στο Sociological Work: method and substance, London (Allen Lane) 1971.

ανώτερα επαγγέλματα είναι αυτά, που κατάφεραν να κατακτήσουν και να διατηρήσουν την κατοχή του τιμητικού αυτού τίτλου με βάση την πολιτική του κόσμου εργασίας εκείνης της εποχής. Στην ανάλυση της Larson (1977)¹¹ τα ανώτερα επαγγέλματα με επαγγελματική στρατηγική αναζητούσαν τον μονοπωλιακό έλεγχο μιας περιοχής δραστηριότητας, εξασφαλίζοντας προνομιακή θέση στην ταξική δομή. Ο Abbott (1988)¹² προσπαθεί να αλλάξει την κατεύθυνση ανάλυσης των ανώτερων επαγγελμάτων. Παρατηρεί, ότι ένα σύστημα επαγγελμάτων πιστοποιημένης ειδημοσύνης λειτουργεί στην όποια δεδομένη κοινωνία. Τα επαγγέλματα αυτά εξελίσσονται μέσα από την αλληλεπίδραση τους· ανταγωνίζονται μεταξύ τους για τη δικαιοδοσία επί της αφηρημένης γνώσης. Δηλαδή, την προνομιακή θέση δεν τους τη δίνει ο έλεγχος επί της τεχνικής, αλλά ο έλεγχος επί ενός “συστήματος γνώσης, που κυβερνάται από αφαιρέσεις”. Η Larson σε μεταγενέστερη έρευνα της (1991)¹³ επικέντρωσε σε Αγγλο – Αμερικανικές περιπτώσεις και υποστήριξε τη μετατόπιση από την προσπάθεια ανάπτυξης μιας γενικής θεωρίας σε σχέση με τα επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης και την εστίαση στο θέμα της κατασκευής της ειδημοσύνης και των κοινωνικών της συνεπειών. Υποστηρίζει δε, ότι τα επαγγέλματα αυτά έχουν συνάφεια προς το υψηλό επίπεδο επίσημης εκπαίδευσης και προς τις σχετικά επιθυμητές θέσεις ή/ και απολαβές στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας. Τέλος, ο Freidson (1994)¹⁴ εστιάζει στη στρατηγική των εμπλεκόμενων στην ανώτερη επαγγελματοποίηση¹⁵, στόχος της οποίας είναι να “θεσμοθετηθούν” οι εξειδικευμένες δεξιότητες και η ειδημοσύνη, ώστε αυτά να καταστούν πόροι, που θα χρησιμοποιηθούν

---

¹¹ Larson M. S., *The rise of professionalism: a sociological analysis*, Berkley-California (University of California Press) 1977.

¹² Abott A., *The system of professions: an essay on the division of expert labour*, Chicago (University of Chicago Press) 1998.

¹³ Larson M. S., “In the matter of experts and professionals, or how impossible it is to leave nothing unsaid”, στο Burrage M., Torstendahl R. (επ. εκδ.), *The Formation of Professions*, London (Sage) 1991.

¹⁴ Freidson E., *Professionalism Reborn: theory, prophesy and policy*, Cambridge (Polity) 1994.

¹⁵ Ο Watson αναφέρει, ότι ανώτερη επαγγελματοποίηση είναι η διαδικασία, που ακολουθείται από τους φορείς μιας επαγγελματικής ιδιότητας προκειμένου να αυξήσουν το κύρος, τη σχετική αυτονομία, τις απολαβές και την επιρροή τους, μέσω δραστηριοτήτων τέτοιων, όπως είναι η ίδρυση ενός επαγγελματικού συλλόγου, που θα ελέγχει την είσοδο και την πρακτική των μελών του, θα καθιερώνει κώδικα δεοντολογίας, θα προβάλλει το αίτημα του αλτρουισμού και θα διεκδικεί κεντρικό ρόλο στην υπηρεσία της κοινότητας.

για οικονομικό και κοινωνικό προβάδισμα.¹⁶ Από τα προαναφερθέντα εξάγεται το συμπέρασμα, ότι η ειδημοσύνη είναι μια κατασκευή από τα μέλη των ανωτέρων επαγγελμάτων με σκοπό τον αποκλεισμό νέων προσώπων από αυτά καθώς και το οικονομικό και κοινωνικό προβάδισμα των ιδίων.

Υπάρχει όμως και μια άλλη ταξινόμηση των επαγγελμάτων (πιο αναλυτική) εκτός από τις δύο αυτές βασικές ομάδες. Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (Ε.Σ.Υ.Ε.¹⁷) κατατάσσει τα επαγγέλματα σε δέκα μεγάλες κατηγορίες. Η πρώτη περιλαμβάνει τα μέλη των βουλευομένων σωμάτων, δηλαδή ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Η δεύτερη εμπεριέχει πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα. Στην τρίτη κατατάσσονται οι τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα. Στην τέταρτη κατηγορία εντάσσονται οι υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα. Η πέμπτη κατηγορία περιλαμβάνει τους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών και τους πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές. Στην έκτη κατηγορία συναντάμε τους ειδικευμένους γεωργούς, τους κτηνοτρόφους, τους αλιείς κ.λπ. Στην έβδομη κατηγορία κατατάσσονται οι ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα. Στην όγδοη κατηγορία περιλαμβάνονται οι χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και οι συναρμολογητές. Τέλος στην ένατη κατηγορία περιλαμβάνονται οι ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες και στη δέκατη οι ένοπλες δυνάμεις.¹⁸

---

¹⁶ Watson T.J., Κοινωνιολογία, εργασία και βιομηχανία (εισαγωγή – επιμέλεια Ιορδάνης Ψημμένος), όπως παραπάνω, 236-238.

¹⁷ Ε.Σ.Υ.Ε.: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, η οποία μετονομάστηκε σε Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.).

¹⁸ Ε.Σ.Υ.Ε., Στατιστική ταξινόμηση των επαγγελμάτων, <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-namingcodes>, (πρόσβαση στις 29/07/2010).

1.2 Επάγγελμα και μετανάστευση

Σε αυτή την ενότητα θα παρουσιαστεί το θεωρητικό πλαίσιο, που συνδέει τη μετανάστευση με τα επαγγέλματα και την αγορά εργασίας γενικότερα. Θα γίνει επίσης αναφορά στις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις της μεταναστευτικής ροής, οι οποίες είναι η νεοκλασική, η θεσμική και η μαρξιστική.

“Η μετανάστευση αποτυπώνει στο μεγαλύτερο βαθμό τα πλαίσια και τα όρια οργάνωσης της ζωής σε μια κοινωνία ή κοινότητα. Οι άνθρωποι μέσα από τη φυγή ή το “ταξίδι” τους σε νέους τόπους προσπαθούν να αποφύγουν όλες εκείνες τις φυσικές και κοινωνικές συνθήκες, που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή και την ελεύθερη ανάπτυξη της” (βλ. Ψημμένος, 2008, σελ.215).¹⁹

Η Νεοκλασική Σχολή προωθεί μια περισσότερο φυσιοκρατική απάντηση στο ερώτημα “γιατί οι άνθρωποι μεταναστεύουν;” και τείνουν να εξηγήσουν το φαινόμενο ως αποτέλεσμα της διαρκούς αναζήτησης οικονομικών πόρων και διασφάλισης της ατομικής επιβίωσης. Το επάγγελμα και οι χαρακτήρες, που σμιλεύονται στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον των ανθρώπων, καθώς και η αναζήτηση μορφών απασχόλησης και τύπων εργασίας από ανθρώπους με συγκεκριμένες προτιμήσεις παίζουν κυρίαρχο ρόλο στη μετανάστευση.²⁰

Οι εξιστορήσεις των μεταναστών όσον αφορά τις χώρες προέλευσης και υποδοχής είναι πολλές και παρουσιάζουν διαφορετικές πραγματικότητες. Τα αίτια της μετανάστευσης και η οργάνωση της ζωής τους στους νέους τόπους αντικατοπτρίζουν τις ψυχολογικές και κοινωνικές τους ανάγκες, τα όρια και τις δυνατότητες ελευθερίας

---

¹⁹ Harris N., *Thinking the Unthinkable: the Immigration Myth Exposed*, London (I.B. Tauris) 2002, 119.

Brown R., Πρόλογος στο Ψημμένος I., *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια – Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Αθήνα*, Αθήνα (Παπαζήση) 1995, 1-12.

²⁰ Ψημμένος I., *Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής*, στο Τσίμπος Κ., *Εισαγωγή στην Πληθυσμιακή Γεωγραφία*, Αθήνα (Αθ. Σταμούλης), 2008, 220.

στην κοινωνία και τις αντιλήψεις και αξίες για την οικονομία, την εργασία, τους φιλικούς και οικογενειακούς δεσμούς.²¹

“Σύμφωνα με τη μελέτη των Chris Tilly και Charles Tilly (1998) *Work under Capitalism* (βλ. Ψημμένος, 2008, σελ.220)²², αυτό, που διακρίνει τη Νεοκλασική Σχολή, εκτός του ότι δίνει προτεραιότητα στην ατομική συμπεριφορά για την εξοικονόμηση και την ιδιοποίηση πόρων ευημερίας, είναι το ότι θεωρεί ότι αυτές οι συμπεριφορές και προτιμήσεις απορρέουν από ορθολογικές επιλογές και αντιλήψεις, ατομικά συμφέροντα και μία φυσική αναζήτηση συμμετρίας, δύναμης ή εξουσίας επάνω σε αγαθά. Όπου και όποτε αυτή η συμμετρία δεν εξασφαλίζεται και η αγορά παρουσιάζει δυσλειτουργίες ιδίως ανάμεσα σε μισθωτούς εργαζόμενους και εργοδότες, τότε οι διαφορές και οι ανάγκες, που μένουν ακάλυπτες, δημιουργούν τους βασικούς μοχλούς ώθησης των ανθρώπων στη μετανάστευση. Οι διαφορές για παράδειγμα στους μισθούς μεταξύ των αγορών σε διαφορετικές χώρες διαμορφώνουν όλες εκείνες τις συνθήκες, που σπρώχνουν τους ανθρώπους σε μια διαρκή κίνηση αναζήτησης υψηλότερων αποδοχών εκτός των ορίων του τόπου τους.”

Ο Massey (1997)²³ (βλ. Ψημμένος, 2008, σελ.221), εξειδικεύοντας περισσότερο στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που οριοθετούν τη Νεοκλασική προσέγγιση γύρω από το θέμα της μετανάστευσης, αναφέρει δύο επίπεδα συλλογισμού. Το πρώτο επίπεδο αφορά μια μακροσκοπική οπτική, η οποία τονίζει τις πολιτικές και οικονομικές επιρροές, που δέχονται οι άνθρωποι προκειμένου να μεταβούν σε άλλο τόπο. Συνοπτικά αυτές είναι οι εξής: οι παγκόσμιες διαφορές στους μισθούς για παρόμοιες εργασίες, οι διαφορές στη μεταναστευτική πολιτική κάθε χώρας και η οργάνωση και ανάπτυξη αγορών εργασίας, που έλκουν ή ωθούν εργαζόμενους στη μετανάστευση. Το δεύτερο επίπεδο αφορά κυρίως τις ατομικές επιλογές και τις δεξιότητες, που χρησιμοποιεί ή επενδύει ο μετανάστης προκειμένου να επιτύχει τους οικονομικούς στόχους του. Αυτή η μικροσκοπική οπτική δίνει ιδιαίτερη έμφαση στα αξιακά πρότυπα, τις πολιτισμικές επιρροές, τις προσωπικές ικανότητες και δράσεις των μεταναστών από τη μια μεριά και

---

²¹ Ψημμένος Ι., Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω, 219-220.

²² Tilly Chris and Tilly Charles, *Work under Capitalism*, Oxford (Westview Press) 1998.

²³ Massey D., *Causes of Migration*. In M. Guibernau and J. Rex (eds), *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Cambridge (Polity Press) 1997, 257-269.

στις “συμπεριφορές” ή επίπεδα οργάνωσης και τεχνολογικής εξέλιξης συγκεκριμένων επαγγελματιών, καθώς και των ανάλογων συστημάτων εκπαίδευσης ή κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού στις χώρες υποδοχής από την άλλη.

Η ερμηνεία της Νεοκλασικής Σχολής για τις παγκόσμιες μεταναστευτικές ροές αφορά την αναζήτηση από τον άνθρωπο ως homo economicus τρόπων ανάπτυξης του βιοτικού επιπέδου και ανταλλαγής της εργασίας του με μια πιο “δίκαιη” εκμίσθωση της (βλ. επίσης Κονιαβίτης, 1993)²⁴. Τρία είναι τα βασικά στοιχεία, που επηρεάζουν τις μεταναστευτικές ροές: πρώτον, η σημασία των αλλαγών στον τρόπο ιδιοκτησίας και παραγωγής αγαθών, δεύτερον, η σημασία των οικογενειακών ή εθνο – φυλετικών δεσμών και η ασφάλιση και εξασφάλιση δυνατοτήτων επιλογών στις ευκαιρίες ζωής.²⁵

Για τους στοχαστές της Θεσμικής Σχολής η οικονομία και οι μεταναστεύσεις του εργατικού δυναμικού κινούνται μέσα στα πλαίσια καθιερωμένων προτύπων δράσεων και κοινωνικών σχέσεων. Η πορεία και ιστορία της ανθρώπινης αγοράς και πώλησης της εργασίας βρίσκεται πολλές φορές έξω από την οικονομία και μέσα στα πεδία ζωής, όπως έθιμα, θρησκευτική πίστη, αλληλεγγύη κ.λπ.²⁶. Ένα καλό παράδειγμα είναι το πώς οι αγορές εργασίας, που απευθύνονται σε εξειδικευμένο δυναμικό για τη λειτουργία τους, στηρίζονται κυρίως σε εξω-οικονομικούς παράγοντες. Αυτοί μπορεί να συμπεριλαμβάνουν την οικογένεια καθώς και τις οικογενειακές υποχρεώσεις και πολιτισμικές ιδέες ανάπτυξής της, τις εσωτερικές αγορές κυρίως κλειστών επαγγελματιών και την ανάπτυξη της επαγγελματικής ταυτότητας και της συναδελφικότητας (π.χ. κανόνες δεοντολογίας, οργανωμένες ενώσεις εκπροσώπησης κ.λπ.). Οι οικονομικές και εξω-οικονομικές παράμετροι εμφανίζονται εδώ ως τα πλαίσια καθιέρωσης της αγοράς εργασίας και ταυτόχρονα των αιτιών που “σπρώχνουν” και “έλκουν” το εργατικό δυναμικό σε συγκεκριμένες χώρες και δουλειές. Μέσα από την ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων, ανταλλαγής πληροφοριών, δράσεις προστασίας πόρων, ιδεών και εθίμων, οι άνθρωποι μετακινούνται ή/ και διαμορφώνουν τρόπους προσβασιμότητας σε αγαθά και υπηρεσίες. Ουσιαστικά σύμφωνα με τη Θεσμική

---

²⁴ Κονιαβίτης Θ., Πλουραλισμός στην Κοινωνιολογία. Μεθοδολογική προσέγγιση, Αθήνα (Οδυσσέας) 1993.

²⁵ Ψημμένος Ι., Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω, 223.

²⁶ Tilly Chris and Tilly Charles, Work under Capitalism, όπως παραπάνω, 18.

προσέγγιση οι λόγοι της μετανάστευσης είναι κυρίως εξω – οικονομικοί. Στη μετανάστευση ωθούν περισσότερο θρησκευτικοί ή οικογενειακοί λόγοι, η έλλειψη γνώσεων, η αναζήτηση καταφυγίου για επιβίωση ή η προσπάθεια διατήρησης του πολιτισμικού πλαισίου.²⁷

Στο έργο του du Bois (1920, 1999) *Dark Water: Voices from within the Veil*²⁸ (βλ. Ψημμένος, 2008, σελ.228) η μετανάστευση και ο οικονομικός διαχωρισμός των μεταναστών – μεταναστριών φαίνεται περισσότερο να συνδέεται με τις αυθόρμητες και πολλές φορές υποσυνείδητες πράξεις, που αποτελούν απόρροια συνηθειών και πολιτισμικών κρίσεων ή αξιών και κανονιστικών προτύπων παρά εμπειριών και αναγκών οικονομικής φύσης (du Bois 1920, σελ. 69 βλ. θεωρία αποκλεισμού). Για τον du Bois η καπιταλιστική αγορά στις καπιταλιστικές κοινωνίες φαίνεται περισσότερο να ωθεί τους ανθρώπους σε μετακινήσεις και στην αποδοχή πλαισίων ζωής, που οριοθετούνται βάσει αξιών, παραδόσεων και έξεων, που προϋπάρχουν του καπιταλισμού και αποτελούν συναρτήσεις της ιστορίας συγκεκριμένων τόπων και χώρων εξουσίας. Στη συγκεκριμένη μελέτη εξηγείται πώς και γιατί ομάδες ενώνονται για να αποκλείσουν την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες άλλων ομάδων και πώς και γιατί ακόμα και η μετανάστευση και περιθωριοποίηση των μεταναστών παύει να αποτελεί πρόβλημα ορθολογικής διαχείρισης των μισθών, του καταμερισμού εργασίας και των οικονομικών ασυμμετριών του καπιταλιστικού κοινωνικού συστήματος.

Σύμφωνα με τον H. Chorney (1992)²⁹, η οργάνωση της ζωής και της εργασίας σε μια αστική περιοχή διαμορφώνεται από κανόνες ή πρότυπα, που, αν και έχουν οικονομικές ρίζες, πάραυτα συνδέονται άμεσα όχι με το ατομικό κόστος ή το κέρδος, αλλά με σύγχρονες ομαδικές αξίες για το τι είναι επιτρεπτό, τι προσδόκιμο και πώς

---

²⁷ Ψημμένος Ι., Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω, σελ. 226-228.

²⁸ du Bois W., *Dark Water: Voices from within the Veil*, Mineola – New York (Dover Publications) 1920, 1999.

²⁹ Chorney H., “Amnesia, Integration and Repression”, στο Chorney H., Hansen P., *Toward a Humanist Political Economy*, Montreal (Black Rose Books) 1992, 10-40.

επιτυγχάνεται αυτό μέσα από τις διακρίσεις και την κοινωνική συνοχή ή ταυτότητα σε συγκεκριμένες γειτονιές, στα γκέτο ή τις εθνο – φυλετικές επιχειρήσεις της πόλης.³⁰

Τέλος, η Μαρξιστική προσέγγιση γενικότερα, όπως τονίζει ο καθηγητής Ph. Abrams στο έργο του *Historical Sociology* (1982)³¹ (βλ. Ψημμένος, 2008, σελ.230), συμβάλλει στην κατανόηση του φαινομένου της μετανάστευσης μέσα από βασικά θεωρητικά προτάγματα. Αυτά είναι: η σύνδεση ή διάδραση μεταξύ δομής της κοινωνίας και συλλογικής δράσης των ανθρώπων, ο καταμερισμός της εργασίας αποτελεί τον κύριο μοχλό ανάπτυξης νέων μορφών ατομικότητας και διαδρομών στη ζωή και νέων κοινωνικών ανισοτήτων, οι αντιθέσεις μεταξύ των παραγωγικών δυνάμεων και των σχέσεων παραγωγής μορφοποιούνται σε συστήματα ταξικών σχέσεων και ταξικών κυριαρχιών σε μια κοινωνία και, τέλος, οι ταξικές κυριαρχίες νομιμοποιούνται μέσα από τα προτάγματα των πλασματικών κοινών συμφερόντων τα οποία προβάλλονται από τη θρησκεία, το δίκαιο, το κράτος αλλά και τις εθνο – φυλετικές διαφορές και υπεροχές σε μια κοινωνία. Το ξεσκέπασμα αυτών των πλασματικών κοινών συμφερόντων και η ανάλυση της σημασίας της βιομηχανικής οργάνωσης της εργασίας, αποτελεί το κύριο μέρος της μαρξιστικής προσέγγισης³². Για τη Μαρξιστική Σχολή, η ανάλυση της μετανάστευσης ξεκινά από την πάλη των παραγωγών στην κοινωνία να ικανοποιήσουν όχι μόνο τις βιολογικές, αλλά και τις πολιτισμικές τους δυνατότητες. Αυτό, που οδηγεί τους ανθρώπους στη μετανάστευση, για τους μαρξιστές δεν είναι οι οικονομικές ανάγκες, αλλά ένα σύνολο σχέσεων με το σύστημα οργάνωσης της εργασίας και ζωής γενικότερα.³³

Σύμφωνα με τον Coates (1967)³⁴ η μετανάστευση ξεκινά από τις διαφορετικές σχέσεις, που δημιουργούνται από την καπιταλιστική οικονομία, και όχι από την ομάδα

---

³⁰ Ψημμένος Ι., *Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω*, 230.

³¹ Abrams P., *Historical Sociology*, Ithaca – New York (Cornell University Press) 1982, 41.

³² Dupré L., *Marx's Social Critique of Culture*, New Heaven and London (Yale University Press) 1983.

³³ Ψημμένος Ι., *Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω*, 230-231.

³⁴ Coates A., *The Classical Economists and the Labourer*, στο Jonestand E., Mingay G. (eds), *Land, Labour and Population in the Industrial Revolution. Essays presented to J. D. Chambers*, London (Edward Arnold) 1967, 100-131.

και τη συλλογική αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων στον Καπιταλισμό.³⁵ Οι Toynbee (1884)³⁶ και E.P. Thompson (1963)³⁷ μέσα από τα κείμενα τους προτρέπουν στην κατανόηση της μετανάστευσης ως φαινομένου και εμπειρία διαχωρισμού των ανθρώπων ανάλογα με την κοινωνική τους θέση. Επίσης προτρέπουν στην κατανόηση ότι το εισόδημα ή οι μισθοί και η απασχόληση και οι ανάγκες δεν αποτελούν μόνο παραμέτρους ανάπτυξης και ενδυνάμωσης του ανθρώπου, αλλά και υποτέλειας ή υποταγής σε ένα σύστημα παραγωγής αγαθών και σε τρόπους ζωής με ανάλογες ευκαιρίες και προσδοκίες. Διαχωρίζουμε τους μετανάστες σε ανειδίκευτους και ειδικευμένους. Οι δεξιότητες δεν διαφέρουν μεταξύ τμημάτων ή βιομηχανιών και η οργάνωση της εργασίας στο βιομηχανικό καπιταλισμό στηρίζεται στην αποειδίκευση και στον έλεγχο δεξιότητας, που κατέχει ο εργαζόμενος (Coates, 1967)³⁸. Οι θεσμικές – ταξικές και ειδικότερα συντεχνιακές μεθοδεύσεις διαμόρφωσης κλειστών επαγγελμάτων και αγορών καθώς και οι πολιτισμικές διακρίσεις και αποκλεισμοί φαίνεται να μη μας προβληματίζουν (Ψημμένος, 2007)³⁹. Μελετάμε πολλές φορές τη μετανάστευση έξω από τη σημασία της μισθωτής εργασίας στην οργάνωση της ζωής των ανθρώπων και τις προσδοκίες τους.⁴⁰

Η εργατική τάξη και ανάμεσα της οι οικογένειες, οι γυναίκες, τα παιδιά και η απασχόληση σε διαφορετικά επαγγέλματα, συνθέτουν μια πλούσια εικόνα των αντιθέσεων, των διαφορετικών αναγκών και των ερμηνειών αυτών, που οδηγούν στη μετανάστευση και στον καταμερισμό της εργασίας των μεταναστών/τριων στη χώρα

---

³⁵ Ψημμένος Ι., Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω, 231.

³⁶ Toynbee A., Lectures on the Industrial Revolution in England: Public Addresses, Notes and Other Fragments, together with a Short Memoir by B. Jowett, London, (Rivington's) 1884.

³⁷ Thompson E.P., The Making of the English Working Class, London (Victor Gollancz) 1963.

³⁸ Coates A., The Classical Economists and the Labourer, όπως παραπάνω.

³⁹ Ψημμένος Ι., Εισαγωγή επιμελητή, στο F. W. Taylor, Αρχές Επιστημονικού Μάνατζμεντ, Αθήνα (Παπαζήση) 2007, 9-55.

⁴⁰ Ψημμένος Ι., Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω, 231-232.

υποδοχής (Seccombe, 1993)⁴¹. Αυτής της πραγματικότητας της στερούμε το χρώμα αναλύοντας τη μετανάστευση ως μια μετακίνηση πληθυσμών.⁴²

Για τη μαρξιστική σκέψη η μετανάστευση αποτελεί στοιχείο της σχέσης των ανθρώπων όχι γενικά με την οικονομία, αλλά με την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής αγαθών και με την αγορά της μισθωτής εργασίας. Όπως είχε αναφερθεί και σε προηγούμενη ανάλυση⁴³, οι βασικές πτυχές, που αναφέρονται ότι οδηγούν τους ανθρώπους στη μετανάστευση είναι οι εξής: Αρχικά, η καπιταλιστική αγορά της εργασίας, η οποία οδηγεί μέσα από τη συρρίκνωση της αυτο-απασχόλησης, της οικογενειακής επιχειρηματικότητας και της αγροτικής καλλιέργειας της γης στην αναζήτηση απασχόλησης σε άλλα μέρη ή τόπους και ειδικότερα η ανάπτυξη της εκμετάλλευσης και της εργοστασιακής αγοράς εργασίας⁴⁴ (βλ. Ψημμένος, 2008, σελ.233). Ένας ακόμα παράγοντας, που οδηγεί τους ανθρώπους στη μετανάστευση, είναι η εξάρτηση των κοινωνιών από τις καπιταλιστικές οικονομικές και τεχνολογικές μεθόδους παραγωγής⁴⁵ καθώς και η εξάρτηση της μισθωτής απασχόλησης από την πορεία και τις μετακινήσεις του εμπορίου και του βιομηχανικού ή/ και χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου των καπιταλιστικών κοινωνιών, είτε αυτές είναι βιομηχανικές είτε όχι. Αυτό σημαίνει, ότι η μετανάστευση συνδέεται με την σύμπτωση υποπληθυσμού – υπερπληθυσμού, που δημιουργεί η ανισομερής οικονομική ανάπτυξη, που εκφράζεται σχηματικά με τη διάκριση ενός ανεπτυγμένου “κέντρου” από μια υπανάπτυκτη “περιφέρεια”, που εξαρτάται από το “κέντρο”. Εντάσσεται, δηλαδή, στην όλη αντίληψη του διεθνούς οικονομικού συστήματος, της στρωμάτωσης του και της σχέσης “κέντρου – περιφέρειας”, που ενέχεται σε αυτό. Η εργατική δύναμη, δηλαδή, της “περιφέρειας” αποτελεί μια τεράστια δεξαμενή, από την οποία το “κέντρο” αντλεί

---

⁴¹ Seccombe W., *Weathering the Storm. Working class families from the Industrial Revolution to the Fertility decline*, London (Verso) 1993.

⁴² Ψημμένος Ι., *Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω*, 232.

⁴³ Ψημμένος Ι., *Μετανάστευση και εργασία στην Ευρώπη: η δημιουργία νέων κοινωνικών χώρων*, Αθήνα (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών/ Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής) 1999, 23.

⁴⁴ Elger T. and Schwarz B., *Monopoly Capitalism and the impact of Taylorism: Notes on Lenin, Gramsci, Braverman and Sohn – Rethel*. In Nichols T. (ed), *Capital and Labour*, Glasgow (Fontana) 1980, 364.

⁴⁵ Μουσούρου Λ., *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Αθήνα (Gutenberg) 1991, 59-60.

ανάλογα με τις ανάγκες του⁴⁶. Επιπλέον, παράγοντα ώθησης στη μετανάστευση αποτελούν οι ταξικές στρωματώσεις του πληθυσμού και οι σχέσεις εξουσίας, που αναπτύσσονται ανάμεσα στις κυρίαρχες και κυριαρχούμενες τάξεις⁴⁷. Η κοινωνική κινητικότητα είναι παράγωγο και παραγωγός της κοινωνικής στρωμάτωσης. Το βασικό χαρακτηριστικό των συστημάτων στρωμάτωσης είναι η διαβάθμιση του ως προς το αν είναι ανοικτά ή άκαμπτα, πόσες, δηλαδή, ευκαιρίες εμφανίζουν, ώστε να μπορεί ένα άτομο να μετακινηθεί από μια θέση σε άλλη. Οι βιομηχανικές κοινωνίες είναι σε μεγάλο βαθμό “ανοικτές” και η κινητικότητα είναι πολύ μεγαλύτερη συγκριτικά με τις προ – βιομηχανικές. Σε αυτές τις κοινωνίες (τις βιομηχανικές) η κοινωνική ανέλιξη είναι αποτέλεσμα περισσότερο προσπάθειας παρά “κληρονομημένης θέσης”⁴⁸. Οι ιδεολογικές και πολιτικές μορφές οργάνωσης της ζωής και τα επίπεδα πίεσης, διακρίσεων και ανισότητας, που δημιουργούνται, καθώς και οι ταξικές συγκρούσεις και η πολιτική συνειδητότητα μπορούν επίσης να σπρώξουν τους ανθρώπους στη μετανάστευση. Τέλος, παράγοντα, που ωθεί στη μετανάστευση, αποτελεί η ανάπτυξη της εξειδίκευσης, του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας και η διάσπαση του κύκλου της εργασίας και αναπαραγωγής του εργατικού δυναμικού και η δημιουργία πολλαπλών αγορών εργασίας.⁴⁹ Το μεταναστευτικό δυναμικό έρχεται να καλύψει όλες εκείνες τις ανάγκες αναπαραγωγής του ντόπιου εργατικού δυναμικού, που η άρχουσα τάξη αρνείται ή αδυνατεί να καλύψει με μεγαλύτερους μισθούς ή/ και το ντόπιο δυναμικό αδυνατεί λόγω εργασίας, συνθηκών και τρόπων ζωής να προσφέρει στον εαυτό του⁵⁰.

---

⁴⁶ Μουσούρου Λ., Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, όπως παραπάνω.

⁴⁷ Κασιμάτη Κ., Δομές και ροές. Το φαινόμενο της κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας, όπως παραπάνω, 123-124.

⁴⁸ Κασιμάτη Κ., Δομές και ροές. Το φαινόμενο της κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας, όπως παραπάνω, 93-94.

⁴⁹ Ψημμένος Ι., Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω, 233.

⁵⁰ Mandel E., *Late Capitalism*, London (Verso) 1987.

Castells M., *Immigrant Workers and Class Struggles in Advanced Capitalism: the Western European Experience, Politics and Society*, Vol. 5, No.1, 33-66.

1.3 Θεωρητική προσέγγιση της πρόσβασης

“Η πρόσβαση ορίζεται ως η γενική δυνατότητα του ατόμου να καταναλώνει κοινωνικά αγαθά ή υπηρεσίες”.⁵¹ Η πρόσβαση σύμφωνα με τους Townsend και Davidson⁵² (βλ. Ψημμένος - Σκαμνάκης, 2008, σελ.21) χωρίζεται σε τρεις μορφές. Αυτές είναι η οικονομική, η γεωγραφική και η πολιτισμική.

Η οικονομική πρόσβαση συνδέεται συνήθως (βλέπε: The Black Report και Health Divide, 1982 και 1992) με την ισότιμη διάθεση αγαθών ανεξάρτητα της οικονομικής δυνατότητας του ατόμου και με την προσφορά κοινωνικών αγαθών, όπως η υγεία βάσει αναγκών και όχι βάσει κόστους/ παραγωγικότητας του φορέα και ανταποδοτικότητας του ατόμου. Η γεωγραφική πρόσβαση αν και συνήθως συνδέεται με την ισότιμη διανομή των αγαθών σε διαφορετικές περιοχές, πολλές φορές σχετίζεται και με τη δυνατότητα μετακίνησης, προσφυγής των αιτούντων και συνεχούς παρακολούθησης και συμμετοχής στις γραφειοκρατικές διαδικασίες, που απαιτούνται για την παροχή υπηρεσιών. Η πολιτισμική πρόσβαση σχετίζεται με τη σχέση ανάμεσα στους αιτούντες και την αγορά εργασίας⁵³ καθώς και τους λειτουργούς ή υπαλλήλους των φορέων και κατά πόσο οι διαφορές σε φύλο, καταγωγή, εθνικότητα δημιουργούν εμπόδια στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών⁵⁴ (στην προκειμένη περίπτωση έχει να κάνει με τους διακρίσεις, που υφίστανται οι Πόντιοι κατά την πρόσβαση τους ή όχι σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης). Όλες οι εμπειρικές διερευνήσεις έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ανεξάρτητα από το επίπεδο εκπαίδευσης και

---

⁵¹ Ψημμένος Ι., Σκαμνάκης Χ., Οικιακή εργασία των μεταναστριών και κοινωνική προστασία. Η περίπτωση των γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία, Αθήνα (Παπαζήση) 2008, 21.

⁵² Townsend P., Davidson N., The black report and the health divide, London (Penguin) 1992, 358.

⁵³ Μυλωνάς Κ., Πρόσβαση και παροχή υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας σε μετανάστες και μετανάστριες στην Ελλάδα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Αθήνα (Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών Και Πολιτικών Επιστημών – Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής) 2009, 15-16.

⁵⁴ Ψημμένος Ι., Σκαμνάκης Χ., Οικιακή εργασία των μεταναστριών και κοινωνική προστασία. Η περίπτωση των γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία, όπως παραπάνω, 21.

εξειδίκευσης, οι μετανάστες έχουν πρόσβαση σε εργασίες χειρωνακτικές, επικίνδυνες, περιστασιακές, κακοπληρωμένες και χωρίς προοπτικές εξέλιξης.⁵⁵

Επομένως, μπορούμε να πούμε, ότι η πρόσβαση των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης (εφ' όσον έχουν τα αντίστοιχα πτυχία) συμπεριλαμβάνει και τις τρεις μορφές πρόσβασης και έχει να κάνει με την ισότιμη συμμετοχή της ομάδας αυτής στη συγκεκριμένη κατηγορία επαγγελμάτων. Όσον αφορά το οικονομικό κομμάτι, έχει να κάνει με το κατά πόσο έχουν τις οικονομικές απολαβές, που αντιστοιχούν στα προσόντα τους (αν απασχολούνται στα επαγγέλματα, που έχουν σπουδάσει, θα έχουν τα οικονομικά οφέλη, που τους αναλογούν), ισότιμα με το ντόπιο πληθυσμό. Όσον αφορά το γεωγραφικό κομμάτι, έχει να κάνει με τις περιοχές, στις οποίες εγκαταστάθηκαν οι Πόντιοι από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και το κατά πόσο έχουν πρόσβαση από αυτές στα επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης, για τα οποία απέκτησαν πτυχία. Τέλος όσον αφορά το πολιτισμικό κομμάτι, έχει να κάνει με τη σχέση των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. με τις αγορές εργασίας των επαγγελμάτων πιστοποιημένης ειδημοσύνης και το κατά πόσο η διαφορετική καταγωγή τους δημιουργεί εμπόδια στη συμμετοχή τους στα επαγγέλματα αυτά.

Εκτός της πρόσβασης (access), που εμπεριέχει την κινητική – γεωγραφική διάσταση, την οικονομική διάσταση και την πολιτισμική σχέση με τους φορείς, διάφορες μελέτες θέτουν και το θέμα της ποιότητας (quality), αποτελεσματικότητας (efficiency) και δημοσίου λόγου και υποστήριξης (public support) για την αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού.⁵⁶ Αυτό, που γνωρίζουμε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 για το μεταναστευτικό πληθυσμό στην Ελλάδα είναι ότι βιώνει διαφορετικές μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και κοινωνικούς διαχωρισμούς από τον υπόλοιπο ντόπιο πληθυσμό. Αυτές οι μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και διαχωρισμού διαφέρουν ανάλογα με την ομάδα, το κύρος και την οικονομική και πολιτική σχέση των μεταναστών με τη χώρα υποδοχής. Οι μορφές κοινωνικού αποκλεισμού, που

---

⁵⁵ Κασσιμάτη Κ., Ψημμένος Ι., Οργανωτική κουλτούρα και κοινωνικός αποκλεισμός, στο Πετμεζίδου Μ, Παπαθεοδώρου Χ., Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, Αθήνα (Εξάντας) 2004, 440.

⁵⁶ Ψημμένος Ι., Σκαμνάκης Χ., Οικιακή εργασία των μεταναστριών και κοινωνική προστασία. Η περίπτωση των γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία, όπως παραπάνω, 31.

εμφανίζονται συνήθως μέσα από διαφορετικές μελέτες, αφορούν τη χωροταξική στρωμάτωση, την απασχόληση και ειδικότερα το αντικείμενο και τις αγορές εργασίας, όπου δραστηριοποιούνται οι μετανάστες. Επίσης, αφορούν την αντιμετώπιση του πληθυσμού αυτού από τους κρατικούς φορείς και τις πολιτισμικές, εθνικές και κατά φύλο πτυχές οργάνωσης της ζωής.⁵⁷

Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός είναι η διαδικασία αποστέρησης αγαθών και προνομίων από κάποιες ομάδες προς όφελος άλλων ομάδων. Οι μηχανισμοί, μέσα από τους οποίους πραγματοποιείται αυτή η διαδικασία, είναι η δυνατότητα κατανάλωσης αγαθών, προϊόντων και υπηρεσιών (αγοραστική δύναμη), η δυνατότητα συμμετοχής σε κοινές δράσεις (πολιτική συμμετοχή), το επίπεδο διαβίωσης (έχει να κάνει με το εισόδημα) και τέλος το κατά πόσο μπορεί ο μετανάστης να συνάπτει κοινωνικές σχέσεις και να διατηρεί τους δεσμούς του με την οικογένεια.⁵⁸

Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός αποτελεί ένα φαινόμενο αρχέγονο, συνδεδεμένο άμεσα με την ύπαρξη όλων των κοινωνικών συστημάτων.⁵⁹ Η έννοια του Κοινωνικού Αποκλεισμού, όμως, αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή, που στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Διακρίνεται από δύο επίπεδα ανάλυσης. Το πρώτο αφορά το περιεχόμενο της έννοιας, την εξέλιξη και τη χρήση της τα τελευταία χρόνια, ενώ το δεύτερο τη συστηματική προσέγγιση του φαινομένου από διαφορετικές εκφράσεις, διαστάσεις και μορφές, που περιγράφονται από επιστήμονες. Επίσης, ο Κοινωνικός Αποκλεισμός λειτουργεί στη βάση τριών αξόνων. Ο πρώτος είναι η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων, ο δεύτερος η απώλεια των κοινωνικών δικαιωμάτων και ο τρίτος η χαλάρωση και διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού. Η χρήση της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού συμπίπτει με την ανάγκη δημιουργίας κοινωνιών (και κατ' επέκταση με την προσπάθεια δημιουργίας τους) με βάση την παραγωγή "ένταξης" και όχι "αποκλεισμού". Στόχος αυτών των κοινωνιών είναι το

---

⁵⁷ Ψημμένος Ι., Σκαμνάκης Χ., Οικιακή εργασία των μεταναστριών και κοινωνική προστασία. Η περίπτωση των γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία, όπως παραπάνω, 28.

⁵⁸ Hills J., Le Grand J., Piachaud D., Understanding Social Exclusion, New York (Oxford University Press) 2002.

⁵⁹ Παπαδοπούλου Δ., Η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην ελληνική κοινωνία, στο Πετμεζίδου Μ, Παπαθεοδώρου Χ., Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, Αθήνα (Εξάντας) 2004, 368.

“διαφορετικό” να μην αποκλείεται, αλλά να προστατεύεται, και να δημιουργούνται προϋποθέσεις, ώστε να εντάσσεται σε αυτές.⁶⁰

Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός ως σύνθετο πολιτικό και κοινωνικό φαινόμενο αποτελεί μια συνολική αδυναμία συμμετοχής στις διαφορετικές εκφάνσεις της σύγχρονης καθημερινότητας και ως εθνικό φαινόμενο αγγίζει πολύ περισσότερο την πολιτισμική συγγένεια και εγγύτητα παρά τα απομακρυσμένα από μια κοινωνία πολιτισμικά χαρακτηριστικά.⁶¹ Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός γίνεται αντιληπτός ως έλλειψη αναγνώρισης των βασικών δικαιωμάτων ή (όπου υπήρχε αυτή η αναγνώριση) έλλειψη πρόσβασης σε πολιτικά και νομικά συστήματα, που είναι απαραίτητα για να γίνουν τα δικαιώματα αυτά πραγματικότητα. Από κάποιους θεωρείται ως έλλειψη αμειβόμενης εργασίας, ενώ κάποιοι άλλοι έχουν μια ευρύτερη αντίληψη, που δεν εστιάζει βασικά στο χαμηλό εισόδημα, αλλά συμπεριλαμβάνουν τη δημιουργία πόλωσης, τη διαφορετικότητα και την ανισότητα.⁶²

---

⁶⁰ Αμηρά Α., Παπαδοπούλου Δ., Κοινωνικός αποκλεισμός: “για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε...”: Εισηγήσεις τριήμερου συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο 16,17,18 Μαΐου 1999, Αθήνα (Αρμός) 2002, 43-53.

⁶¹ Παπαδοπούλου Δ., Η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην ελληνική κοινωνία, στο Πετμεζίδου Μ, Παπαθεοδώρου Χ., Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, Αθήνα (Εξάντας) 2004, 385-392.

⁶² Hills J., Le Grand J., Piachaud D., Understanding Social Exclusion, όπως παραπάνω, 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Τα αίτια και οι λόγοι μετανάστευσης των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στα τέλη της δεκαετίας 1980 και τις αρχές της δεκαετίας 1990 και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των προσφύγων, που ήρθαν από αυτές τις περιοχές

2.1 Τα αίτια και οι λόγοι μετανάστευσης

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξεταστούν οι λόγοι και τα αίτια, για τα οποία υπήρξε η τόσο μεγάλη εισροή Ποντίων μεταναστών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στα τέλη της δεκαετίας 1980 και τις αρχές της δεκαετίας 1990. Θα αναφερθούν τα αίτια μετανάστευσης, όπως τα παρουσιάζουν οι ίδιοι οι μετανάστες, οι ηγέτες των ελληνικών οργανώσεων καθώς και έρευνες, που πραγματοποιήθηκαν στον ελλαδικό χώρο μετά την άφιξη τους.

Κατά την ελληνική επανάσταση και αργότερα κατά τη διάρκεια των ρωσοτουρκικών πολέμων και του Κριμαϊκού πολέμου (1856-1866) χιλιάδες Πόντιοι εγκαταστάθηκαν στις περιοχές της Γεωργίας και της Αρμενίας και σε άλλες περιοχές της Βόρειας και Ανατολικής Ρωσίας μέχρι τη Μαντζουρία και τη Σιβηρία. Συγκεκριμένα, κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο μετακινήθηκαν από τον Πόντο 60.000 Πόντιοι κυρίως προς τις περιοχές Κουμπάν και Σταυρούπολης⁶³. Επίσης, κατά τα χρόνια 1913-1918, στις παραμονές του Α Παγκοσμίου Πολέμου και μετά το τέλος του, μεγάλος αριθμός Ποντίων εκτοπίστηκαν από τους Τούρκους προς τη Ρωσία.⁶⁴

Τα πρώτα χρόνια μετά το 1917, οι Έλληνες, που ζούσαν στη Σοβιετική Ένωση πέρασαν μια εθνική άνοιξη, μια και το νέο καθεστώς (Λενινιστικό) φρόντισε να ιδρυθούν σχολεία, οργανώθηκαν πολιτιστικοί σύλλογοι, ενώ οι Πόντιοι, που ήρθαν από τα απέναντι παράλια μετά τη Γενοκτονία από τους Τούρκους το 1922, έδωσαν και αυτοί με τη σειρά τους νέα ώθηση στην παρουσία του Ελληνισμού στο χώρο. Γρήγορα

---

⁶³ Αγτζίδης Β., Έλληνες του Πόντου. Η γενοκτονία από τον τουρκικό εθνικισμό, Αθήνα (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ανατολικής Αττικής) 2006, 107.

⁶⁴ Γεώργας Δ., Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Αθήνα (Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού) 1993.

όμως και ιδιαίτερα μετά την άνοδο του Στάλιν στην εξουσία και με τη συνεργασία του Μπέρια, ο οποίος ήταν Σοβιετικός πολιτικός – επικεφαλής του Σοβιετικού μηχανισμού ασφαλείας και των μυστικών υπηρεσιών υπό τον Στάλιν⁶⁵, εφαρμόστηκε ένα πρόγραμμα εξολόθρευσης των Ελλήνων, στηριζόμενο στο μεγαλορωσικό σωβινισμό με το πρόσχημα της κίνησης τους για δημιουργία ανεξάρτητου κράτους στα πλαίσια της Σοβιετικής Ένωσης. Με αυτό το πρόσχημα έγινε προσπάθεια εξάλειψης της εθνικής ταυτότητας και συγχώνευση της γλώσσας των μειονοτήτων σε κοινή γλώσσα.⁶⁶

Όλη αυτή την περίοδο και μέχρι το 1985, η έλευση των Ελλήνων από τη Σοβιετική Ένωση στην Ελλάδα ήταν πολύ δύσκολη έως αδύνατη, εφ' όσον ψυχροπολεμικοί λόγοι δεν επέτρεπαν καμία επικοινωνία.⁶⁷ Το 1985 η άνοδος του Μ. Γκορμπατσώφ στη θέση του Γενικού Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος Σοβιετικής Ένωσης καθορίζει την αρχή της πολιτικής, που δημιουργεί προϋποθέσεις για την εμφάνιση του μεταναστευτικού κύματος του 1987, το οποίο παρουσιάζει συνεχή σημαντική αύξηση από το 1988 μέχρι σήμερα.⁶⁸

Κατά την περίοδο 1989-1999 εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα 146.102 Πόντιοι με ξένα διαβατήρια, από τους οποίους 103.573 είχαν αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια έως το Φεβρουάριο του 2001. Εγκαταστάθηκαν, επίσης, 10.000 περίπου Πόντιοι από τους 25.000, που υπολογίζεται ότι είχαν διατηρήσει την ελληνική τους εθνικότητα και ήταν από τους πρώτους, που άρχισαν να μεταναστεύουν (κυρίως από το Καζακστάν, το Ουζμπεκιστάν και την Κιργισία).⁶⁹

Οι Έλληνες, που άρχισαν να μεταναστεύουν από τις δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης στην Ελλάδα δεν ανήκουν στην κλασική ομάδα των μεταναστών, εφ' όσον

---

⁶⁵ Λαβρέντι Μπέρια, Βικιπαίδεια, http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%B1%CE%B2%CF%81%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B9_%CE%9C%CF%80%CE%AD%CF%81%CE%B9%CE%B1, (πρόσβαση στις 28/07/2010).

⁶⁶ Μαλκίδης Φ., Προβλήματα κοινωνικής ένταξης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση (Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός), Αθήνα (Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα) 1998.

⁶⁷ Μαλκίδης Φ., Προβλήματα κοινωνικής ένταξης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση (Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός), όπως παραπάνω.

⁶⁸ Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο στην Ελλάδα. Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας Εθνοτοπικής Ταυτότητας, Θεσσαλονίκη (εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη) 1994.

⁶⁹ Φακιάλας Ρ. Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία, όπως παραπάνω, 130-131.

συγκεντρώνουν πλήθος προϋποθέσεων, που χαρακτήριζαν και τις προσφυγικές ομάδες.⁷⁰ Σε αυτό το σημείο, πρέπει να επισημανθεί ότι ο όρος “παλινοστούντες”, που χρησιμοποιείται συχνά στη βιβλιογραφία, είναι ακατάλληλος, διαστρεβλωτικός και παραπλανητικός και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για τους Έλληνες του Πόντου από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Θα ήταν σωστός και αποδεκτός ο όρος, εάν επέστρεφαν στον Ιστορικό Πόντο. Με το να βαφτίζονται “παλινοστούντες” σήμαινε ότι ο Ελληνισμός δεν έχει ιστορική παρουσία στον Εύξεινο Πόντο, αλλά μόνο στη σημερινή ελλαδική επικράτεια και ότι ο Ελληνισμός του Πόντου απλά επιστρέφει μετά από κάποια σύντομη περίοδο απουσίας εκτός της σημερινής Ελλάδας.⁷¹

Η μετανάστευση των Ελλήνων Ποντίων σε ρυθμό φυγής από τις Δημοκρατίες της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. κυρίως οφείλεται στις εθνικές συγκρούσεις, στον ισλαμισμό και το ρατσισμό, που ανάγκαζαν τους Πόντιους να πουλούν την περιουσία τους και να τη μετατρέπουν σε προϊόντα, που στη συνέχεια θα πουλήσουν στην Ελλάδα για να αρχίσουν τη ζωή τους από το μηδέν.⁷² Βασική, δηλαδή, αιτία του “επαναπατρισμού” των Ελληνοποντίων είναι η απότομη επιδείνωση των συνθηκών ζωής και εργασίας στις Δημοκρατίες της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.. Η πτώση του βιοτικού επιπέδου, η αύξηση της οργανωμένης εγκληματικότητας και η αδυναμία των κρατικών δομών να καταπολεμήσουν το συμμοριτισμό αναμφίβολα ενέτειναν τις μεταναστευτικές διαθέσεις των Ελληνοποντίων της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ..⁷³

Οι ίδιοι οι Έλληνες Πόντιοι, που μετανάστευσαν από τη Σοβιετική Ένωση στην Ελλάδα, κατέτασσαν τις αιτίες της μετανάστευσης τους σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Ορισμένοι έφυγαν για την Ελλάδα για οικογενειακούς λόγους, ενώ για άλλους σημαντική αιτία αποτέλεσε η περιοχή, που ζούσαν, και οι συνθήκες, που επικρατούσαν

---

⁷⁰ Αγτζίδης Β., Παραεξεϊνίος Διασπορά. Οι ελληνικές εγκαταστάσεις στις βορειοανατολικές περιοχές του Εύξεινου Πόντου (δεύτερη έκδοση), Θεσσαλονίκη (εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη) 2001.

⁷¹ Σοφινίδης Χ., Redko G., Ελληνισμός του Πόντου από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Πτυχές του ζητήματος, Αθήνα (εκδόσεις Πελασγός) 2005.

⁷² Γεώργας Δ., Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, όπως παραπάνω.

⁷³ Κεσσίδης Θ., Η ιστορική πορεία των Ελληνοποντίων. Το εθνικό ζήτημα και το μέλλον των μικρών εθνών στην πρώην Σοβιετική Ένωση, Θεσσαλονίκη – Αθήνα (εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη) 1996, 88.

σε αυτήν, όπως για παράδειγμα το Καζακστάν, το οποίο δεν είχε καμία σχέση με το Ελληνισμό. Σημαντικό λόγο, επίσης, αποτέλεσαν οι εθνικές συγκρούσεις και ο ρατσισμός, που άρχισε να αναπτύσσεται από τις ντόπιες εθνότητες κατά των αλλοεθνών. Τέλος, λόγους αναχώρησης αποτελούσαν οι προσωπικές φιλοδοξίες των ανθρώπων, που πίστευαν ότι φεύγοντας από τη Ρωσία για την Ελλάδα θα μπορούσαν να καταφέρουν περισσότερα και να αυξήσουν τις δυνατότητες ανάπτυξης τους. Σε όσους λειτουργούσε το σύνολο των αιτιών, οι προσπάθειες φυγής ήταν εντονότερες.⁷⁴

Οι ηγέτες των ελληνικών οργανώσεων υποστηρίζουν ότι το βασικό πρόβλημα, για το οποίο εγκατέλειπαν οι Έλληνες τη Σοβιετική Ένωση ήταν η απώλεια της γλώσσας και των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών τους. Σύμφωνα με αυτούς η φυγή σχετιζόταν περισσότερο με το ένστικτο της εθνικής επιβίωσης. Υπολόγιζαν ότι σε αυτή την κατηγορία ανήκε το 70% των νέων μεταναστών. Το συμπέρασμα της έρευνας τους ήταν ότι η βασική αιτία ήταν η επιθυμία τους να παραμείνουν Έλληνες και η βεβαιότητα ότι αυτό γινόταν πολύ δύσκολο στις νέες συνθήκες. Υποστήριζαν ότι η αμφισβήτηση της ενότητας των Ελλήνων γινόταν εντονότερη, εφ' όσον οι τοπικές γλώσσες θα αντικαθιστούσαν βαθμιαία τη ρωσική.⁷⁵

Σύμφωνα με τα ευρήματα του ερευνητικού προγράμματος “Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη”, το μεγαλύτερο ποσοστό από το σύνολο των ερωτηθέντων για τα αίτια της μετανάστευσης τους (72,3%) απάντησαν, ότι μετανάστευσαν στην Ελλάδα, γιατί ακολούθησαν συγγενείς (31,9%), γιατί ήθελαν να ζήσουν στην πατρίδα (23,2%) ή γιατί ακολούθησαν τους άλλους Πόντιους της περιοχής (17,2%). Το υπόλοιπο 27,7% παρουσίασε άλλους λόγους ως αίτια της μετανάστευσης του.⁷⁶

---

⁷⁴ Αγτζίδης Β., Παραευξείνιος Διασπορά. Οι ελληνικές εγκαταστάσεις στις βορειοανατολικές περιοχές του Εύξεινου Πόντου (δεύτερη έκδοση), όπως παραπάνω.

⁷⁵ Αγτζίδης Β., Παραευξείνιος Διασπορά. Οι ελληνικές εγκαταστάσεις στις βορειοανατολικές περιοχές του Εύξεινου Πόντου (δεύτερη έκδοση), όπως παραπάνω.

⁷⁶ Κασσιμάτη Κ., Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη (β' έκδοση), Αθήνα (Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού – Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής) 1992.

2.2 Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.

Η ενότητα αυτή είναι βασισμένη στα ευρήματα του ερευνητικού προγράμματος “Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη”, το οποίο ανατέθηκε τον Ιανουάριο του 1991 στο Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ) του Παντείου Πανεπιστημίου και χρηματοδοτήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού. Ένας από τους στόχους του προγράμματος αυτού είναι η καταγραφή και ανάλυση των δημογραφικών, οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα από το 1985 έως το 1990.⁷⁷ Σε αυτό το σημείο, λοιπόν, θα παρουσιαστούν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., όπως το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση και το εκπαιδευτικό τους επίπεδο.

Όσον αφορά το φύλο, παρατηρήθηκε ότι το 48,7% των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. είναι άνδρες, ενώ το 51,3% γυναίκες. Οι γυναίκες δηλαδή είναι αριθμητικά περισσότερες από τους άνδρες.⁷⁸

Αυτό, που παρατηρήθηκε σχετικά με την ηλικία των Ποντίων μεταναστών, είναι ότι το 26,6% βρίσκονται σε ηλικίες από 0-14 ετών, το 67,9% σε ηλικίες 15-64 ετών και το 5,5% σε ηλικίες 65 ετών και άνω. Το συμπέρασμα, που προκύπτει, είναι ότι η συντριπτική πλειονότητα των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση βρίσκονται σε εργάσιμη και παραγωγική ηλικία.⁷⁹

Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση των Ποντίων μεταναστών ανά φύλο, βλέπουμε, ότι το 47,2% των ανδρών είναι άγαμοι, το 50,8% έγγαμοι, το 1% χήροι και

---

⁷⁷ Κασιμάτη Κ., Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη, όπως παραπάνω, 21.

⁷⁸ Κασιμάτη Κ., Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη, όπως παραπάνω, 126.

⁷⁹ Κασιμάτη Κ., Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη, όπως παραπάνω, 116.

το 1% διαζευγμένοι, ενώ το 40% των γυναικών είναι άγαμες, το 47,6% έγγαμες, το 8% χήρες και το 4% διαζευγμένες.⁸⁰

Σχετικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο των Ποντίων μεταναστών, αυτό, που παρατηρήθηκε είναι ότι το ποσοστό των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ανώτατης και ανώτερης) είναι αρκετά υψηλό (27%) και πάντως πολύ υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των Ελλήνων της αντίστοιχης βαθμίδας (6,5%) για το έτος, που πραγματοποιήθηκε η έρευνα (1992). Δεν πρέπει, ωστόσο, να παραβλέψουμε τις ιδιορρυθμίες και τις δυσκολίες των αντιστοιχιών, γι' αυτό και κάποιο ποσοστό πρέπει να αποδοθεί σε λόγους ταξινομικούς και όχι σε πραγματική υπεροχή. Το 9,9% των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση είναι πτυχιούχοι ανώτατης εκπαίδευσης. Από αυτούς το 51,5% είναι άνδρες και το 48,5% γυναίκες.⁸¹

2.3 Ο ειδικότητες των Ποντίων αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.

Σε αυτή την ενότητα, η οποία είναι βασισμένη στην έρευνα της Κασιμάτη (1992)⁸², θα γίνει αναφορά στις ειδικότητες των Ποντίων αποφοίτων ανώτατης εκπαίδευσης στη Σοβιετική Ένωση, οι οποίες παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα στο δείγμα, που μελετήθηκε.

Οι ειδικότητες, που φαίνεται, ότι συγκεντρώνουν τις προτιμήσεις των Ποντίων μεταναστών της ανώτατης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, είναι πέντε. Με σειρά ανάλογη της συχνότητας, που παρουσίασαν, πρώτες στις προτιμήσεις έρχονται οι ειδικότητες των πολιτικών μηχανικών και μηχανολόγων μηχανικών με ποσοστό 33%, ακολουθούν

---

⁸⁰ Κασιμάτη Κ., Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη, όπως παραπάνω, 138.

⁸¹ Κασιμάτη Κ., Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη, όπως παραπάνω, 155-156.

⁸² Κασιμάτη Κ., Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη, όπως παραπάνω, 169-175.

η ειδικότητα της ιατρικής με ποσοστό 19% και της φιλοσοφικής με ποσοστό 14% και τέλος έρχεται η ειδικότητα των οικονομικών με ποσοστό 13%.

Αυτή η εικόνα των πτυχιούχων, συγκρινόμενη με την αντίστοιχη των Ελλήνων της ανώτατης εκπαίδευσης, είναι σε πλεονεκτικότερη θέση από πλευράς εκπαίδευσης. Ασφαλώς οι επιλογές των Ποντίων έγιναν με γνώμονα τις δυνατότητες απορρόφησης τους από την τοπική αγορά στην πρώην Σοβιετική Ένωση και επομένως γίνεται η σύγκριση γίνεται κάτω από διαφορετικά οικονομικό – κοινωνικά δεδομένα. Ωστόσο, είναι χρήσιμο να γίνει αυτή η αντιπαράθεση, γιατί αυτός ο πληθυσμός σήμερα βρίσκεται στην ελληνική αγορά εργασίας και θα υποστεί τις συνέπειες της σχέσης προσφοράς και ζήτησης.

Από την έρευνα, που πραγματοποιήθηκε, προκύπτει ότι το 43% των πτυχιούχων συγκεντρώνονται στις ηλικιακές ομάδες των 30 – 39 ετών, ενώ γενικότερα το 87% των πτυχιούχων βρίσκονται στις ηλικίες 20 – 49 ετών. Στην ομάδα ηλικιών μέχρι 19 ετών δεν εμφανίζεται κανένας πτυχιούχος, διότι προφανώς δεν επαρκεί η ηλικία αυτή για την περάτωση των πανεπιστημιακών σπουδών. Αλλά και στις ηλικίες 20 – 29 το ποσοστό είναι μειωμένο, γιατί προφανώς ένας αριθμός ατόμων δεν έχει περατώσει τις σπουδές του εξ' αιτίας καθυστερήσεων ή μεταγενέστερης από τη συνηθισμένη ηλικία εισόδου στα Πανεπιστήμια.

Φαίνεται επομένως ότι κυριαρχεί μια μειωτική τάση όσο προχωράμε από τις μικρότερες ηλικίες προς τις μεγαλύτερες και επίσης κάποια μεταστροφή των προτιμήσεων από τις ειδικότητες του πολυτεχνικού κύκλου προς τις ιατρικές και οικονομικές. Ασφαλώς, ο κεντρικός προγραμματισμός για την εκπαίδευση προκαθόριζε τις εισροές στις διάφορες ειδικότητες, αλλά και η θέση των Ποντίων στη χώρα αυτή με τις διάφορες Δημοκρατίες της και τις συνθήκες, που επικρατούσαν σε αυτές, τις πολιτικές, που τόσο η κεντρική διοίκηση όσο και κάθε Δημοκρατία ακολουθούσε, αλλά και ειδικά για τους Πόντιους οι τρόποι, που τους αντιμετώπιζαν ως μειονότητες, επηρέασαν, αλλά και ερμηνεύουν αυτά τα σχήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η αντιμετώπιση των Ποντίων προσφύγων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στην Ελλάδα και τα ειδικότερα προβλήματα τους

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξεταστούν οι λόγοι, για τους οποίους οι Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση δεν έχουν πρόσβαση σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης καθώς και τα ειδικότερα προβλήματα, που αντιμετώπισαν κατά την εγκατάσταση και προσαρμογή τους στην Ελλάδα και τα δεδομένα της, πολλά από τα οποία υφίστανται ακόμα και σήμερα. Θα παρουσιαστούν δηλαδή τα προβλήματα που αντιμετώπισε και αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη ομάδα ατόμων στην καθημερινότητα της και τα οποία έχουν άμεση ή έμμεση συνάφεια με την πρόσβαση τους στην απασχόληση και ειδικότερα σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης.

3.1 Οι λόγοι, για τους οποίους οι Πόντιοι δεν έχουν πρόσβαση σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης

Παρατηρείται, ότι στη μετανάστευση των Ποντίων υπερτερεί σημαντικά το ποσοστό ατόμων παραγωγικής ηλικίας και παιδιών. Οι περισσότεροι από αυτούς δεν είχαν επισκεφθεί ποτέ την Ελλάδα. Γνώριζαν δε λίγο και ορισμένοι καθόλου την ελληνική γλώσσα, η διδασκαλία της οποίας είχε απαγορευθεί στη Σοβιετική Ένωση για πενήντα χρόνια. Εξίσου περιορισμένη είναι η εξοικείωση τους με την οικονομία της αγοράς και τη σύγχρονη ελληνική νοοτροπία, που και οι δύο είναι διαφορετικές από ότι στη Σοβιετική Ένωση πριν το 1989.⁸³

Στις συνθήκες της Σοβιετικής Ένωσης σε όλους σχεδόν τους νέους παρείχεται τεχνική και επαγγελματική κατάρτιση και σε πολλούς και τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ τα άτομα στις παραγωγικές ηλικίες ενθαρρύνονταν να απασχοληθούν ως μισθωτοί. Δεν υπάρχουν λοιπόν αναλφάβητοι μεταξύ τους. Επιπλέον ο μέσος χρόνος της σχολικής τους εκπαίδευσης είναι σημαντικά ανώτερος από εκείνο των λοιπών Ελλήνων και

---

⁸³ Φακιδόλας Ρ. Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία, στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα (επιμέλεια Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ.), Αθήνα (Παπαζήση) 2001, 141-142.

περίπου διπλάσιος για τη μέση τεχνική – επαγγελματική και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Όλοι δε σχεδόν οι ενήλικες έχουν προϋπηρεσία εργασίας. Για να αξιοποιηθούν όμως στην εγχώρια αγορά, ορισμένοι τίτλοι σπουδών, όπως για παράδειγμα τα πτυχία μηχανικών, ιατρών κ.α. χρειάζονται πιστοποίηση. Σε άλλες περιπτώσεις απαιτείται ο εμπλουτισμός των γνώσεων και η απόκτηση εμπειριών από τα ελληνικά δεδομένα, γιατί έχουν αποκτήσει ειδικεύσεις με προδιαγραφές για ένα κεντρικά προγραμματισμένο σύστημα. Επιπλέον, η εκπαίδευση τους στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες και το δίκαιο βασιζόνταν κυρίως ή αποκλειστικά στη μαρξιστική θεώρηση για το οικονομικό και κοινωνικό γίνεσθαι, η οποία διαφέρει σημαντικά από την ανάλογη φιλοσοφία και τις μεθοδολογίες, που εφαρμόζονται στην Ελλάδα. Οι ειδικεύσεις αυτές, λοιπόν, παρουσιάζουν μικρή εμπορευσιμότητα στην ελληνική αγορά. Επίσης, ούτε η ρωσική γλώσσα, την οποία γνωρίζουν καλά και πολλοί μιλούν ακόμα μεταξύ τους, αποτελεί αξιόλογο επαγγελματικό προσόν στην Ελλάδα, σε αντίθεση με πολλές δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες, με τις οποίες όμως δεν είναι καθόλου εξοικειωμένοι.⁸⁴ Τέλος, η μεγάλη εξειδίκευση, που ήταν σίγουρα πλεονέκτημα στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του υψηλού καταμερισμού εργασίας στη Σοβιετική Ένωση, περιορίζει σε πολλές περιπτώσεις την επαγγελματική ευελιξία και την υψηλή αποδοτικότητα στην Ελλάδα.⁸⁵ Επίσης, σύμφωνα με τη μαρξιστική προσέγγιση γενικότερα, “όπως τονίζει ο καθηγητής Ph. Abrams (1982), ο καταμερισμός της εργασίας αποτελεί τον κύριο μοχλό ανάπτυξης νέων μορφών ατομικότητας και διαδρομών στη ζωή και νέων κοινωνικών ανισοτήτων.”⁸⁶ Το συμπέρασμα, που εξάγεται λοιπόν είναι, ότι το πρόβλημα, που αντιμετωπίζουν οι Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, δεν είναι η ύπαρξη ή όχι αγορών εργασίας, που να περιλαμβάνουν τα επαγγέλματα, στα οποία έχουν ειδικευτεί, αλλά οι ανισότητες και οι διακρίσεις, που υφίστανται κατά την πρόσβαση τους σε αυτές. Επιπλέον, αντιμετωπίζουν και αντικειμενικά μία αγορά εργασίας με διαφορετικές ανάγκες για δεξιότητες από τις δικές τους. Από την άλλη, η μη πιστοποίηση διπλωμάτων (σε κάποιες περιπτώσεις) αποτελεί όντως διάκριση –“ρατσισμό”.

---

⁸⁴ Φακιάλας Ρ. Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία, όπως παραπάνω.

⁸⁵ Φακιάλας Ρ. Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία, όπως παραπάνω, 147-148.

⁸⁶ Ψημμένος Ι., Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, όπως παραπάνω, 230.

Σύμφωνα με τα ευρήματα του ερευνητικού προγράμματος “Ομογενείς από την πρώην Σοβιετική Ένωση 1985 – 1995: Ζητήματα στέγασης, απασχόλησης, ταυτότητας.” (βλ. Βεργέτη Κ.Μ., 1998), που υλοποιήθηκε από το Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης για τον Ελληνισμό των Βαλκανίων και Παραευξείνιων χωρών, τον Ποντιακό Σύλλογο “Άγιος Γεώργιος Περιστερεώτα” σε συνεργασία με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι ικανοποιητικό ως προς τους τίτλους σπουδών στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από τους ερωτώμενους στην Αττική και Ξάνθη το 68% και 56% αντίστοιχα είχαν ολοκληρώσει σπουδές στη δευτεροβάθμια ή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση πριν τη μετανάστευση. Η πλειονότητα των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης έχουν αποφοιτήσει από ιατρικές, φιλοσοφικές, πολυτεχνικές και οικονομικές σχολές.⁸⁷

Από το 1989 και ύστερα, παρουσιάστηκε ένα μεγάλο ρεύμα Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., που θα αναζητήσει μια καλύτερη τύχη στην Αττική, στη Μακεδονία (κυρίως στη Θεσσαλονίκη) και στη Θράκη.⁸⁸ Η μετανάστευση τους συνοδεύτηκε από μία σειρά δυσκολιών, όπως η μερική ή ακόμα και ολική άγνοια της ελληνικής γλώσσας, η μη αναγνώριση των πτυχίων και των διπλωμάτων τους, η ετεροαπασχόληση και η υποαπασχόληση και οι εργασίες τόσο χαμηλού γοήτρου όσο και χαμηλής αμοιβής.⁸⁹

Σύμφωνα με μελέτη στις αρχές της δεκαετίας του 1990, τρία τέταρτα των ερωτηθέντων θεωρούσαν ότι η γλωσσική ανεπάρκεια επηρεάζει αρνητικά τις προτιμήσεις των Ελλήνων εργοδοτών, πολλοί από τους οποίους θα προσλάμβαναν Πόντιους μόνο με ημερομίσθια κάτω από τα τρέχοντα της αγοράς, παρά τα υψηλά

---

⁸⁷ Κοταλακίδης Γ., Κοινωνική και Οικονομική ένταξη των Ποντίων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία., Αθήνα (Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών Και Πολιτικών Επιστημών) 2001, 49.

⁸⁸ Μαλκίδης Φ., Προβλήματα ενσωμάτωσης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση στην ελληνική κοινωνία, http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/3211/1/malkidis_tetradia_38.pdf (πρόσβαση στις 02/05/2010).

⁸⁹ Κοταλακίδης Γ., Χαλκιά Αλ., «Εμείς» και οι «άλλοι» - Ελληνική εθνική ταυτότητα και η διαμόρφωση της ταυτότητας των Ποντίων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/3587/1/kotalakidis-halkia_OYTOPIA_54.pdf (πρόσβαση στις 02/05/2010).

τυπικά επαγγελματικά τους προσόντα και την εμπειρία εργασίας (Glytsos, 1995⁹⁰, βλέπε και Tressou/Mitakidou, 1997⁹¹).⁹² Το ζήτημα της άγνοιας (μερικής ή ολικής) της ελληνικής γλώσσας ουσιαστικά μεταβιβάζεται και στην επόμενη γενιά, εφ' όσον κανένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα γλωσσικής προσαρμογής, εντός και εκτός των σχολείων, για τα παιδιά των νεοεγκατεστημένων οικογενειών δεν εφαρμόστηκε από το κράτος και πολύ περισσότερο δε λειτούργησε.⁹³

Η μη αναγνώριση των πτυχίων των Ποντίων προσφύγων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., αποτελεί έναν επιπλέον παράγοντα, που δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την πρόσβαση αυτών των ατόμων σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης και υψηλού γοήτρου. Όσον αφορά λοιπόν σε αυτό το ζήτημα, παρατηρούνται συνθήκες ανισότητας και διάκρισης στην αναγνώριση των πτυχίων ανώτερης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα οποία αυθαίρετα εξισώνονταν με το επίπεδο της μέσης εκπαίδευσης. Σε αυτό έρχεται ακόμα να προστεθεί το καθεστώς τεχνιτών εμποδίων από τα αρμόδια όργανα και υπηρεσίες στην έκδοση αδειών άσκησης επαγγέλματος στους διπλωματούχους και πτυχιούχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.⁹⁴

Ένας επιπλέον παράγοντας, που εμποδίζει την ένταξη αυτών των ανθρώπων στην απασχόληση, πόσο μάλλον σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης και υψηλού κύρους είναι το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των Ποντίων προσφύγων εγκαταστάθηκε στη Θράκη. Αυτό συμβαίνει, γιατί η Θράκη αποτελεί τόπο ύπαρξης ιδιομορφιών και χαρακτηριστικών, που την διαφοροποιούν από την υπόλοιπη χώρα. Συγκεκριμένα αυτή η περιοχή είναι σήμερα η λιγότερο ανεπτυγμένη περιφέρεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η διάρθρωση της οικονομίας της στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στον πρωτογενή τομέα παραγωγής, που σε συνδυασμό με την ανύπαρκτη βιομηχανία

---

⁹⁰ Glytsos N., Problems and policies regarding the socio-economic integration of returnees and foreign workers in Greece, *International Migration*, Vol.XXXIII-2, 1995, 155-172.

⁹¹ Tressou Ev., Mitakidou Chr., Educating Pontian Immigrants in Greece: successes and failures, στο Swadener E.B., Bloch M.N. (eds), *Early Education and Development*, Vol. 8, n. 3, 1997.

⁹² Φακιάλας Ρ. Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία., όπως παραπάνω, 147.

⁹³ Σοφινίδης Χ., Redko G., Ελληνισμός του Πόντου από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Πτυχές του ζητήματος, Αθήνα (Πελασγός) 2005, 18.

⁹⁴ Σοφινίδης Χ., Redko G., Ελληνισμός του Πόντου από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Πτυχές του ζητήματος, όπως παραπάνω, 19.

και τις υπηρεσίες, οι οποίες δεν έχουν τις αρμοδιότητες, που θα έπρεπε και την παράλληλη έλλειψη επενδύσεων, κάνουν τη Θράκη να μένει στο περιθώριο.⁹⁵

Όσον αφορά την Αττική, οι Πόντιοι από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. εγκαθίστανται μαζικά σε περιοχές, όπως το Μενίδι, η Ελευσίνα, τα Λιόσια ή ο Ασπρόπυργος. Οι λόγοι, που τους οδηγούν σε αυτή την απόφαση, είναι η καλύτερη οργάνωση των υπηρεσιών στις πόλεις καθώς και η πεποίθηση, ότι εκεί θα μπορέσουν να αναζητήσουν με μεγαλύτερη ευκολία εργασία.⁹⁶

Από την προαναφερθείσα έρευνα “Ομογενείς από την πρώην Σοβιετική Ένωση 1985 – 1995: Ζητήματα στέγασης, απασχόλησης, ταυτότητας.” προέκυψε, ότι το 30% των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., που ζουν στην Αττική και συμμετείχαν στην έρευνα, και αντίστοιχα το 37% στην Ξάνθη ζητά εργασία, το 62% των ερωτωμένων στην Αττική και το 59% αντίστοιχα στην Ξάνθη απασχολείται και το 8% και 5% αντίστοιχα είναι μη ενεργός πληθυσμός. Στην πρώην Σοβιετική Ένωση η εικόνα ήταν εντελώς διαφορετική. Το ποσοστό των απασχολούμενων ανερχόταν στο 90% για το δείγμα της Αττικής και στο 92% για το δείγμα της Ξάνθης. Επίσης, χαρακτηριστικά της απασχόλησης του δείγματος είναι η ετεροαπασχόληση και η ανεργία. Επιπλέον, δυσκολίες, που αφορούν την απασχόληση, αποτελούν η μη μόνιμη απασχόληση, οι χαμηλές αμοιβές, οι συνθήκες απασχόλησης, η συμπεριφορά των εργοδοτών, οι οποίοι δεν παρέχουν τη νόμιμη ασφάλιση (ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και συνταξιοδότηση), καθώς και η αδυναμία επικοινωνίας στην ελληνική γλώσσα.⁹⁷

---

⁹⁵ Μαλκίδης Φ., Προβλήματα ενσωμάτωσης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση στην ελληνική κοινωνία, όπως παραπάνω.

⁹⁶ Μαυρέας κ., Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού: Πόντιοι και Βορειοηπειρώτες πρόσφυγες στην Ελλάδα, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών (τεύχος 96-97), ΕΚΚΕ, 1998, 197.

⁹⁷ Κοταλακίδης Γ., Κοινωνική και Οικονομική ένταξη των Ποντίων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, όπως παραπάνω, 49.

3.2 Τα ειδικότερα προβλήματα των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα

Η εγκατάσταση των Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην Ελλάδα δεν δυσκολεύει μόνο από τη δυσχερή οικονομική κατάσταση τους. Βασικό πρόβλημα αντιμετωπίζουν εξ' αιτίας της μη καλής γνώσης της ελληνικής γλώσσας τόσο στον επαγγελματικό χώρο όσο και στον κοινωνικό.⁹⁸ Η γλώσσα, ως μέσο επικοινωνίας, αποτελεί τροχοπέδη για το 74% των αναφορών στην επαφή τους με τους ντόπιους, τους δημιουργεί ανασφάλειες και τους απομονώνει κοινωνικά. Ανάγεται, επομένως, σε μείζον ζήτημα η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, έτσι ώστε αυτοί οι άνθρωποι να ενταχθούν τόσο στην αγορά εργασίας όσο και στον κοινωνικό περίγυρο.⁹⁹ Όσον αφορά το ζήτημα αυτό, αναφέρεται ότι κανένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα γλωσσικής προσαρμογής, εντός και εκτός των σχολείων, για τα παιδιά των νέο-εγκατεστημένων οικογενειών δεν εφαρμόστηκε από το κράτος και πολύ περισσότερο δεν λειτούργησε.¹⁰⁰

Επίσης, η αντιμετώπιση των Ποντίων μεταναστών από την ελληνική κοινωνία στην καθημερινή πραγματικότητα αναδεικνύει έντονες τάσεις κοινωνικού αποκλεισμού. Για παράδειγμα, ο χαρακτηρισμός “Ρωσοπόντιος” τους στιγματίζει από την πρώτη στιγμή, διαφοροποιώντας, με έμμεσα αρνητικό τρόπο, μιας και έτσι αποσιωπάται η ελληνικότητά τους, τους Έλληνες Ποντίους από τον υπόλοιπο ελληνικό γηγενή πληθυσμό.¹⁰¹

Επιπλέον, η συμπεριφορά των ντόπιων έχει αναφερθεί ως σημαντικό πρόβλημα, μια και σε ορισμένες περιπτώσεις έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο να θεωρούνται οι Πόντιοι ξένοι, “παρείσακτοι”, “βρώμικοι” και οτιδήποτε άλλο μπορεί να εκφράσει το γεγονός ότι θεωρούνται ανεπιθύμητοι. Επίσης, για την οικογένεια των Ποντίων

---

⁹⁸ Κασιμάτη Κ., Πόντιοι στην Ελλάδα και κοινωνικός αποκλεισμός, στο Κασιμάτη Κ.(επιμέλεια), Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία, Αθήνα (Gutenberg) 1998, 293-294.

⁹⁹ Κασιμάτη Κ., Πόντιοι στην Ελλάδα και κοινωνικός αποκλεισμός, όπως παραπάνω.

¹⁰⁰ Σοφινιάδης Χ., Redko G., Ελληνισμός του Πόντου από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Πτυχές του ζητήματος, όπως παραπάνω, 18.

¹⁰¹ Κοταλακίδης Γ., Κοινωνική και Οικονομική ένταξη των Ποντίων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, όπως παραπάνω, 160.

προκύπτουν προβλήματα, που έχουν να κάνουν με τα παιδιά και την προσαρμογή τους στο σχολικό και κοινωνικό τους περιβάλλον. Τα προβλήματα αυτά έχουν να κάνουν με τη δυσκολία να επικοινωνήσουν με τους άλλους ντόπιους συμμαθητές τους, η μη (τελικά) ένταξη τους στο σχολικό περίγυρο, η έλλειψη οικονομικών δυνατοτήτων για να μάθουν καλά την ελληνική γλώσσα – τα περίφημα “ιδιαίτερα” – και τέλος το ότι αρκετές φορές ακολουθούν την οικογένεια στις λαϊκές ή αναγκάζονται να δουλέψουν αλλού, για να μπορέσουν να τη βοηθήσουν. Τέλος, αξίζει να επισημανθούν τα περιστατικά με τους παιδικούς σταθμούς, που δε δέχονται τα παιδιά των Ποντίων, και την αδυναμία των ίδιων των Ποντίων να βοηθήσουν τα παιδιά τους λόγω οικονομικής αδυναμίας.¹⁰²

Επίσης, σημαντικό πρόβλημα των Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση είναι το εκπαιδευτικό και ο αποκλεισμός των νέων από τη μορφωτική ανέλιξη, η ανυπαρξία δηλαδή ρυθμίσεων, προϋποθέσεων και συνθηκών για τους μαθητές και φοιτητές, προκειμένου να συνεχίσουν ισοδύναμα τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και στα σχολεία.¹⁰³

“Σε όλα τα παραπάνω έρχονται να προστεθούν αδικαιολόγητες και μακροχρόνιες κωλυσιεργίες στη “διαπίστωση” της ιθαγένειας, με εξωπραγματικές και χρονοβόρες γραφειοκρατικές απαιτήσεις από απρόθυμες, δυσλειτουργικές και ανοργάνωτες υπηρεσίες. Επίσης, συνεχώς τροποποιούμενες και “επιθετικές” ρυθμίσεις, συχνά μη ανταποκρινόμενες στα πραγματικά δεδομένα, με στόχο να προστίθενται νέα προσκόμματα στη “νομιμοποίηση” της διαμονής. Επιπλέον, άρνηση θέσπισης νομοθετικών ρυθμίσεων για τα κοινωνικο – ασφαλιστικά δικαιώματα, ήτοι: για την απόδοση των συντάξεων στους Ποντίους συνταξιούχους από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., καθώς και για την αναγνώριση της εργασιακής προϋπηρεσίας των όσων έχουν εργαστεί εκεί.”¹⁰⁴

---

¹⁰² Μαλκίδης Φ., Προβλήματα ενσωμάτωσης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση στην ελληνική κοινωνία, όπως παραπάνω.

¹⁰³ Σοφινίδης Χ., Redko G., Ελληνισμός του Πόντου από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Πτυχές του ζητήματος, όπως παραπάνω, 15-17.

¹⁰⁴ Σοφινίδης Χ., Redko G., Ελληνισμός του Πόντου από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Πτυχές του ζητήματος, όπως παραπάνω, 16.

Τέλος, σημαντικά προβλήματα αντιμετωπίζουν οι Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση όσον αφορά την αναγνώριση των πτυχίων τους καθώς και την χορήγηση άδειας ασκήσεως επαγγέλματος. Παρατηρήθηκαν δηλαδή συνθήκες ανισότητας και διάκρισης στην αναγνώριση των πτυχίων, που από ανώτερη τριτοβάθμια εκπαίδευση εξισώνονταν αυθαίρετα με το επίπεδο της μέσης εκπαίδευσης, όπως επίσης και καθεστώς τεχνιτών εμποδίων από τα αρμόδια όργανα και υπηρεσίες στην έκδοση αδειών άσκησης επαγγέλματος στους διπλωματούχους και πτυχιούχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (γιατροί, μαίες, μουσικοί, νοσηλευτές κ.α.), αλλά και σε άλλες ειδικότητες (για παράδειγμα μη μετατροπή αδειών οδήγησης των επαγγελματιών, αλλά και ερασιτεχνών οδηγών).¹⁰⁵ Τα δύο αυτά ζητήματα, μαζί με το εκπαιδευτικό, που αναφέρθηκε παραπάνω, έχουν την πιο στενή συνάφεια με το ζήτημα, που μελετάται στην παρούσα εργασία, δηλαδή το ζήτημα της πρόσβασης των Ποντίων μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην απασχόληση και ειδικότερα σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης.

---

¹⁰⁵ Σοφιανίδης Χ., Redko G., Ελληνισμός του Πόντου από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Πτυχές του ζητήματος, όπως παραπάνω, 19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Η διεξαγωγή της έρευνας και τα αποτελέσματα της

4.1 Η διεξαγωγή της έρευνας

Η στρατηγική, που ακολουθήθηκε κατά την εμπειρική διερεύνηση του ζητήματος της πρόσβασης των Ποντίων προσφύγων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης, είναι η μελέτη περίπτωσης. “Η μελέτη της περίπτωσης είναι μια στρατηγική διεξαγωγής έρευνας που περιλαμβάνει μια εμπειρική διερεύνηση ενός συγκεκριμένου σύγχρονου φαινομένου μέσα στο πραγματικό πλαίσιο της ζωής του χρησιμοποιώντας πολλαπλές πηγές απόδειξης.” Τα βασικά χαρακτηριστικά της είναι τα εξής: Είναι στρατηγική και όχι μέθοδος. Ενδιαφέρεται για την έρευνα. Είναι εμπειρική. Αναφέρεται περί του συγκεκριμένου. Είναι εστιασμένη σε ένα φαινόμενο στο πλαίσιο του. Διεξάγεται χρησιμοποιώντας πολλαπλές μεθόδους αποδείξεων ή συλλογής δεδομένων. Επικεντρώνει σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (ή μικρό σύνολο περιπτώσεων), που μελετώνται καθαυτές.¹⁰⁶

Η μεθοδολογία, που ακολουθήθηκε, βασίζεται σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με Πόντιους μετανάστες, που ήρθαν στην Ελλάδα από την πρώην Σοβιετική Ένωση στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και της αρχές της δεκαετίας του 1990.

Μια ημι-δομημένη συνέντευξη έχει προκαθορισμένες ερωτήσεις, αλλά η διάταξη τους μπορεί να τροποποιηθεί ανάλογα με την αντίληψη του συνεντευκτή σχετικά με το τι φαίνεται καταλληλότερο. Η διατύπωση της ερώτησης μπορεί να αλλάξει και να δοθούν εξηγήσεις· συγκεκριμένες ερωτήσεις, που φαίνονται ακατάλληλες για κάποιο συγκεκριμένο ερωτώμενο, μπορούν να παραλειφθούν, ή να περιληφθούν πρόσθετες ερωτήσεις.¹⁰⁷ Αυτός ο τύπος συνέντευξης χρησιμοποιείται ευρέως στα ευέλικτα σχέδια, είτε ως αποκλειστική μέθοδος, είτε σε συνδυασμό με

---

¹⁰⁶ Robson C., Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές (επιστημονική επιμέλεια Καίτη Μιχαλοπούλου), Αθήνα (Gutenberg) 2007, 212.

¹⁰⁷ Robson C., Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές (επιστημονική επιμέλεια Καίτη Μιχαλοπούλου), όπως παραπάνω, 321.

άλλες μεθόδους. Σύμφωνα με την ορολογία των Powney και Watts (1987), είναι και αυτή μια συνέντευξη αποκρινόμενων. Οι συνεντευκτές είναι εφοδιασμένοι με έναν κατάλογο θεμάτων, στα οποία επιθυμούν να πάρουν αποκρίσεις. Έχουν, ωστόσο, μεγαλύτερη ελευθερία στη σειρά, που θέτουν τις ερωτήσεις, στην ακριβή διατύπωση τους και στο πόσο χρόνο και προσοχή αφιερώνουν στα διάφορα θέματα.¹⁰⁸

Οι συνεντεύξεις πάρθηκαν με βάση έναν οδηγό συνέντευξης, ο οποίος υπάρχει στο παράρτημα της εργασίας μαζί με τις συνεντεύξεις. Οι συνεντεύξεις, που πάρθηκαν είναι τέσσερις. Έγιναν σε ανθρώπους, οι οποίοι ήρθαν στην Ελλάδα σε διαφορετικές ηλικίες και έχουν μεταξύ τους διαφορετικά δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, έγιναν συνεντεύξεις σε έναν πολιτικό μηχανικό, σε έναν μηχανολόγο – μηχανικό, σε έναν γιατρό με ειδικότητα ουρολόγου και σε έναν τοπογράφο. Ο αριθμός των συνεντεύξεων δεν επιτρέπει να γίνουν γενικεύσεις για το σύνολο των Ποντίων, που ήρθαν από την πρώην Σοβιετική Ένωση, ωστόσο, είναι αρκετά χαρακτηριστικές και οδηγούν σε παρόμοιες διαπιστώσεις με αυτές, που αναφέρονται στη βιβλιογραφία και σε αντίστοιχες έρευνες μεγάλης έκτασης (Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού – Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής κ.λπ.).

4.2 Τα αποτελέσματα της έρευνας

Σε αυτή την ενότητα θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων, που πραγματοποιήθηκαν με Πόντιους από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., οι οποίοι έχουν αποκτήσει πτυχία ανώτατης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, για κάθε ερωτώμενο ξεχωριστά, ενώ υπάρχει και μία ενότητα με τη συνολική επισκόπηση των αποτελεσμάτων και για τις τέσσερις περιπτώσεις, που εξετάστηκαν.

---

¹⁰⁸ Robson C., Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές (επιστημονική επιμέλεια Καίτη Μιχαλοπούλου), όπως παραπάνω, 330.

4.2.1 Τα αποτελέσματα της πρώτης συνέντευξης

Ο ερωτώμενος είναι 51 ετών, γεννηθείς το 1959 σε μια πόλη κοντά στην Τασκένδη, η οποία υπάγεται στη Δημοκρατία Καζακστάν της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Είναι έγγαμος και έχει τρία παιδιά, από τα οποία το ένα γεννήθηκε στη Ρωσία και τα άλλα δύο στην Ελλάδα. Έχει αποκτήσει πτυχίο Μηχανολόγου Μηχανικού από το Τεχνολογικό Ινστιτούτο Ελαφράς Βιομηχανίας και Βιομηχανίας Ειδών Διατροφής της πόλης Τζαμπούλ. Έπειτα, απέκτησε Μεταπτυχιακό με ειδικότητα “Μηχανές και Συγκροτήματα Μηχανών της Βιομηχανίας Ειδών Διατροφής” από το Ινστιτούτο Επιστημονικών Ερευνών της Μόσχας.

Στην Ελλάδα ήρθε το 1991 σαν Έλληνας “παλινοστούντας” με ελληνικό διαβατήριο, μαζί με τη σύζυγο του και το ένα (τότε) παιδί του. Ήρθε στην Ελλάδα, γιατί αυτό ήταν ο καημός του πατέρα του, ο οποίος μετά από δύο εξορίες (μία από τον Πόντο στη Ρωσία και μετά από τη Ρωσία στην Τασκένδη) πίστευε, πως δεν θα ήταν εξασφαλισμένοι πουθενά αλλού εκτός από την ιστορική τους πατρίδα την Ελλάδα. Ουσιαστικά ξεκίνησε να έρθει στην Ελλάδα λόγω της επιθυμίας του πατέρα του και λόγω της κατάστασης, που επικρατούσε στη Σοβιετική Ένωση, δηλαδή λόγω του εθνικισμού, που είχε ξεσπάσει σε εκείνες τις περιοχές κατά την περίοδο εκείνη.

Στην Ελλάδα, όταν ήρθε, δεν περίμενε και πολλά πράγματα, γιατί η άποψη του είναι ότι ο καθένας μόνος του κάνει ότι είναι να κάνει. Θα ήθελε όμως να έχει περισσότερη βοήθεια από το ελληνικό κράτος. Συγκεκριμένα αναφέρει:

“...Να σας πω δεν περίμενα και πολλά πράγματα, γιατί είμαι άνθρωπος, που λέει, ότι πρέπει ο καθένας να ξεκινήσεις απ’ το μηδέν και να κάνει αυτό, που πρέπει να κάνει, αλλά θα μπορούσαμε να έχουμε κάποια περισσότερη βοήθεια, γιατί τόσα περάσαμε!...”

Το πτυχίο του αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα το 1992 από το ΔΙΚΑΤΣΑ¹⁰⁹, ενώ το 1993 του χορηγήθηκε άδεια ασκήσεως επαγγέλματος από το Τεχνικό Επιμελητήριο. Για να αναγνωριστεί το πτυχίο του, έδωσε εξετάσεις στο Εθνικό Μετσόβιο

---

¹⁰⁹ ΔΙΚΑΤΣΑ: Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Αναγνώρισεως Τίτλων Σπουδών της Αλλοδαπής

Πολυτεχνείο σε τρία μαθήματα, αφού είχε καταθέσει όλα τα απαραίτητα δικαιολογητικά. Όπως αναφέρει:

“...Μας ζητήθηκαν όλα τα στοιχεία αναλυτικά. Ώρες, βαθμοί κ.λπ. και αναγνωρισμένα από το προξενείο της Ρωσίας. Μας δώσανε κάποιες βεβαιώσεις, ότι είναι γνήσια. Πήραμε και βεβαιώσεις από το Πολυτεχνείο και από το ελληνικό προξενείο της Μόσχας. Καταθέσαμε όλα τα απαραίτητα χαρτιά και στη συνέχεια δώσαμε εξετάσεις...”

Σήμερα εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας στο επάγγελμα του μηχανολόγου μηχανικού. Έχει δικό του τεχνικό γραφείο καθώς και ένα συνεργείο, το οποίο αποτελείται από δύο άτομα και ασχολείται με ηλεκτρικές εγκαταστάσεις.

Η πρώτη δουλειά, που έκανε στην Ελλάδα, ήταν αυτή του οδηγού – εργάτη σε ένα ταπητοκαθαριστήριο, ενώ παράλληλα εργαζόταν και ως υπάλληλος στο εστιατόριο ενός ξενοδοχείου. Τις δουλειές αυτές τις βρήκε μέσα από γνωστούς συμπατριώτες του. Μετά το ταπητοκαθαριστήριο δούλεψε ως εργάτης σε μαρμαράδικο και ύστερα από κάποιο χρονικό διάστημα άνοιξε μαζί με τη σύζυγο του ένα πρακτορείο εφημερίδων.

Όταν ήταν στη Σοβιετική Ένωση δούλεψε αρχικά ως αρχιτεχνίτης ελεγκτο – μετρικών συσκευών και αυτοματοποίησης και ύστερα ως αρχιμάστορας εγκαταστάσεων εξαερισμού σε εργοστασιακό συγκρότημα αλευροποιίας. Τέλος, δούλεψε ως μηχανικός τεχνικής εποπτείας και στη συνέχεια ως αρχιμηχανικός κατασκευαστής στην παραγωγική ένωση βιομηχανίας της αρτοποιίας. Σε όλες αυτές τις δουλειές εργαζόταν ως μηχανικός, αλλά είχε μικρό μισθό, εφ’ όσον ήταν αμέσως μετά το Πανεπιστήμιο, όπου έπρεπε να εργαστεί για τρία χρόνια σε όποια επιχείρηση τον έστελναν από το Πανεπιστήμιο. Συγκεκριμένα αναφέρει:

“...Στη Σοβιετική Ένωση δούλεψα καθαρά σα μηχανικός, αλλά είχα μισθό πολύ μικρό, γιατί όσοι είχαν τελειώσει Πανεπιστήμιο είχαν την υποχρέωση να δουλέψουν για τρία χρόνια σε κάποια επιχείρηση, που έχει ανάγκη για κάποιες θέσεις. Υπήρχε συγκεκριμένη διαδικασία για το ποιος θα πάει που. Ανάλογα με το βαθμό, γινόταν και η επιλογή...”

Παρόλα αυτά του παρείχτο κανονικά ασφάλιση, ακολουθούσε το τυπικό ωράριο, δηλαδή εννέα το πρωί με έξι το απόγευμα με μια ώρα διάλειμμα ενδιάμεσα καθώς και μία φορά το μήνα έπρεπε να παραμείνει στο εργοστάσιο για εικοσιτέσσερις ώρες ως

υπεύθυνος. Με τους εργοδότες και τους προϊσταμένους είχε καλή σχέση όπως και συνεργασία.

Στην Ελλάδα, τα πρώτα χρόνια, γνώρισε την εκμετάλλευση από τους εργοδότες, λόγω του ότι είχε ανάγκη για δουλειά. Από τους συναδέλφους εισέπραξε αδιαφορία, ενώ λίγοι ήταν αυτοί, που του έδωσαν κάποια βοήθεια. Η μεγαλύτερη δυσκολία του όμως ήταν η άγνοια της ελληνικής γλώσσας.

Στην εργασία του βίωσε διακρίσεις εις βάρος του, αλλά πιστεύει ότι αυτό προέκυπτε από το γεγονός ότι δεν είχε ακόμα αποδείξει ποιος ήταν, τι γνώριζε και τι άξιζε και πως αυτό θα μπορούσε να συμβεί στον καθένα. Συγκεκριμένα αναφέρει: “Κάποιοι δεν ήξεραν τι είμαστε εμείς και μας έλεγαν «ρωσάκια» ή «Ρωσοπόντιους», αλλά αυτό πιστεύω έχει να κάνει με τον άνθρωπο, που έχεις απέναντι και το επίπεδο του.”

Εκτός από το θέμα της άγνοιας της ελληνικής γλώσσας και της εύρεσης εργασίας δεν είχε σε μεγάλο βαθμό άλλες δυσκολίες, γιατί ερχόμενος στην Ελλάδα βρήκε συγγενείς, που του παρείχαν σπίτι και αρκετή βοήθεια.

Πιστεύει ότι αυτή τη στιγμή θα μπορούσε να έχει κάνει περισσότερα βήματα στην εργασία του, αλλά το ότι δεν τα έκανε οφείλεται αποκλειστικά στον ίδιο και τις ενέργειες του. Συγκεκριμένα αναφέρει:

“...κάποια στιγμή απέρριψα το ενδεχόμενο να συμμετέχω σε μια προκήρυξη για τη ΔΕΗ, που ήταν για το αντικείμενο μου και είχε δύο θέσεις για παλιννοστούντες. Ήταν λάθος μου το ότι δεν το κινήγησα, γιατί είχα το πρακτορείο εφημερίδων. Ίσως να ήταν διαφορετικά τα πράγματα....”

Σε γενικές γραμμές όμως είναι ευχαριστημένος από την εργασιακή του κατάσταση. Ασχολείται επαγγελματικά με αυτό, που έχει σπουδάσει και τον ενδιαφέρει, και βρίσκεται σε πολύ ικανοποιητική οικονομική κατάσταση. Το μόνο, που θα ήθελε και δεν έχει είναι περισσότερος ελεύθερος χρόνος. Τέλος, πιστεύει ότι ίσως τώρα να ήταν στην ίδια οικονομική κατάσταση, αλλά με περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εάν είχε εκμεταλλευτεί μια εργασιακή ευκαιρία, που του δόθηκε, όμως αυτό οφείλεται αποκλειστικά στον ίδιο και τις επιλογές του.

4.2.2 Τα αποτελέσματα της δεύτερης συνέντευξης

Ο ερωτώμενος είναι 51 ετών, γεννηθείς στη Δημοκρατία Καζακστάν της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Είναι έγγαμος και έχει αποκτήσει τέσσερα παιδιά, από τα οποία τα δύο έχουν γεννηθεί στη Σοβιετική Ένωση, ενώ τα άλλα δύο στην Ελλάδα. Έχει αποκτήσει πτυχίο Πολιτικού Μηχανικού από το Πανεπιστήμιο της πόλης Τομσκ της Σιβηρίας.

Στην Ελλάδα ήρθε τον Απρίλιο του 1989, σαν Έλληνας ομογενής με ελληνικό διαβατήριο, μαζί με το σύζυγο και τα δύο (τότε) παιδιά του. Οι κυριότεροι λόγοι, για τους οποίους αποφάσισε να έρθει στην Ελλάδα, ήταν ο καημός των γονιών του για επιστροφή στην πατρίδα και ο εθνικισμός, που είχε ξεσπάσει εκείνη την εποχή στη Σοβιετική Ένωση. Ουσιαστικά παραδέχεται ότι εθελοντικά έφυγε από τη Σοβιετική Ένωση, αλλά υπήρχε ένας έμμεσος εξαναγκασμός μέσω του εθνικισμού. Όπως αναφέρει:

“...Στη Ρωσία ήταν ήρεμα τα πράγματα. Εγώ έμενα στη Ρωσία, αλλά οι γονείς μου και όλοι οι δικοί μας μένανε στο Καζακστάν, μια μουσουλμανική χώρα και αναγκαστικά έπρεπε να φύγουνε. Στην πραγματικότητα φύγαμε εθελοντικά, αλλά ένας ισχυρισμός είναι και το ότι ήταν αναγκαστικό το να φύγουμε...”

Ερχόμενος στην Ελλάδα δεν προσδοκούσε κάτι. Γνώριζε την κατάσταση, που επικρατούσε στην Ελλάδα και το μόνο, που ήθελε, ήταν να ζήσει στην πατρίδα. Μάλιστα αναφέρει:

“...Όχι ότι περιμέναμε κάτι καλύτερο εδώ (στην Ελλάδα), αφού εκεί μια χαρά ήμασταν. Απλά φύγαμε. Πολύ καλύτερα ήμασταν εκεί παρά εδώ. Απλά θέλαμε πατρίδα, πατρίδα, πατρίδα και ήρθαμε εδώ...”

Το πτυχίο του αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα από το ΔΙΚΑΤΣΑ και του χορηγήθηκε άδεια ασκήσεως επαγγέλματος από το Τεχνικό Επιμελητήριο. Δεν αναγνωρίστηκαν όμως τα συντάξιμα δικαιώματα του από τη Σοβιετική Ένωση. Όπως αναφέρει:

“...Όσα χρόνια δούλεψα εκεί πήγαν χαμένα...”

Σήμερα εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας στο επάγγελμα του πολιτικού μηχανικού.

Η πρώτη δουλειά, που έκανε στην Ελλάδα ήταν αυτή του εργάτη. Ύστερα και μέχρι να δώσει τις απαραίτητες εξετάσεις, για να αναγνωριστεί το πτυχίο του και να του χορηγηθεί η άδεια ασκήσεως επαγγέλματος, δούλεψε σε οικοδομές και γενικά όπου έβρισκε δουλειά και μάλιστα εργαζόταν χωρίς ένσημα, για να επιβιώσει. Αυτή η εργασιακή κατάσταση είχε διάρκεια περίπου δύο χρόνων.

Όταν ζούσε στη Σοβιετική Ένωση, δούλεψε ως πολιτικός μηχανικός. Μάλιστα όπως ισχυρίζεται:

“...Εκεί (στη Σοβιετική Ένωση) μετά το Πανεπιστήμιο, τρία χρόνια πρέπει να πας σε δουλειά έτοιμη. Σε στέλνουν απ’ το Πανεπιστήμιο και πρέπει για τρία χρόνια να δουλέψεις έτσι...”

Συγκεκριμένα εκεί ήταν διευθυντής εργοταξίου, έχοντας υπό την επίβλεψη του πενήντα – οκτώ άτομα. Ακολουθούσε τυπικό ωράριο, είχε σταθερό μισθό και εξασφαλισμένη πρόνοια.

Μια δυσκολία, που είχε να αντιμετωπίσει, όταν ήρθε στην Ελλάδα, ήταν η συνεννόηση στις υπηρεσίες. Δυσκολευόταν στην επικοινωνία, γιατί δεν γνώριζε καλά την ελληνική γλώσσα. Παραδέχεται ότι για τις δυσκολίες, που αντιμετώπισε δεν φταίει το κράτος ή κάποιος άλλος, εφ’ όσον ο ίδιος το επέλεξε να έρθει στην Ελλάδα. Όπως αναφέρει:

“...Απλώς δε λέμε ότι φταίει το κράτος, εμείς φταίμε, που ήρθαμε εδώ, έτσι όπως ήρθαμε. Δε μας κάλεσε κανείς εδώ. Θέλαμε να έρθουμε και ήρθαμε. Στην πατρίδα. Δε το λες ότι φταίει το κράτος...”

Αναφέρει όμως ακόμα, ότι:

“...Εκεί (στη Σοβιετική Ένωση) έπεσε λίγο προπαγάνδα στους δικούς μας (Πόντιους), ότι πρέπει να έρθουν στην Ελλάδα, ότι θα τους βρούνε σπίτια και ότι θα τους αποκαταστήσουν πλήρως. Όλα αυτά μείνανε στα λόγια...”

Όσον αφορά αποκλειστικά τη δουλειά του, το εμπόδιο, που συνάντησε, ήταν το ότι δεν τον γνώριζε ο κόσμος, έτσι ώστε να του ανατεθούν έργα. Όπως λέει ο ίδιος:

“...Σαν επάγγελμα ο πολιτικός μηχανικός δεν έχει εξασφαλισμένη δουλειά. Πρέπει να σε προτιμάει ο κόσμος. Και, όταν δε σε γνωρίζει ο κόσμος, ξεκινάς απ’ το μηδέν....”

Όσον αφορά το αν έχει δεχθεί διακρίσεις εις βάρος του ή ρατσισμό απαντά ότι σημαντικό πρόβλημα αντιμετώπιζε στις δημόσιες υπηρεσίες, όπου δεν τον καταλάβαιναν και δεν μπορούσε να επικοινωνήσει. Αυτός ήταν ο λόγος, για τον οποίο εισέπραττε και ειρωνεία από κάποιους υπαλλήλους. Πιστεύει πως, στο γεγονός ότι δεν βρέθηκε κανείς να του εξηγήσει πράγματα είτε όσον αφορά τη γλώσσα είτε γενικότερα το πώς λειτουργεί το σύστημα της Ελλάδας, μπορεί αιτία να είναι η καταγωγή του, αλλά μπορεί να είναι και απλά θέμα ανταγωνισμού του επαγγέλματος. Εισέπραξε επίσης το ρατσισμό γενικά από τους ανθρώπους, οι οποίοι τον αποκαλούσαν “Ρωσοπόντιο”, όπως και όλους τους Πόντιους, που ήρθαν από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Τέλος, ισχυρίζεται ότι:

“...Όταν έχει κάποιος ανάγκη, αλλιώς τον αντιμετωπίζουμε εμείς εδώ στα πολιτικά. Όταν ζητάει κάποιος κάτι, μπορείς να το δώσεις, αλλά τον κάνεις..., τον μειώνεις τόσο που να παρακαλάει για να το πάρει. Μάλλον φταίει το σύστημα. Έτσι λειτουργεί το σύστημα εδώ....”

Από την εργασιακή κατάσταση, στην οποία βρίσκεται, δεν είναι ευχαριστημένος. Παρά το γεγονός ότι έχει δική του δουλειά και μάλιστα ακριβώς πάνω στο αντικείμενο των σπουδών του, δεν έχει σχεδόν καθόλου ελεύθερο χρόνο. Στη Σοβιετική Ένωση δούλευε στο αντικείμενο του, συγκεκριμένες όμως ώρες και μετά είχε ελεύθερο χρόνο για άλλες δραστηριότητες. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα, αφού πρέπει να δουλεύει πολλές ώρες ημερησίως, για να βγάλει τα προς το ζην.

Τέλος, πιστεύει ότι δεν θα μπορούσε να είναι κάποια συνθήκη διαφορετική, ώστε να διαφοροποιήσει την εργασιακή του πορεία. Το μόνο, που ίσως να βοηθούσε, θα ήταν μια βοήθεια από το κράτος. Τότε ίσως τα πράγματα να ήταν καλύτερα.

4.2.3 Τα αποτελέσματα της τρίτης συνέντευξης

Ο ερωτώμενος είναι 43 ετών, γεννηθείς το 1967 στην Κεντρική Ασία και πιο συγκεκριμένα στη Δημοκρατία Καζακστάν της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, και άγαμος. Έχει σπουδάσει Ιατρική στο κρατικό Πανεπιστήμιο της πόλης Ακτόμπ.

Στην Ελλάδα ήρθε το 1994 μαζί με όλη την οικογένεια του, δηλαδή τους γονείς και την αδερφή του. Έφυγε από τη Σοβιετική Ένωση, γιατί αντιμετώπιζε προβλήματα ρατσισμού εκεί σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι υπόλοιποι συγγενείς του βρίσκονταν στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

“...Ε... Υπήρχε λίγο αυτό (ρατσισμός), επειδή και οι συγγενείς μας όλοι ήταν εδώ, έφευγε και όλη η οικογένεια μου... Δεν μπορούσα να τους παρατήσω...”

Ερχόμενος στην Ελλάδα το μόνο, που περίμενε, ήταν καλύτερη αντιμετώπιση κυρίως από τις Υπηρεσίες. Συγκεκριμένα αναφέρεται στο ΔΙΚΑΤΣΑ, όπου, σύμφωνα με τα λεγόμενα του:

“...Σε αντιμετωπίζανε, πώς να το πω... σαν άνθρωπο δεύτερης κατηγορίας...”

Το πτυχίο του αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα μέσα από τη διαδικασία κατάθεσης πτυχίου στο ΔΙΚΑΤΣΑ, εξετάσεων και εγγραφής στον Ιατρικό Σύλλογο. Έπειτα προχώρησε στο αγροτικό του, πήρε την ειδικότητα του και τώρα εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας, έχοντας δικό του ιατρείο.

Η πρώτη του δουλειά στην Ελλάδα ήταν αυτή του νοσοκόμου σε μια ιδιωτική κλινική. Αυτή τη δουλειά τη βρήκε μετά από έξι μήνες μέσω συγγενικού του προσώπου. Μέχρι να βρει αυτή τη δουλειά, πήγαινε σε λαϊκές αγορές και βοηθούσε την αδερφή του. Η επόμενη δουλειά από αυτή του νοσοκόμου ήταν σε μια οικοδομή, σε τοποθετήσεις πλακιδίων. Έπειτα έκανε εφημερίες σε μια κλινική, ύστερα εργάστηκε σε ένα γηροκομείο και τελικά έφτιαξε το δικό του ιατρείο, όπου και εργάζεται ως σήμερα.

Όταν βρισκόταν στη Σοβιετική Ένωση, μετά το σχολείο υπηρέτησε στο στρατό, έπειτα πραγματοποίησε τις σπουδές του και αμέσως μετά το Πανεπιστήμιο εργάστηκε ως γιατρός για έξι μήνες. Μετά έφυγε για την Ελλάδα. Το ωράριο, που ακολουθούσε εκεί ήταν από τις επτά το πρωί ως τις τέσσερις το απόγευμα με δύο ώρες ενδιάμεσα

διάλειμμα για φαγητό. Λόγω καταστάσεων αντιμετώπιζε προβλήματα όσον αφορά την αμοιβή του. Όπως αναφέρει:

“...Τότε ήτανε χρόνια περεστρόικας, χρόνια διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης. Να σας πω ότι δεν μας πληρώνανε...”

Οι σχέσεις του με την εργοδοσία ήταν καλές, μέχρι που έφτανε κάποιες φορές να αντικαθιστά ανωτέρους του και να αναλαμβάνει τις ανάλογες ευθύνες και πρωτοβουλίες.

Οι διαφορές, που αναφέρει σχετικά με την εργασία του στην Ελλάδα συγκριτικά με τη Σοβιετική Ένωση, παρατηρούνται κυρίως στο πρακτικό επίπεδο της δουλειάς. Στη Σοβιετική Ένωση είχαν καλύτερες συνθήκες, αλλά εδώ υπήρχαν καλύτεροι, περισσότεροι και πιο σύγχρονοι εξοπλισμοί. Συγκεκριμένα αναφέρει:

“...Εκεί (στη Σοβιετική Ένωση), τουλάχιστον στα νοσοκομεία, που είχα κάνει πρακτική εγώ, υπήρχαν πιο καλές συνθήκες απ’ ότι εδώ. Δεν είχαμε θάλαμο με δέκα άτομα. Εδώ σε νοσοκομείο, που έκανα πρακτική, είχαμε θάλαμο είκοσι ατόμων...”

Επίσης αναφέρει:

“...Επειδή εδώ (στην Ελλάδα) είχαμε πιο πολλά μηχανήματα, ας πούμε πιο πολλή βάση δύναμη στις εξετάσεις. Εδώ πιο πολλές μπορείς να κάνεις και πιο εύκολα...”

Το κυριότερο πρόβλημα, που είχε να αντιμετωπίσει, όταν ήρθε στην Ελλάδα ήταν αυτό της άγνοιας της ελληνικής γλώσσας. Το γεγονός ότι δεν μπορούσε να συνεννοηθεί, όπως θα έπρεπε, ήταν ανασταλτικός παράγοντας για την επαγγελματική του πορεία. Σε μικρότερο βαθμό και από μεμονωμένες περιπτώσεις βίωσε κάποιες φορές το ρατσισμό, λόγω καταγωγής, πράγμα το οποίο βελτιώθηκε με το πέρασμα του χρόνου. Όσον αφορά το ζήτημα της άγνοιας της γλώσσας, προσπάθησε ο ίδιος να το αντιμετωπίσει με το να γραφτεί στη Φιλολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά λόγω της δουλειάς του, η οποία περιελάμβανε κυρίως νυχτερινά ωράρια, δεν μπορούσε να παρακολουθεί τα μαθήματα, όπως εκείνος θα ήθελε. Δεν εγκατέλειψε όμως την προσπάθεια. Έμαθε και μόνος του πολλά πράγματα, αλλά όπως αναφέρει ο ίδιος:

“...Αυτό μόνο, που μου έχει μείνει σαν κόμπλεξ, σα φοβία, είναι τα γραπτά. Γιατί πιο πολύ φοβάμαι μη κάνω κάποιο λάθος στη γραμματική...”

Εκτός όμως από το πρόβλημα της άγνοιας της ελληνικής γλώσσας και του ρατσισμού, ο ερωτώμενος είχε να αντιμετωπίσει και προβλήματα διαβίωσης. Έπρεπε οπωσδήποτε να βρει μια οποιαδήποτε δουλειά, για να επιβιώσει τόσο ο ίδιος όσο και η οικογένειά του. Επίσης έπρεπε να προσαρμοστεί στα δεδομένα και τους “κανόνες ζωής” της Ελλάδας, τα οποία είναι εντελώς διαφορετικά από ότι στη Σοβιετική Ένωση.

Από τη δουλειά, που κάνει εδώ στην Ελλάδα, είναι ευχαριστημένος, γιατί ασκεί το επάγγελμα, που σπούδασε. Δεν έχει κάποια προσδοκία για περαιτέρω εξέλιξη, αν και θα το ήθελε, γιατί πιστεύει πως στην Ελλάδα, αν δεν έχεις γνωστούς, δεν μπορείς να προχωρήσεις. Συγκεκριμένα αναφέρει:

“...Εδώ (στην Ελλάδα), για να έχεις εξέλιξη, πρέπει να έχεις γνωστό. Όπου πας, ακούς όλο ίδια ονόματα...”

Το μόνο, που πιστεύει, ότι μπορεί να άλλαζε λίγο την εργασιακή του πορεία, είναι η γνώση της ελληνικής γλώσσας. Όπως αναφέρει:

“...Αν ήξερα τη γλώσσα, νομίζω θα είχα κάνει πράγματα νωρίτερα...”

4.2.4 Τα αποτελέσματα της τέταρτης συνέντευξης

Ο ερωτώμενος είναι 78 ετών, γεννηθείς στην περιοχή Κράσνονταρ της πόλης Νοβόροσισκ της Ρωσίας. Είναι χήρος πια, ενώ έχει αποκτήσει δύο παιδιά με τη σύζυγο του, τα οποία έχουν γεννηθεί στη Σοβιετική Ένωση. Έχει αποκτήσει πέντε πτυχία (Γεωδαισίας, Τοπογραφίας, Υδρολογίας, Υδρομετρίας, Σχεδιασμού Οχετού) και έχει υποστηρίξει διατριβή με θέμα τις Αρδευμένες Γεωργίες στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας.

Στην Ελλάδα ήρθε τον Απρίλιο του 1995, σαν Έλληνας ομογενής με ελληνικό διαβατήριο, μαζί με το σύζυγο και τα δύο παιδιά του. Ο λόγος, για τον οποίο αποφάσισε να έρθει στην Ελλάδα, ήταν το ότι ήθελε να επιστρέψει στην “αρχι – πατρίδα” του, απλά γιατί είναι Έλληνας.

Ερχόμενος στην Ελλάδα δεν προσδοκούσε κάτι. Πίστευε όμως, ότι με τις γνώσεις και τα πτυχία, που είχε αποκτήσει, το ελληνικό κράτος θα τον αξιοποιούσε είτε για το σχεδιασμό κάποιων έργων είτε για τη συγγραφή βιβλίων. Μάλιστα αναφέρει: “...Εγώ πίστευα ότι εμένα πρέπει να με «αρπάξουν». Έτσι σκέφτηκα. Τόσα πτυχία έχω, Γεωδαισίας, Τοπογραφίας, Υδρολογίας, Υδρομετρίας, Σχεδιασμού Οχετού και υποστήριξα και τη διατριβή του δόκτορα Αρδευμένες Γεωργίες. Εκεί ήμουνά πάρα πολύ ωραία. Δεν περίμενα να είναι καλύτερα εδώ...”

Τα πτυχία του δεν επιχείρησε να τα αναγνωρίσει στην Ελλάδα, γιατί απογοητεύτηκε πολύ από όλα όσα είδε από τους ανθρώπους εδώ. Επίσης δεν αναγνωρίστηκαν ούτε τα συντάξιμα δικαιώματα του από τη Σοβιετική Ένωση. Δηλαδή, αν και στη Ρωσία είχε συνταξιοδοτηθεί, ερχόμενος στην Ελλάδα αυτό το δικαίωμα δεν το είχε πια.

Οι πρώτες δουλειές, που έκανε στην Ελλάδα ήταν να συντηρεί κήπους και να καθαρίζει σκάλες σε σπίτια. Αργότερα με την προτροπή ενός ανθρώπου, που γνώρισε στην Ελλάδα άνοιξε μαγαζί με ταπετσαρίες επίπλων, στο οποίο ως ιδιοκτήτης φαινόταν ο γιος του εφ’ όσον ο ίδιος δεν μπορούσε να πάρει άδεια λόγω ηλικίας.

Όταν ζούσε στη Σοβιετική Ένωση, ήταν καθηγητής έδρας στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας με δεκαοκτώ καθηγητές στην ομάδα του. Μάλιστα όπως ισχυρίζεται:

“...Στη Σοβιετική Ένωση δε με άφησαν να φύγω από το Πανεπιστήμιο. Αναγκαστικά ήμουνά εκεί σαράντα χρόνια. Παράλληλα εγώ ήμουνά διευθυντής της έδρας και είχα εργαστήριο...”

Μια δυσκολία, που είχε να αντιμετωπίσει, όταν ήρθε στην Ελλάδα, ήταν το ότι δεν γνώριζε καλά την ελληνική γλώσσα. Επίσης αντιμετώπισε πρόβλημα επιβίωσης, για αυτό το λόγο και κατέφυγε σε ευκαιριακές δουλειές, που καμία σχέση με τις σπουδές του δεν είχαν, και μάλιστα όντας σε μεγάλη ηλικία. Όσον αφορά αποκλειστικά το αντικείμενο του, κάποια στιγμή ζήτησε από τον πρότανη του Γεωπονικού Πανεπιστημίου να μεταφράσουν ένα βιβλίο, που είχε γράψει ο ίδιος στη Ρωσία, αλλά αυτό τελικά δεν έγινε ποτέ. Συγκεκριμένα αναφέρει:

“Εγώ πήρα ένα βιβλίο, που έγραψα στη Ρωσία για Γεωδαισία και ήταν πολύ πιο σύντομο από αυτό που είχαν εδώ και είπα στον πρότανη “Έλα να μεταφράσουμε. Από “αύριο” τα παιδιά να διαβάζουν αυτό, μικρό είναι. Εδώ να διαβάσεις αυτό, “φουσκώνει το κεφάλι σου”! Για να

γράφεις καλά, θέλει χρόνο. Και αυτό, που έχουν εδώ “μπλα, μπλα, μπλα...” τα παιδιά μπορούν να διαβάσουν τόσα πολλά; Αυτό, που ζήτησα, ένας Έλληνας να είναι δίπλα μου και σιγά – σιγά θα μεταφράζουμε. Το άλλο το βιβλίο “Αρδευμένες Γεωργίες”. Κάθε λέξη ξέρεις τι βάρος έχει; Στη Ρωσία, για να γράφεις βιβλίο, υπάρχει δυνατός έλεγχος. Πρέπει “από τρεις σελίδες να κάνεις μία σελίδα” και να είναι το ίδιο.”

Όσον αφορά το αν έχει δεχθεί διακρίσεις εις βάρος του ή ρατσισμό απαντά ότι ως άνθρωπος είχε πάρα πολύ καλή αντιμετώπιση από τους υπολοίπους. Ως πτυχιούχος δεν βρήκε την αντιμετώπιση, που περίμενε.

Από την εργασιακή κατάσταση, στην οποία βρισκόταν, όσο δούλευε στην Ελλάδα και μάλιστα όσο είχε τη δική του δουλειά ήταν πάρα πολύ ευχαριστημένος. Και αυτό, γιατί είχε δική του δουλειά και κέρδιζε αρκετά χρήματα, ώστε να έχει μια άνετη ζωή (μάλιστα από αυτή τη δουλειά κατάφερε να αποκτήσει δύο σπίτια) καθώς και ελεύθερο χρόνο, ώστε να ασχολείται και με άλλα πράγματα. Αλλά πάντα έχει το παράπονο ότι δεν του δόθηκε η ευκαιρία να δείξει τι ξέρει και τι μπορεί να κάνει καθώς και να προσφέρει έργο για το καλό της πατρίδας του.

Τέλος, πιστεύει ότι τα πράγματα θα μπορούσαν να είναι πολύ καλύτερα, αν του δινόταν η ευκαιρία να ασχοληθεί με το αντικείμενο του, εφ’ όσον σε αυτή την περίπτωση θα δούλευε στο Πανεπιστήμιο, θα είχε συγγράψει βιβλία και θα είχε βοηθήσει και άλλους να ασχοληθούν με το συγκεκριμένο αντικείμενο μέσα από διδακτορικά πάνω στο θέμα αυτό.

4.2.5 Συνολική επισκόπηση των αποτελεσμάτων των συνεντεύξεων

Από την εμπειρική έρευνα, που πραγματοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων σε Πόντιους από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., βλέπουμε ότι όλοι οι ερωτώμενοι έφυγαν από τη Σοβιετική Ένωση και ήρθαν στην Ελλάδα ως Έλληνες ομογενείς (“παλιννοστούντες” όπως τους αποκαλούν), ενώ είχαν διατηρήσει τα ελληνικά διαβατήρια στο πέρασμα του χρόνου.

Ο κυριότερος παράγοντας, που τους οδήγησε στη φυγή από τη Σοβιετική Ένωση, ήταν ο εθνικισμός, που επικρατούσε εκεί και ο πόθος τους για επιστροφή στην

πατρίδα. Ένας από τους ερωτώμενους ανέφερε ως λόγο επιστροφής το ότι όλοι οι συγγενείς του ήταν στην Ελλάδα και, εφ' όσον έφυγε και η οικογένεια του, εκείνος ακολούθησε. Ερχόμενοι στην Ελλάδα, δεν προσδοκούσαν πολλά. Αυτό, που ήθελαν ήταν σεβασμός και περισσότερη βοήθεια από το ελληνικό κράτος, τουλάχιστον για το πρώτο διάστημα. Τα πτυχία όσων ήταν σε σχετικά νεαρές ηλικίες (27 – 32 ετών) αναγνωρίστηκαν από το ΔΙΚΑΤΣΑ. Τους χορηγήθηκαν άδειες ασκήσεως επαγγέλματος και τώρα πια εργάζονται στο αντικείμενο, που έχουν σπουδάσει, αν και δεν απορροφήθηκαν από το ελληνικό δημόσιο. Ο ερωτώμενος, που ήρθε στην Ελλάδα μετά τη συνταξιοδότηση του από τη Σοβιετική Ένωση δεν μπόρεσε στη διαδικασία να αναγνωρίσει το πτυχίο του, εφ' όσον απογοητεύτηκε από το γεγονός ότι δεν αξιοποίησε κανένας τις γνώσεις του, όπως έπρεπε, καθώς και από τη συμπεριφορά των γύρω του.

Όταν ήρθαν στην Ελλάδα, οι δουλειές, που έκαναν, ήταν πολύ κατώτερες των προσόντων τους, αλλά οι περισσότεροι τελικά κατάφεραν να ασκήσουν το επάγγελμα, που σπούδασαν, έστω και ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Στη Σοβιετική Ένωση ασκούσαν το επάγγελμα, που σπούδασαν, και μάλιστα σε υψηλόβαθμες θέσεις, σε δουλειές, που τους έστελνε το κράτος. Το κυριότερο πρόβλημα, που αντιμετώπισαν στην Ελλάδα, ήταν η άγνοια της ελληνικής γλώσσας. Επιπλέον, αντιμετώπισαν την εκμετάλλευση από τους εργοδότες (λόγω του ότι είχαν προβλήματα επιβίωσης οι περισσότεροι) καθώς και το ρατσισμό από το ντόπιο πληθυσμό (χαρακτηριστική είναι η προσφώνηση “Ρωσοπόντιος”).

Κάποιοι από τους ερωτώμενους είναι ευχαριστημένοι από τη δουλειά, που κατέληξαν να κάνουν στην Ελλάδα, εφ' όσον κατάφεραν να αρχίσουν τη ζωή τους από το μηδέν και να δημιουργήσουν ξανά περιουσίες. Κάποιοι άλλοι αναφέρουν, ότι δεν είναι ιδιαίτερα ευχαριστημένοι και αυτό γιατί, παρά το γεγονός ότι ασκούν το επάγγελμα, που σπούδασαν, δεν έχουν σχεδόν καθόλου ελεύθερο χρόνο, ο οποίος στη Σοβιετική Ένωση ήταν αυτονόητος για όλους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Την περίοδο 1989 – 1999 εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα 146.102 Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση με ξένα διαβατήρια και 10.000, οι οποίοι είχαν διατηρήσει την ελληνική τους εθνικότητα. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, κάποιοι από αυτούς έφυγαν από τη Σοβιετική Ένωση, γιατί εκεί επιδεινώθηκαν οι συνθήκες ζωής και εργασίας τους. Επίσης, κάποιοι έφυγαν για οικογενειακούς λόγους, κάποιοι άλλοι λόγω του ρατσισμού και των εθνικών συγκρούσεων, που επικρατούσαν σε εκείνες τις περιοχές, ή για να εκπληρώσουν προσωπικές φιλοδοξίες. Ακόμα, κάποιοι μετανάστευσαν, γιατί ήθελαν να ζήσουν στην πατρίδα ή γιατί ακολούθησαν τους άλλους Πόντιους της περιοχής τους. Σε κάποιους λειτούργησε το σύνολο των αιτίων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων, που πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, κυριότερη αιτία για τον “επαναπατρισμό” ήταν ο εθνικισμός και ο ρατσισμός, που επικρατούσε στις περιοχές, που ζούσαν οι ερωτώμενοι, αλλά παρουσιάστηκε ως αίτιο μετανάστευσης και η επιθυμία τους να ζήσουν στην πατρίδα. Ένας από αυτούς ανέφερε, ότι μετανάστευσε, γιατί, καθώς όλοι οι συγγενείς του ήταν στην Ελλάδα, η οικογένεια του αποφάσισε να μεταναστεύσει και εκείνος την ακολούθησε. Επομένως, η ανάλυση του εμπειρικού υλικού απομακρύνεται σε μεγάλο βαθμό από τη Νεοκλασική προσέγγιση περί μετανάστευσης. Η πραγματική αιτία της μετανάστευσης των Ποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., που ήταν ο εθνικισμός, πλησιάζει προς τη Μαρξιστική προσέγγιση, ενώ η φαινομενική αιτία, που ήταν ο ερχομός στην πατρίδα, τείνει να έχει χαρακτηριστικά της Θεσμικής προσέγγισης. Δηλαδή, οι Πόντιοι, που ήρθαν στην Ελλάδα από την πρώην Σοβιετική Ένωση, δε μετανάστευσαν για οικονομικούς λόγους, αλλά λόγω εθνικισμού, ενώ παρουσίασαν ως αιτία μετανάστευσης τον ερχομό στην πατρίδα.

Οι Πόντιοι, που ήρθαν από τη Σοβιετική Ένωση, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους (67,9%) βρίσκονταν σε παραγωγική ηλικία (15 – 64 ετών), ενώ παρουσίαζαν ένα ικανοποιητικό ποσοστό (27%), το οποίο είχε αποφοιτήσει από τριτοβάθμια εκπαίδευση (ανώτερη και ανώτατη). Οι κυριότερες ειδικότητες, από τις οποίες είχαν αποφοιτήσει οι Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση, σύμφωνα με προγενέστερη έρευνα (Κασιμάτη, 1992), είναι αυτές του Πολιτικού Μηχανικού, του

Μηχανολόγου Μηχανικού, της Ιατρικής, της Φιλοσοφικής και των Οικονομικών. Στην εμπειρική έρευνα, που πραγματοποιήθηκε, οι ερωτώμενοι είχαν αποφοιτήσει από Σχολές Πολιτικών Μηχανικών, Μηχανολόγων Μηχανικών και Ιατρικής, ενώ ένας ερωτώμενος είχε αποκτήσει περισσότερες της μιας ειδικότητες (Γεωδαισίας, Τοπογραφίας, Υδρολογίας, Υδρομετρίας, Σχεδιασμού Οχετού, ενώ έχει υποστηρίξει και διατριβή με θέμα τις Αρδευμένες Γεωργίες στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας).

Όσον αφορά την απασχόληση τους σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης, αντιμετώπισαν προβλήματα για διάφορους λόγους. Κατ' αρχήν, αν και από τη Σοβιετική Ένωση έχουν αποκτήσει προϋπηρεσία, στην Ελλάδα έπρεπε να πιστοποιήσουν τα πτυχία τους και να ξεκινήσουν από την αρχή. Κάποιοι χρειάζονταν εμπλουτισμό των γνώσεων τους καθώς και απόκτηση εμπειριών από τα ελληνικά δεδομένα. Επίσης οι ειδικεύσεις τους παρουσιάζουν μικρή εμπορευσιμότητα στην ελληνική αγορά, η οποία έχει εντελώς διαφορετικές ανάγκες από αυτήν της Σοβιετικής Ένωσης. Πολύ σημαντικό πρόβλημα ήταν η πολύ καλή γνώση της ρωσικής γλώσσας, η οποία δεν θεωρείται αξιόλογο επαγγελματικό προσόν στην Ελλάδα, και η μη καλή γνώση ή ακόμα και άγνοια της ελληνικής γλώσσας και των δυτικοευρωπαϊκών γλωσσών, που χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα. Τέλος, η μεγάλη εξειδίκευση, που αποκτούσαν στη Σοβιετική Ένωση, όπου ήταν και πλεονέκτημα για αυτούς, περιόρισε σε κάποιες περιπτώσεις την αποδοτικότητα και την ευελιξία τους στην Ελλάδα. Όλα τα παραπάνω προκύπτουν από τη βιβλιογραφία, αλλά και από τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων εξάγονται παρόμοια συμπεράσματα. Όλοι ανέφεραν ότι στη Σοβιετική Ένωση υποχρεωτικά απέκτησαν προϋπηρεσία, αλλά στην Ελλάδα ξεκίνησαν ξανά τα πάντα από την αρχή. Κανείς από τους ερωτώμενους δεν είχε πλήρη γνώση των ελληνικών δεδομένων. Το σημαντικότερο πρόβλημα, που αντιμετώπισαν ήταν η άγνοια της ελληνικής γλώσσας. Αυτό δεν τους δημιούργησε προβλήματα μόνο στην απασχόληση, αλλά και γενικότερα στην καθημερινότητα τους, εφ' όσον δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν στις δημόσιες υπηρεσίες, αλλά και γενικότερα με τους ανθρώπους. Τέλος, ενώ στη Σοβιετική Ένωση δουλειά έβρισκαν από το κράτος και θεωρούνταν κρατικοί υπάλληλοι, οι οποίοι εργάζονταν στο αντικείμενο, που είχαν σπουδάσει, εδώ στην Ελλάδα δεν απορροφήθηκαν από δημόσιους φορείς, αλλά, για να ασκήσουν το επάγγελμά τους, δημιούργησαν δικές τους δουλειές και εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Ουσιαστικά δηλαδή δεν διαφέρει το αντικείμενο της εργασίας τους στην

Ελλάδα συγκριτικά με την πρώην Σοβιετική Ένωση, αλλά ο τύπος απασχόλησης. Ενώ απασχολούνται στο επάγγελμα τους, αυτό δεν γίνεται μέσα από τους θεσμούς του κράτους, αλλά στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική αναζήτηση, που πραγματοποιήθηκε, οι Πόντιοι είχαν και γενικότερα προβλήματα εκτός από αυτά, που αντιμετώπισαν σχετικά με την πρόσβαση τους σε επαγγέλματα πιστοποιημένης ειδημοσύνης. Κατ' αρχήν η άγνοια της ελληνικής γλώσσας επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την ένταξη τους στον κοινωνικό περίγυρο. Επίσης, εισέπραξαν έντονα ρατσισμό, που φτάνει στα όρια του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως για παράδειγμα με το χαρακτηρισμό "Ρωσοπόντιος", ο οποίος τους στιγματίσει από την πρώτη στιγμή. Ακόμα, οι νέοι αντιμετώπιζαν πρόβλημα στο να συνεχίσουν ισοδύναμα τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και στα σχολεία. Επιπλέον αντιμετώπισαν προβλήματα όσον αφορά τη "διαπίστωση" της ιθαγένειάς τους. Τέλος, σημαντικά προβλήματα αντιμετώπισαν στην αναγνώριση των πτυχίων τους και στη χορήγηση αδειών ασκήσεως επαγγέλματος. Σύμφωνα με τα εμπειρικά δεδομένα, που συλλέχθηκαν από τις συνεντεύξεις, κάποια από τα παραπάνω στοιχεία επαληθεύονται, ενώ κάποια άλλα όχι. Το ότι η άγνοια της ελληνικής γλώσσας επηρέασε τη γενικότερη ένταξη τους στον κοινωνικό περίγυρο επιβεβαιώνεται από τους ερωτώμενους, το ίδιο και το γεγονός ότι εισέπραξαν ρατσισμό από το ντόπιο πληθυσμό σε κάποιες περιπτώσεις. Δεν αναφέρθηκε όμως από τους ερωτώμενους κάτι σχετικό με το εκπαιδευτικό πρόβλημα, πράγμα, που μπορεί να σημαίνει ότι πιθανόν τα παιδιά τους συνέχισαν κανονικά το σχολείο και τις σπουδές τους ή ήταν σε ηλικίες, που δε χρειάστηκε να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους προβλήματα. Επιπλέον δεν ανέφεραν να είχαν κάποιο πρόβλημα σχετικά με τη "διαπίστωση" της ιθαγένειάς, εφ' όσον οι περισσότεροι είχαν ελληνικά διαβατήρια και ο ένας, που είχε ρώσικο διαβατήριο, αναγνωρίστηκε ως Έλληνας. Τέλος, αυτό, που προέκυψε από τα λεγόμενα των ερωτώμενων είναι ότι δεν υπήρχαν ιδιαίτερα προβλήματα (πέρα από τη γραφειοκρατία) στην αναγνώριση των πτυχίων και τη χορήγηση αδειών ασκήσεως επαγγέλματος. Μάλιστα κάποιος από τους ερωτώμενους αναφέρει "Και όσον αφορά την αναγνώριση των πτυχίων, όποιος ήθελε μπορούσε να κάνει τη διαδικασία και να του το αναγνωρίσουν. Από κει και πέρα είναι προσωπικό θέμα του καθενός το τι θέλει να κάνει."

Επομένως με τα δεδομένα, που συλλέξαμε από την εμπειρική έρευνα μέσω των συνεντεύξεων, μπορούμε να πούμε, χωρίς βέβαια να γενικεύουμε, ότι για τα άτομα, που ρωτήθηκαν, η αρχική υπόθεση εργασίας (υπάρχει αναντιστοιχία τίτλου σπουδών και επαγγέλματος) απορρίπτεται. Αυτό το συμπέρασμα εξάγεται από το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι, που διαθέτουν τίτλους σπουδών ανώτατης εκπαίδευσης, ασκούν τα ανάλογα επαγγέλματα, απλώς δεν έχουν απορροφηθεί στο δημόσιο, αλλά εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Ο ερωτώμενος, που δεν απασχολήθηκε στο επάγγελμα, που είχε σπουδάσει, δεν κατάφερε να το κάνει ουσιαστικά για πρακτικούς λόγους, όπως η ηλικία του, η οποία δεν του το επέτρεπε και τα πτυχία του δεν αναγνωρίστηκαν, γιατί ο ίδιος δεν μπόρεσε στη διαδικασία αυτή, λόγω της απογοήτευσης του από τους ανθρώπους εδώ στην Ελλάδα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αμηρά Α., Παπαδοπούλου Δ., Κοινωνικός αποκλεισμός: “για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε...”: Εισηγήσεις τριήμερου συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο 16,17,18 Μαΐου 1999, Αθήνα (Αρμός) 2002.

Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ., Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, Αθήνα (Παπαζήση) 2001.

Αγτζίδης Β., Έλληνες του Πόντου. Η γενοκτονία από τον τουρκικό εθνικισμό, Αθήνα (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ανατολικής Αττικής) 2006.

Αγτζίδης Β., Παραευξείνιος Διασπορά. Οι ελληνικές εγκαταστάσεις στις βορειοανατολικές περιοχές του Εύξεινου Πόντου (δεύτερη έκδοση), Θεσσαλονίκη (εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη) 2001.

Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο στην Ελλάδα. Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας Εθνοτοπικής Ταυτότητας, Θεσσαλονίκη (εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη) 1994.

Βεργέτη Κ.Μ., Ομογενείς από την πρώην Σοβιετική Ένωση 1985 – 1995: Ζητήματα στέγασης, απασχόλησης, ταυτότητας, Θεσσαλονίκη (εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη) 1998.

Γεώργας Δ., Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Αθήνα (Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού) 1993.

Ε.Σ.Υ.Ε., Στατιστική ταξινόμηση των επαγγελματιών, <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-namingcodes> , (πρόσβαση στις 29/07/2010).

Κασιμάτη Κ., Δομές και ροές. Το φαινόμενο της κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας, Αθήνα (Gutenberg) 2004.

Κασιμάτη Κ., Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη (β' έκδοση), Αθήνα (Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού – Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής) 1992.

Κασιμάτη Κ., Ψημμένος Ι., Οργανωτική κουλτούρα και κοινωνικός αποκλεισμός, στο Πετμεζίδου Μ, Παπαθεοδώρου Χ., Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, Αθήνα (Εξάντας) 2004.

Κεσσίδης Θ., Η ιστορική πορεία των Ελληνοποντίων. Το εθνικό ζήτημα και το μέλλον των μικρών εθνών στην πρώην Σοβιετική Ένωση, Θεσσαλονίκη – Αθήνα (εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη) 1996.

Κονιαβίτης Θ., Πλουραλισμός στην Κοινωνιολογία. Μεθοδολογική προσέγγιση, Αθήνα (Οδυσσέας) 1993.

Κοταλακίδης Γ., Κοινωνική και Οικονομική ένταξη των Ποντίων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία., Αθήνα (Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών Και Πολιτικών Επιστημών) 2001.

Κοταλακίδης Γ., Χαλκιά Αλ., «Εμείς» και οι «άλλοι» - Ελληνική εθνική ταυτότητα και η διαμόρφωση της ταυτότητας των Ποντίων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία,

http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/3587/1/kotalakidis-halkia_OYTOPIA_54.pdf (πρόσβαση στις 02/05/2010).

Μαλκίδης Φ., Προβλήματα κοινωνικής ένταξης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση (Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός), Αθήνα (Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα) 1998.

Μαλκίδης Φ., Προβλήματα ενσωμάτωσης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση στην ελληνική κοινωνία, http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/3211/1/malkidis_tetradia_38.pdf (πρόσβαση στις 02/05/2010).

Μαυρέας κ., Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού: Πόντιοι και Βορειοηπειρώτες πρόσφυγες στην Ελλάδα, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών (τεύχος 96-97), ΕΚΚΕ, 1998.

Μουσούρου Λ., Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Αθήνα (Gutenberg) 1991.

Μυλωνάς Κ., Πρόσβαση και παροχή υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας σε μετανάστες και μετανάστριες στην Ελλάδα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία,

Αθήνα (Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών Και Πολιτικών Επιστημών – Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής) 2009.

Παπαδοπούλου Δ., Η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην ελληνική κοινωνία, στο Πετμεζίδου Μ, Παπαθεοδώρου Χ., Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, Αθήνα (Εξάντας) 2004.

Σοφριανίδης Χ., Redko G., Ελληνισμός του Πόντου από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Πτυχές του ζητήματος, Αθήνα (Πελασγός) 2005.

Τσίμπος Κ.Χ., Εισαγωγή στην πληθυσμιακή Γεωγραφία, Αθήνα (εκδόσεις Αθ. Σταμούλης) 2008.

Ψημμένος Ι., Εισαγωγή επιμελητή, στο F. W. Taylor, Αρχές Επιστημονικού Μάνατζμεντ, Αθήνα (Παπαζήση) 2007.

Ψημμένος Ι., Μετανάστευση και εργασία στην Ευρώπη: η δημιουργία νέων κοινωνικών χώρων, Αθήνα (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών/ Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής) 1999.

Ψημμένος Ι., Μεταναστευτικοί πληθυσμοί: Κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες ζωής, στο Τσίμπος Κ., Εισαγωγή στην Πληθυσμιακή Γεωγραφία, Αθήνα (εκδόσεις Αθ. Σταμούλης) 2008.

Ψημμένος Ι., Σκαμνάκης Χ., Οικιακή εργασία των μεταναστριών και κοινωνική προστασία. Η περίπτωση των γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία, Αθήνα (Παπαζήση) 2008.

Abbott A., The system of professions: an essay on the division of expert labour, Chicago (University of Chicago Press) 1998.

Abrams P., Historical Sociology, Ithaca – New York (Cornell University Press) 1982.

Becker H. S., “The nature of a profession”, στο Sociological Work: method and substance, London (Allen Lane) 1971.

Brown R., Πρόλογος στο Ψημμένος Ι, Μετανάστευση από τα Βαλκάνια – Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Αθήνα, Αθήνα (Παπαζήσης) 1995.

Castells M., *Immigrant Workers and Class Struggles in Advanced Capitalism: the Western European Experience*, *Politics and Society*, Vol. 5, No.1.

Chorney H., “Amnesia, Integration and Repression”, στο Chorney H., Hansen P., *Toward a Humanist Political Economy*, Montreal (Black Rose Books) 1992.

Coates A., *The Classical Economists and the Labourer*, στο Jonestand E., Mingay G. (eds), *Land, Labour and Population in the Industrial Revolution. Essays presented to J. D. Chambers*, London (Edward Arnold) 1967.

Dupré L., *Marx’s Social Critique of Culture*, New Heaven and London (Yale University Press) 1983.

Elger T. and Schwarz B., *Monopoly Capitalism and the impact of Taylorism: Notes on Lenin, Gramsci, Braverman and Sohn – Rethel*. In Nichols T. (ed), *Capital and Labour*, Glasgow (Fontana) 1980.

Freidson E., *Professionalism Reborn: theory, prophesy and policy*, Cambridge (Polity) 1994.

Glytsos N., *Problems and policies regarding the socio-economic integration of returnees and foreign workers in Greece*, *International Migration*, Vol.XXXIII-2, 1995.

Harris N., *Thinking the Unthinkable: the Immigration Myth Exposed*, London (I.B. Tauris) 2002.

Hills J., Le Grand J., Piachaud D. (2002). *Understanding Social Exclusion*, New York (Oxford University Press) 3.

Larson M. S., *The rise of professionalism: a sociological analysis*, Berkley-California (University of California Press) 1977.

Larson M. S., “In the matter of experts and professionals, or how impossible it is to leave nothing unsaid”, στο Burrage M., Torstendahl R. (επ. εκδ.), *The Formation of Professions*, London (Sage) 1991.

Mandel E., *Late Capitalism*, London (Verso) 1987.

Massey D., Causes of Migration. In M. Guibernau and J. Rex (eds), *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Cambridge, (Polity Press) 1997.

Millerson G., *The Qualifying Associations*, London (Routledge & Kegan Paul) 1964.

Robson C., *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές (επιστημονική επιμέλεια Καίτη Μιχαλοπούλου)*, Αθήνα (Gutenberg) 2007.

Secombe W., *Weathering the Storm. Working class families from the Industrial Revolution to the Fertility decline*, London (Verso) 1993.

Thompson E.P., *The Making of the English Working Class*, London (Victor Gollancz) 1963.

Tilly Chris and Tilly Charles, *Work under Capitalism*, Oxford (Westview Press) 1998.

Townsend P. and Davidson N., *The black report and the health divide*, London (Penguin) 1992.

Toynbee A., *Lectures on the Industrial Revolution in England: Public Addresses, Notes and Other Fragments, together with a Short Memoir by B. Jowett*, London, (Rivington's) 1884.

Tressou Ev., Mitakidou Chr., *Educating Pontian Immigrants in Greece: successes and failures*, στο Swadener E.B., Bloch M.N. (eds), *Early Education and Development*, Vol. 8, n. 3.

Watson T.J., *Κοινωνιολογία, εργασία και βιομηχανία (εισαγωγή – επιμέλεια Ιορδάνης Ψημμένος)*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1995.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

1. Δημογραφικά – κοινωνικά χαρακτηριστικά

- Ηλικία (έτος γέννησης)
- Περιοχή γέννησης
- Οικογενειακή κατάσταση
- Σπουδές (τι πτυχίο, σε ποιο Πανεπιστήμιο αποκτήθηκε, σε ποια βαθμίδα έχει φτάσει)

2. Έλευση στην Ελλάδα

- Πότε ήρθατε στην Ελλάδα;
- Με ποιο τρόπο (μέσα από ποιες διαδικασίες);
- Ποιες ήταν οι προσδοκίες σας, όταν ξεκινήσατε από τη Σοβιετική Ένωση;
- Το πτυχίο σας είναι αναγνωρισμένο στην Ελλάδα;
Αν όχι, για ποιους λόγους;
Αν ναι, μέσα από ποιες διαδικασίες;

3. Εργασία

- Τι δουλειά κάνετε σήμερα;
- Κάτω από ποιες συνθήκες εργάζεστε σήμερα;
Μισθός, ασφάλιση, ωράρια, σχέση με εργοδότη, προϊσταμένους, συναδέλφους;
- Η δουλειά, που κάνετε, σας αφήνει ελεύθερο χρόνο;
- Ποιο ήταν η πρώτη σας δουλειά στην Ελλάδα;
- Όταν ήρθατε στην Ελλάδα, βρήκατε αμέσως δουλειά; (Αν όχι, μετά από πόσο καιρό;)
- Πώς βρήκατε τη δουλειά αυτή;
- Κατά την πρώτη δεκαετία παραμονής σας στην Ελλάδα πόσες δουλειές αλλάξατε και ποιές ήταν αυτές;
- Στη Σοβιετική Ένωση τι δουλειά κάνατε;
- Κάτω από ποιες συνθήκες εργαζόσασταν στη Σοβιετική Ένωση;
Μισθός, ασφάλιση, ωράρια, σχέση με εργοδότη, προϊσταμένους, συναδέλφους;
- Ποιες διαφορές παρατηρείτε στην εργασία σας στην Ελλάδα σε σύγκριση με τη Σοβιετική Ένωση;
- Ποια εμπόδια συναντήσατε στην Ελλάδα όσον αφορά την εργασία σας;

- Τα εμπόδια, που συναντήσατε στην απασχόληση κατά πόσο επηρέασαν την ευρύτερη καθημερινότητά σας;
- Με ποιο τρόπο;
- Καταφέρατε να υπερπηδήσετε αυτά τα εμπόδια κάποια στιγμή;
- Πιστεύετε ότι έχετε αποτελέσει αντικείμενο διάκρισης στο χώρο εργασίας σας;
- Παρατηρείτε διάκριση σε βάρος σας από τους ανωτέρους συγκριτικά με άλλους συναδέλφους εξ' αιτίας της καταγωγής σας;
- Πώς επηρεάζει η καταγωγή σας;
- Οι συνάδελφοί σας, σας αντιμετωπίζουν "ρατσιστικά" λόγω της καταγωγής σας;
- Όταν ήρθατε στην Ελλάδα, ποιες γενικότερες δυσκολίες αντιμετωπίσατε;

4. Αξιολογικά στοιχεία

- Εσείς πώς βιώνετε την εργασιακή σας κατάσταση; (Πώς αισθάνεστε με τη δουλειά, που κάνετε;)
- Είστε ευχαριστημένος/η από τη δουλειά σας;
- Για ποιους λόγους;
- Ποιες είναι οι επιθυμίες σας για το μέλλον όσον αφορά την εργασία σας;
- Πιστεύετε ότι αν κάποιες συνθήκες/καταστάσεις ήταν διαφορετικές, η εργασιακή σας πορεία θα ήταν διαφορετική (καλύτερη);
- Ποιες είναι αυτές;

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Συνέντευξη 1^η:

Ερώτηση: Θα ήθελα να μου πείτε την ηλικία σας και το έτος γέννησης σας.

Απάντηση: 1959. Είμαι 51 ετών.

Ερώτηση: Σε ποια περιοχή έχετε γεννηθεί;

Απάντηση: Γεννήθηκα σε μια πόλη κοντά στην Τασκένδη. Ανήκει βέβαια στη Δημοκρατία πρώην Σοβιετικής Ένωσης Καζακστάν. Είναι στα σύνορα με τη Δημοκρατία Ουζμπεκιστάν.

Ερώτηση: Η οικογενειακή σας κατάσταση;

Απάντηση: Έχω παντρευτεί στη Ρωσία σε ηλικία 26 χρονών. Κάναμε και ένα παιδί και μετά γυρίσαμε στην Ελλάδα όλοι μαζί. Μετά που ήρθαμε στην Ελλάδα κάναμε άλλα δύο παιδιά.

Ερώτηση: Τι σπουδές έχετε κάνει;

Απάντηση: Το 1977 έχω περάσει σε ένα Τεχνολογικό Ινστιτούτο Ελαφράς Βιομηχανίας και Βιομηχανίας Ειδών Διατροφής της πόλης Τζαμπούλ, που είναι μια πόλη με 500.000 πληθυσμό. Είναι απ' τους μεγαλύτερους νομούς της Δημοκρατίας Καζακστάν, που τώρα είναι ανεξάρτητο κράτος. Στη συνέχεια δούλεψα για τρία χρόνια και μετά, από το 1987 έχω περάσει σε ένα Ινστιτούτο στη Μόσχα για ένα Μεταπτυχιακό, που ακολούθησα για τρία χρόνια, νομίζω... τριάμισι χρόνια στο Ινστιτούτο Επιστημονικών Ερευνών της Μόσχας με ειδικότητα "Μηχανές και Συγκροτήματα Μηχανών της Βιομηχανίας Ειδών Διατροφής".

Ερώτηση: Πότε ήρθατε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Το 1991.

Ερώτηση: Και με ποιο τρόπο; Ποιες διαδικασίες ακολουθήσατε;

Απάντηση: Σαν Έλληνας. Γιατί, παρόλο που γεννήθηκα στη Ρωσία, από οικογένεια Ελλήνων, που είχαν ελληνικά διαβατήρια – και εγώ είχα ελληνικό διαβατήριο με άδεια

παραμονής – μέναμε στη Ρωσία και ήρθα σαν Έλληνας... σαν παλιννοστούντας δηλαδή ήρθα το 1991, όταν ήρθε η τελευταία γενιά... ήρθαμε όλοι μαζί. Γυρίσαμε με ελληνικό διαβατήριο σαν Έλληνες.

Ερώτηση: Όταν ξεκινήσατε από τη Σοβιετική Ένωση, ποιες προσδοκίες είχατε; Τι φανταζόσασταν ότι θα βρείτε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Κοιτάζετε να σας πω... ειλικρινά... εγώ προσωπικά... κάποτε ο πατέρας μου έχει γνωρίσει δύο εξορίες κατ' αρχήν. Το 1916 από Κερασούντα, από Τραπεζούντα ο πατέρας μου, η μητέρα μου από Κερασούντα. Εφτά χρονών με τον παππού μου περπατώντας πέρασε τα σύνορα της Νότιας Ρωσίας στον Καύκασο ίσα – ίσα να σωθεί, ο παππούς μου με τον πατέρα μου εφτά χρονών – το θυμάται – βρέθηκε στη Ρωσία, ακόμα επί Τσάρου, πριν την Επανάσταση. Μας δεχτήκανε εκείνη την εποχή πολύ καλά, δηλαδή μέχρι που ο πατέρας μου πρόλαβε και η μητέρα μου στη συνέχεια είχαν και ελληνικά – δηλαδή στις συνοικίες, που έμεναν Έλληνες – είχαν και ελληνικά σχολεία. Μετά έγινε η Επανάσταση... αλλάξανε τα πράγματα. Έχοντας ακόμα τα ελληνικά διαβατήρια ακόμα και ο παππούς μου και μετά ο πατέρας μου, γιατί όπως και ο πατέρας μου μετά, όταν έφτασε σε κάποια ηλικία, κάθε δύο χρόνια στην ελληνική πρεσβεία – στο προξενείο – ανανεώνανε τα διαβατήρια. Ενώ όμως κάποια στιγμή σκλήρυναν τα πράγματα – ξέρετε – το καθεστώς της Ρωσίας τότε και το '49 μας κάναν εξορία πιο πολύ λόγω του ότι κρατούσαμε τα ελληνικά διαβατήρια και δεν δεχόμασταν να πάρουμε ρώσικη υπηκοότητα. Βρεθήκαμε τότε στην Ασία. Όλους μαζί τους Έλληνες, παρόλο που μας έλεγαν ότι θα μας πάνε στην Ελλάδα, μας κάνανε μια εξορία προς την Τασκένδη. Και ο πατέρας μου από τότε μου είχε φυτέψει στο μυαλό, μου έλεγε πάντα, ότι πρέπει να γυρίσω στην ιστορική πατρίδα μας. “Γιατί εγώ προσωπικά έχω γνωρίσει δύο εξορίες. Δεν είμαστε εξασφαλισμένοι εδώ... οπουδήποτε αλλού. Πάθαμε αυτό που πάθαμε στην Τουρκία, παθαίνουμε αυτό που παθαίνουμε στη Ρωσία...” Η γνώμη του πατέρα μου ήταν ότι πρέπει να γυρίσουμε στην Ελλάδα και δεν έχει σημασία να ξεκινήσουμε ακόμα μια φορά απ' το μηδέν, ενώ όμως θα ξέρουμε ότι είμαστε στην πατρίδα μας, στην ιστορική πατρίδα μας. Και έτσι στην ουσία με αυτή την προϋπόθεση δεν περίμενα..., γιατί εγώ ήμουν και σε καλή θέση, δούλευα σα μηχανικός, είχα και σπίτι... και η γυναίκα μου είχε διαμέρισμα, δηλαδή είχαμε τα πάντα, αλλά αυτή η απόφαση... την είχα. Δηλαδή έπρεπε κάποια στιγμή αν φύγουμε. Και στη συνέχεια έχει

αποδειχθεί και με αυτό, που έγινε με τη διάλυση της Ρωσίας. Στις περιοχές, που μέναμε έγινε χαμός. Δεν μπορούσες να μένεις εκεί και σαν Έλληνας ήταν επικίνδυνο.

Ερώτηση: Και τι περιμένατε ότι θα βρίσκατε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Να σας πω δεν περίμενα και πολλά πράγματα, γιατί είμαι άνθρωπος, που λέει, ότι πρέπει ο καθένας να ξεκινήσεις απ' το μηδέν και να κάνει αυτό, που πρέπει να κάνει, αλλά θα μπορούσαμε να έχουμε κάποια περισσότερη βοήθεια, γιατί τόσα περάσαμε! Κρατήσαμε το ελληνικό διαβατήριο τόσα χρόνια... απ' τον παππού στην Τουρκία τρεις – τέσσερις γενιές αυτά που θυμάμαι εγώ και τα έχω ακόμα τα διαβατήρια αυτά. Στην Ελλάδα δεν είδαμε κανένα ενδιαφέρον, μια αδιαφορία είδαμε τίποτα άλλο. Ό, τι κάναμε, το κάναμε μόνοι μας. Εγώ πιστεύω πως θα έπρεπε να γίνει κάτι καλύτερο. Φανταστείτε, εκεί στο Ινστιτούτο στην πόλη Τζαμπούλ, που σπούδαζα εγώ, είχα έναν καθηγητή – πάρα πολύ καλός καθηγητής – και όταν ήρθα εδώ, τον βρήκα σε μια λαϊκή να πουλάει, που εγώ σπούδασα με δικά του βιβλία... Ο άνθρωπος δεν ξέρω κι εγώ πόσες έρευνες έχει κάνει. Έχει γράψει τρία – τέσσερα βιβλία και αυτός ο άνθρωπος ήταν στη λαϊκή και πούλαγε – σε μεγάλη ηλικία πια. Ήταν γενικά δύσκολα δηλαδή.

Ερώτηση: Το πτυχίο, που πήρατε στη Σοβιετική Ένωση, αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Αναγνωρίστηκε το 1992 στο ΔΙΚΑΤΣΑ και μετά, το 1993, πήρα από το Τεχνικό Επιμελητήριο άδεια ασκήσεως επαγγέλματος.

Ερώτηση: Ποια διαδικασία ακολουθήσατε για να αναγνωριστεί το πτυχίο σας;

Απάντηση: Υπήρχαν πέντε μαθήματα, για να δώσουμε εξετάσεις, και έπρεπε να επιλέξουμε τα τρία. Πήγαμε δηλαδή στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και δώσαμε εξετάσεις προφορικά. Εγώ διάλεξα, αν θυμάμαι καλά, “αρχές ηλεκτρονικής”, “υδραυλική και υδραυλικές μηχανές και υδραυλικές συσκευές μετάδοσης”, “τεχνολογία της μηχανοποιίας”. Μας ζητήθηκαν όλα τα στοιχεία αναλυτικά. Ωρες, βαθμοί κ.λπ. και αναγνωρισμένα από το προξενείο της Ρωσίας. Μας δώσανε κάποιες βεβαιώσεις, ότι είναι γνήσια. Πήραμε και βεβαιώσεις από το Πολυτεχνείο και από το ελληνικό προξενείο της Μόσχας. Καταθέσαμε όλα τα απαραίτητα χαρτιά και στη συνέχεια δώσαμε εξετάσεις.

Ερώτηση: Σήμερα τι δουλειά κάνετε;

Απάντηση: Έχω ένα Τεχνικό γραφείο. Συνδυάζω μελέτες και πρακτική δουλειά. Μελέτες κάνω στο κομμάτι, που αφορά την άδεια οικοδομής, δηλαδή μελέτες για υδραυλικά, αποχέτευση, θερμομόνωση, όλες δηλαδή τις μελέτες, που μπορεί να κάνει ένας μηχανολόγος μηχανικός σε μια οικοδομή. Και πρακτική δουλειά, έχω ένα μικρό συνεργείο με δύο άτομα, που κάνουμε ηλεκτρικές εγκαταστάσεις σε σπίτια και σε κάποια δημόσια έργα.

Ερώτηση: Η δουλειά, που κάνετε, σας αφήνει ελεύθερο χρόνο;

Απάντηση: Σχεδόν όχι. Γιατί δεν κάνω μόνο τη δουλειά του μηχανολόγου μηχανικού, αλλά βοηθάω και στο συνεργείο, που έχω, και έτσι δεν έχω πολύ ελεύθερο χρόνο.

Ερώτηση: Ποια ήταν η πρώτη σας δουλειά στην Ελλάδα;

Απάντηση: Η πρώτη δουλειά, που έχω κάνει, ήταν σ' ένα ταπητοκαθαριστήριο, για να επιβιώσουμε. Εκεί δούλευα σαν οδηγός και όχι μόνο. Βοηθούσα και στις υπόλοιπες δουλειές, σε ό, τι χρειαζόταν, σαν εργάτης.

Ερώτηση: Τη δουλειά αυτή τη βρήκατε αμέσως, όταν ήρθατε στην Ελλάδα, ή όχι;

Απάντηση: Σχεδόν αμέσως. Τέτοιες δουλειές ήταν εύκολο να βρεις τότε. Και τότε έκανα δυο δουλειές. Δούλευα και σε ένα μπουφέ σε ένα ξενοδοχείο τις βραδινές ώρες. Και πήγαινα και σε μία νυχτερινή σχολή για εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας τρεις φορές την εβδομάδα, γιατί εγώ γνώριζα μόνο την ποντιακή διάλεκτο.

Ερώτηση: Την πρώτη σας δουλειά πως τη βρήκατε;

Απάντηση: Από γνωστούς συμπατριώτες. Μου είπαν ότι υπάρχει ένας εργοδότης, που θέλει ένα άτομο και έτσι πήγα.

Ερώτηση: Κατά την πρώτη δεκαετία παραμονής σας στην Ελλάδα, πόσες δουλειές αλλάξατε και ποιες ήταν αυτές;

Απάντηση: Η πρώτη δουλειά ήταν στο ταπητοκαθαριστήριο. Μετά, δούλεψα για κάποιο διάστημα σ' ένα μαρμαράδικο και μετά φτιάξαμε ένα πρακτορείο εφημερίδων, που το είχαμε μαζί με τη γυναίκα μου και το δουλέψαμε πέντε χρόνια. Μετά από αυτά, ασχολήθηκα ως ελεύθερος επαγγελματίας πάνω σ' αυτό, που σπούδασα.

Ερώτηση: Στη Σοβιετική Ένωση τι δουλειά κάνατε;

Απάντηση: Δούλεψα για ένα μικρό διάστημα μετά το πανεπιστήμιο σαν αρχιτεχνίτης ελεγχό – μετρικών συσκευών και αυτοματοποίησης και ακολούθως αρχιμάστορας εγκαταστάσεων εξαερισμού στο εργοστασιακό συγκρότημα αλευροποιίας, δημητριακών και βιομηχανοποιημένων ζωοτροφών, για περίπου ένα χρόνο. Μετά, δούλεψα ως μηχανικός τεχνικής εποπτείας και στη συνέχεια ως αρχιμηχανικός κατασκευαστής στην παραγωγική ένωση βιομηχανίας της αρτοποιίας.

Ερώτηση: Στη Σοβιετική Ένωση κάτω από ποιες συνθήκες εργαζόσασταν; Δηλαδή, ποιος ήταν ο μισθός σας, η ασφάλιση, τα ωράρια σας, η σχέση με τον εργοδότη σας κ.λπ.;

Απάντηση: Στη Σοβιετική Ένωση δούλεψα καθαρά σα μηχανικός, αλλά είχα μισθό πολύ μικρό, γιατί όσοι είχαν τελειώσει Πανεπιστήμιο είχαν την υποχρέωση να δουλέψουν για τρία χρόνια σε κάποια επιχείρηση, που έχει ανάγκη για κάποιες θέσεις. Υπήρχε συγκεκριμένη διαδικασία για το ποιος θα πάει που. Ανάλογα με το βαθμό, γινόταν και η επιλογή. Ο πρώτος στη βαθμολογία επέλεγε που ήθελε να πάει να δουλέψει, ο επόμενος επέλεγε από τις θέσεις, που είχαν μείνει κ.λπ. Αλλά υπήρχε λίστα με θέσεις, όσες ήταν και οι φοιτητές, που τελείωναν. Ασφάλιση είχαμε κανονικά. Εκεί υπήρχε μια ασφαλιστική για όλους, ανεξάρτητα από τη θέση. Ήταν πολύ εξυπηρετικό αυτό το σύστημα. Τα ωράρια ήταν 9:00 - 18:00 με διάλειμμα 13:00-14:00. Και μία φορά το μήνα έμενε κάποιος 24 ώρες ως υπεύθυνος του εργοστασίου (σαν εφημερία). Όσο για τη σχέση με τον εργοδότη, εγώ είχα σχέση με τον αρχιμηχανικό και το διευθυντή του εργοστασίου και ήταν καλή αυτή η σχέση.

Ερώτηση: Στην Ελλάδα, όσο δουλεύατε για κάποιο εργοδότη, σε ποιες συνθήκες δουλεύατε;

Απάντηση: Ο μισθός ήταν γελοίος, οι εργοδότες εκμεταλλευόντουσαν την κατάσταση, γιατί είχαμε ανάγκη. Π.χ. στο ταπητοκαθαριστήριο έπαιρνα 110.000 δραχμές και όταν γέννησε η γυναίκα μου το δεύτερο παιδί, μου έκανε αύξηση 10.000, δηλαδή έπαιρνα 120.000 και, όταν του ανακοίνωσα, ότι φεύγω, μου έδινε 200.000 για να μείνω. Φανταστείτε... Και σκεφτείτε ότι όσο με είχε, δεν χρειαζόταν ούτε οδηγό, ούτε ηλεκτρολόγο, ούτε τίποτα. Εγώ τα έκανα όλα. Και σχεδόν σε όλες τις δουλειές κάπως

έτσι ήταν. Ασφάλιση βέβαια είχαμε κανονικά, αλλά δούλευα παραπάνω από οκτώ ώρες χωρίς υπερωρίες.

Ερώτηση: Οι συνάδελφοι πως σας αντιμετώπιζαν;

Απάντηση: Δε μου δίνανε και πολλή σημασία. Δεν πίστευαν καν ότι έχω πτυχία κ.λπ. Άμα τους έλεγα ότι είμαι μηχανικός δεν έδιναν πολλή σημασία... σα να μη το έλεγα. Δεν μπορούσαν να καταλάβουν ότι έπρεπε να κάνω αυτή τη δουλειά για να επιβιώσω. Λίγοι ήταν αυτοί, που δώσανε χέρι βοήθειας.

Ερώτηση: Τι διαφορές παρατηρήσατε στην εργασία σας στην Ελλάδα συγκριτικά με τη Σοβιετική Ένωση;

Απάντηση: Εκεί στηρίζανε τον εργάτη. Καμία σχέση με την Ελλάδα. Εκεί ο εργάτης είχε άλλη θέση. Το ασφαλιστικό καμία σχέση με εδώ. Τον εργάτη δηλαδή τον είχανε στα “όπα - όπα”. Καμία σχέση με εδώ.

Ερώτηση: Ποια εμπόδια συναντήσατε στην εργασία σας στην Ελλάδα;

Απάντηση: Η μεγαλύτερη δυσκολία ήταν η γλώσσα. Αν δεν μπορείς να μιλήσεις και να εκφραστείς σωστά δεν σε παίρνουν στα σοβαρά. Κυρίως αυτό, δεν είχα κάτι άλλο. Και όσον αφορά την αναγνώριση των πτυχίων, όποιος ήθελε μπορούσε να κάνει τη διαδικασία και να του το αναγνωρίσουν. Από κει και πέρα είναι προσωπικό θέμα του καθενός το τι θέλει να κάνει. Βασικά το πρόβλημα ήταν η γλώσσα. Αλλά αυτό το πρόβλημα λύθηκε στην πορεία. Τη γλώσσα τη μάθαμε.

Ερώτηση: Το εμπόδιο της γλώσσας επηρέασε την καθημερινότητα σας και πως;

Απάντηση: Βέβαια. Θα μπορούσα να είμαι σε καλύτερη θέση κοινωνικά, αν ήξερα τη γλώσσα. Επηρέαζε τη σχέση με τους άλλους, εφ’ όσον δεν τους καταλάβαινα και δεν με καταλάβαιναν, όπως έπρεπε.

Ερώτηση: Πιστεύετε ότι έχετε αποτελέσει αντικείμενο διάκρισης στο χώρο εργασίας σας;

Απάντηση: Νομίζω ναι. Αλλά κάπου το καταλαβαίνω. Στη δουλειά δε με είχαν όπως τους Έλληνες, αλλά νομίζω ότι ο καθένας πρέπει να αποδείξει τι είναι, για να μη

δέχεται διακρίσεις, αλλά σε πρώτη φάση υπήρχε αυτό. Αυτή η υποτίμηση επειδή ήρθα από την πρώην Σοβιετική Ένωση... δεν με έπαιρναν στα σοβαρά. Κάποιοι δεν ήξεραν τι είμαστε εμείς και μας έλεγαν “ρωσάκια” ή “Ρωσοπόντιους”, αλλά αυτό πιστεύω έχει να κάνει με τον άνθρωπο, που έχεις απέναντι και το επίπεδο του. Από έναν άνθρωπο, που δεν ξέρει την ιστορία, τι να περιμένεις;

Ερώτηση: Έχετε παρατηρήσει διάκριση από τους εργοδότες σας στην Ελλάδα;

Απάντηση: Νομίζω αυτό γίνεται παντού. Υπήρχε διαφορά στην αρχή απ’ τους ντόπιους. Μας έβλεπαν, όπως τον κάθε μετανάστη, όπως και τους Αλβανούς, φτηνό εργατικό κομμάτι. Αλλά μετά το ξεπεράσαμε αυτό.

Ερώτηση: Οι συνάδελφοι στην Ελλάδα σας αντιμετώπισαν ρατσιστικά;

Απάντηση: Όχι δε νομίζω. Γενικά σε κάποιο ποσοστό αυτό υπάρχει παντού. Παντού υπάρχουν και ρατσιστές και άνθρωποι, που θα βοηθήσουν και που θα δεχτούν και το διαφορετικό.

Ερώτηση: Όταν ήρθατε στην Ελλάδα, τι δυσκολίες αντιμετωπίσατε γενικά;

Απάντηση: Η δυσκολία είναι ότι ξεκινάς από το μηδέν τη ζωή σου. Εγώ ήμουν τυχερός. Ήταν η αδερφή μου στην Ελλάδα και με βοήθησε πολύ. Μου έδωσε και ένα μικρό σπίτι, που δεν χρησιμοποιούσε και γλίτωσα το ενοίκιο και το ψάξιμο. Δε μπορώ να πω ότι είχα ιδιαίτερες δυσκολίες.

Ερώτηση: Εσείς πώς βιώσατε την εργασία σας στην Ελλάδα πριν γίνετε ελεύθερος επαγγελματίας και μετά;

Απάντηση: Πιστεύω ότι έπρεπε να κάνω πράγματα πιο νωρίς σε σχέση με τη δουλειά μου. Εντάξει... στην αρχή δεν μπορούσα να κάνω πολλά πράγματα, αλλά αργότερα έπρεπε να κυνηγήσω περισσότερο τη δουλειά μου και να μην ασχοληθώ π.χ. με το πρακτορείο τόσο πολύ. Θα ήμουν σε καλύτερη θέση τώρα.

Ερώτηση: Αυτή τη στιγμή είστε ευχαριστημένος από τη δουλειά σας;

Απάντηση: Σε γενικές γραμμές ναι. Οικονομικά είμαι πολύ καλά. Έφτιαξα και δικό μου σπίτι. Έφτιαξα το γραφείο μου, αλλά με όλα αυτά δεν έχω ελεύθερο χρόνο. Θα

ήθελα να έχω ελεύθερο χρόνο να διαβάσω περισσότερα νέα για τη δουλειά, να πάω σε σεμινάρια και να κάνω πράγματα με την οικογένεια μου. Όλος ο χρόνος μου είναι για τη δουλειά. Στη Σοβιετική Ένωση το Σαββατοκύριακο ήταν ελεύθερο. Είχαμε χρόνο να κάνουμε πράγματα. Εδώ αυτό δεν το έχω.

Ερώτηση: Ποιες είναι οι επιθυμίες σας για το μέλλον όσον αφορά τη δουλειά σας;

Απάντηση: Κάποια στιγμή θα ήθελα να μάθω πράγματα για τις υψηλές τεχνολογίες. Να παρακολουθήσω σεμινάρια κ.λπ. και να εξελιχθώ πάνω στη δουλειά μου.

Ερώτηση: Πιστεύετε ότι, αν κάποιες συνθήκες ήταν διαφορετικές, θα ήταν καλύτερη η εργασιακή σας πορεία;

Απάντηση: Σίγουρα, γιατί κάποια στιγμή απέρριψα το ενδεχόμενο να συμμετέχω σε μια προκήρυξη για τη ΔΕΗ, που ήταν για το αντικείμενο μου και είχε δύο θέσεις για παλιννοστούντες. Ήταν λάθος μου το ότι δεν το κινήησα, γιατί είχα το πρακτορείο εφημερίδων. Ίσως να ήταν διαφορετικά τα πράγματα. Θα είχα και ελεύθερο χρόνο. Μπορεί ακόμα να είχα και την ίδια οικονομική άνεση, αλλά με περισσότερο ελεύθερο χρόνο, για να κάνω πιο ευχάριστα πράγματα.

Συνέντευξη 2^η:

Ερώτηση: Θα ήθελα να μου πείτε την ηλικία σας και το έτος γέννησης σας.

Απάντηση: Γεννήθηκα το 1959, είμαι 51 ετών.

Ερώτηση: Σε ποια περιοχή έχετε γεννηθεί;

Απάντηση: Καζακστάν. Πρώην Σοβιετική Ένωση.

Ερώτηση: Η οικογενειακή σας κατάσταση;

Απάντηση: Έχω τέσσερα παιδιά, παντρεμένο. Τα δύο παιδιά γεννήθηκαν στη Σοβιετική Ένωση και τα άλλα δύο εδώ, στην Ελλάδα.

Ερώτηση: Τι σπουδές έχετε κάνει;

Απάντηση: Σπούδασα Πολιτικός Μηχανικός στη Σοβιετική Ένωση στην πόλη Τομσκ της Σιβηρίας.

Ερώτηση: Πότε ήρθατε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Το 1989, Απρίλιος.

Ερώτηση: Με ποιο τρόπο; Ποιες διαδικασίες ακολουθήσατε;

Απάντηση: Σαν Έλληνας ομογενής με ελληνικό διαβατήριο.

Ερώτηση: Για ποιους λόγους ήρθατε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Ας πούμε ότι ήταν ο καημός των γονιών μας. Εμείς ήμασταν εκεί και οι σπουδές ήταν ελεύθερες, εύκολα μπορούσες να μπεις στο Πανεπιστήμιο αν είχες τις εξετάσεις και είχες και τις βάσεις. Δεν είχαμε δυσκολία, για να σπουδάσουμε, οποιοσδήποτε να μορφωθεί. Ας το πούμε έτσι απλά ήταν άλλο το σύστημα. Εγώ προσωπικά δεν είχα κανένα σκοπό να έρθω. Και εγώ και οι περισσότεροι, που ήρθαν στα τέλη του '80. Απλώς ήταν υπό διάλυση αυτή η χώρα, που λέγεται Σοβιετική Ένωση και επικρατούσε ο εθνικισμός. Στις χώρες της Σοβιετικής Ένωσης... αποτελείται από 15 Δημοκρατίες. Απλώς στη διάλυση πάνω, όπως και παντού, επικρατούσε εθνικισμός. Ήταν Έλληνες, Έλληνες Πόντιοι, Γερμανοί, Εβραίοι, οι οποίοι φεύγανε απ' τις Δημοκρατίες, όχι απ' τη Ρωσία. Στη Ρωσία ήταν ήρεμα τα πράγματα. Εγώ έμεινα στη

Ρωσία, αλλά οι γονείς μου και όλοι οι δικοί μας μένανε στο Καζακστάν, μια μουσουλμανική χώρα, και αναγκαστικά έπρεπε να φύγουνε. Στην πραγματικότητα φύγαμε εθελοντικά, αλλά ένας ισχυρισμός είναι και το ότι ήταν αναγκαστικό το να φύγουμε.

Ερώτηση: Στην Ελλάδα τι φανταζόσασταν ότι θα βρείτε;

Απάντηση: Τίποτα δεν περιμέναμε. Απλώς σηκωθήκαμε και φύγαμε. Να σ' το πω απλά, όταν φεύγει το κοπάδι, πρέπει να φύγεις και εσύ. Ήσουν ξένος. Εδώ δεν περίμενα τίποτα. Ήξερα το σύστημα. Και εγώ και όλοι όσοι σπουδάσαμε και ζούσαμε εκεί. Ο περισσότερος πληθυσμός δεν ήθελε να φύγει. Ήξερα ότι εδώ ήταν δύσκολα τα πράγματα. Ήξερα τι θα πει καπιταλισμός. Δεν περίμενα τίποτα καλύτερο. Οι παππούδες μας εξορίστηκαν το '23 από τον Πόντο και το '49 πήγαν στον Καύκασο. Μετά, επί Στάλιν, εξοριστήκαμε πάλι στις στέπες του Καζακστάν και Ουζμπεκιστάν. Τη γενιά τη δική μας, που ήρθε εδώ τέλη '80 τη χαρακτηρίζω εθελοντική εξορία. Φύγαμε μόνοι μας. Δε σφάζανε κανέναν, αλλά φύγαμε μόνοι μας. Όχι ότι περιμέναμε κάτι καλύτερο εδώ, αφού εκεί μια χαρά ήμασταν. Απλά φύγαμε. Πολύ καλύτερα ήμασταν εκεί παρά εδώ. Απλά θέλαμε πατρίδα, πατρίδα, πατρίδα και ήρθαμε εδώ.

Ερώτηση: Το πτυχίο, που πήρατε στη Σοβιετική Ένωση, αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Το πτυχίο αναγνωρίστηκε κανονικά από το ΔΙΚΑΤΣΑ και μετά στο Τεχνικό Επιμελητήριο, για να μπορώ να δουλέψω. Αυτή είναι η διαδικασία. Αλλά δεν αναγνωρίστηκαν τα συντάξιμα δικαιώματα από τη Σοβιετική Ένωση. Όσα χρόνια δούλεψα εκεί πήγαν χαμένα.

Ερώτηση: Σήμερα τι δουλειά κάνετε;

Απάντηση: Σήμερα κάνω τον ελεύθερο επαγγελματία στο επάγγελμα του πολιτικού μηχανικού. Ασχολούμαι με άδειες, κατασκευές και τέτοια.

Ερώτηση: Ποια ήταν η πρώτη σας δουλειά στην Ελλάδα;

Απάντηση: Η πρώτη μου δουλειά στην Ελλάδα ήταν... Εγώ πότε ήρθα... τον Απρίλη, 28 Απριλίου ήρθα στην Ελλάδα. 1^η Μαΐου στη Σοβιετική Ένωση θα φόραγα το κοστούμι μου και τη γραβάτα μου και θα πήγαινα στην παρέλαση. Εδώ πήγα να

κουβαλήσω σωλήνες! Δούλευα δηλαδή ως εργάτης. Μέχρι να δώσω εξετάσεις, δούλευα οικοδομές, παντού, όπου έβρισκα δουλειά. Χωρίς ένσημα, χωρίς τίποτα, έτσι; Συνθήκες δηλαδή τριτοκοσμικές. Καμία βοήθεια απ' το κράτος. Αυτά, που λέγανε βοήθεια για τους Πόντιους... καμία βοήθεια για τους Πόντιους! Μόνο 45.000 το τρίμηνο σα βοήθημα, εγώ δεν τα πήρα ποτέ. Δουλειές δεν έβρισκε ο καθένας. Τα νοίκια ακριβά. Την Τρίτη μέρα, που ήρθα, έπιασα δουλειά. Κουβάλαγα σωλήνες!

Ερώτηση: Τις πρώτες σας δουλειές πως τις βρήκατε;

Απάντηση: Πηγαίναμε στα εργοστάσια και ζητάγαμε δουλειά. Έπιανε ένας γνωστός δουλειά και έλεγε “Θέλουνε άτομα”. Και δούλευες σε μαύρη εργασία. Από στόμα σε στόμα. Δυο χρόνια εγώ δούλευα οικοδομή.

Ερώτηση: Κατά την πρώτη δεκαετία παραμονής σας στην Ελλάδα, πόσες δουλειές αλλάξατε και ποιες ήταν αυτές;

Απάντηση: Έκανα εποχιακές δουλειές. Όπου έβρισκες μεροκάματο, έφευγες και πήγαινες. Από το '89 μέχρι το '92 δούλευα σαν εργάτης, σαν οικοδόμος... έτσι. Μετά έδωσα εξετάσεις και πέρασα. Αλλά πάλι δύσκολα μέχρι να βρεις δουλειά... εμείς γνωρίζαμε και την ποντιακή διάλεκτο... ας πούμε ήταν δύσκολο να διαβάσεις, να γράφεις...

Ερώτηση: Στη Σοβιετική Ένωση τι δουλειά κάνατε;

Απάντηση: Εκεί πολιτικός μηχανικός ήμουνα. Εκεί μετά το Πανεπιστήμιο, τρία χρόνια πρέπει να πας σε δουλειά έτοιμη. Σε στέλνουν απ' το Πανεπιστήμιο και πρέπει για τρία χρόνια να δουλέψεις έτσι. Όπως εδώ οι γιατροί κάνουν το αγροτικό τους. Έτσι περίπου ήτανε εκεί. Απλά εκεί είχες εξασφαλισμένη δουλειά μετά το Πανεπιστήμιο. Έπρεπε αναγκαστικά να δουλέψεις πάνω στο επάγγελμα σου. Μετά, αν ήθελες να φύγεις, μπορούσες να φύγεις. Είτε γιατρός, είτε πολιτικός μηχανικός... Μετά το Πανεπιστήμιο είσαι υποχρεωμένος να δουλέψεις εκεί, που σε στέλνει το κράτος. Και ήταν κανονική δουλειά. Σε μια πόλη ζητάνε “αυτό και αυτό” και εσύ επιλέγεις, που θέλεις να πας.

Ερώτηση: Στη Σοβιετική Ένωση κάτω από ποιες συνθήκες εργαζόσασταν; Δηλαδή, ποιος ήταν ο μισθός σας, η ασφάλιση, τα ωράρια σας, η σχέση με τον εργοδότη σας κ.λπ.;

Απάντηση: Εκεί δούλευα σα διευθυντής εργοταξίου. Είχα 58 άτομα προσωπικό, οικοδόμους. Εξασφαλισμένη δουλειά, η πρόνοια εξασφαλισμένη – τα πάντα – και ο μισθός σου αυτός, όπως και οι εργαζόμενοι όλοι. Ήταν εξασφαλισμένα τα πάντα.

Ερώτηση: Τι διαφορές παρατηρήσατε στην εργασία σας στην Ελλάδα συγκριτικά με τη Σοβιετική Ένωση;

Απάντηση: Στη Σοβιετική Ένωση ήτανε... πώς είναι εδώ το Δημόσιο; Τα πάντα ήταν του Δημοσίου. Είχες το ωράριο σου, δεν είχες το άγχος. Εντάξει πάνω στη δουλειά σου έχεις πάντα άγχος, αν θα βγουν οι εργασίες, να προλάβεις προθεσμίες κ.λπ., αλλά εκεί ήμασταν κρατικοί υπάλληλοι. Δεν είχες το άγχος να ψάχνεις κάθε μέρα για δουλειά, να κάνεις αυτό ή εκείνο, αύριο μπορεί να κλείσει το γραφείο... Όλα ήταν εξασφαλισμένα. Και για το εργάτη και για τον εργοδότη.

Ερώτηση: Ποια εμπόδια συναντήσατε στην Ελλάδα όσον αφορά την εργασία σας;

Απάντηση: Πάνω στο δικό μου το επάγγελμα... Εντάξει δεν είμαι δημόσιος υπάλληλος. Ελεύθερος επαγγελματίας... σήμερα μπορεί να έχεις δουλειά, αύριο να μην έχεις. Δεν είναι μόνο να έχεις δουλειά και να σε προτείνει κάποιος. Είναι και να είσαι καλός πάνω στο επάγγελμα σου. Οποιαδήποτε δουλειά. Σα μηχανικός, σα γιατρός... Αν δεν είσαι σωστός και να ξέρεις το αντικείμενο της δουλειάς σου, δύσκολα να προχωρήσεις. Στην αρχή δυσκολευόμουν να συνεννοηθώ με τις Υπηρεσίες, λόγω γλώσσας. Ξέραμε την ποντιακή διάλεκτο ας πούμε έτσι, αλλά εδώ είναι “αλβανική διάλεκτος”. Το λέμε ειρωνικά έτσι... Και ξεκινάς απ’ το μηδέν. Εντάξει, εγώ έχω τώρα το γραφείο μου, αλλά – εντάξει – κάνω τη δουλειά μου. Όταν ξεκινάς απ’ το μηδέν είναι πολύ δύσκολα τα πράγματα, όταν έχεις και την οικογένεια σου, το ενοίκιο σου... Απλώς δε λέμε ότι φταίει το κράτος, εμείς φταίμε, που ήρθαμε εδώ, έτσι όπως ήρθαμε. Δε μας κάλεσε κανείς εδώ. Θέλαμε να έρθουμε και ήρθαμε. Στην πατρίδα. Δε το λες ότι φταίει το κράτος. Πάντα φταίει το κράτος, όταν έρχεται και σε καλεί. Εκεί έπεσε λίγο προπαγάνδα στους δικούς μας, ότι πρέπει να έρθουν στην Ελλάδα, ότι θα τους βρούνε σπίτια και ότι θα τους αποκαταστήσουν πλήρως. Όλα αυτά μείνανε στα λόγια. Όπως

είναι οι πολιτικοί μας, είναι και το κράτος. Σαν επάγγελμα ο πολιτικός μηχανικός δεν έχει εξασφαλισμένη δουλειά. Πρέπει να σε προτιμάει ο κόσμος. Και, όταν δε σε γνωρίζει ο κόσμος, ξεκινάς απ' το μηδέν. Για να σε προτιμάει κάποιος, πρέπει να δείξεις ποιος είσαι και για να δείξεις ποιος είσαι, το δείχνεις με τη δουλειά σου.

Ερώτηση: Τα εμπόδια, που συναντήσατε στην εργασία σας, κατά πόσο επηρέασαν την καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Ερχόμενοι στην πατρίδα η ζωή μας άλλαξε στα πάντα. Αυτοκαταστροφή ήταν αυτό, που κάναμε εμείς. Όλοι ήταν πολύ καλύτερα εκεί από ότι εδώ. Αυτό το άγχος, που έχουμε εδώ, εκεί δεν το είχαμε.

Ερώτηση: Πιστεύετε ότι έχετε αποτελέσει αντικείμενο διάκρισης στην εργασία σας;

Απάντηση: Πρόβλημα είχαμε στις Δημόσιες Υπηρεσίες. Εκεί σε αντιμετωπίζουν σαν ξέρω 'γω... σαν Αφρικανό, γιατί δεν καταλάβαιναν τι έλεγες. Είχαμε πρόβλημα επικοινωνίας, γιατί δεν ξέραμε τη γλώσσα. Και ειρωνεία από τους δημοσίους υπαλλήλους... Σε προσωπικό επίπεδο με τους άλλους λες τα προβλήματα σου, αλλά ο καθένας κοιτάει τη δουλειά του. Δεν είναι να σε βοηθήσει κανένας. Το βλέπουν ανταγωνιστικά. Δε σε βοηθάει εύκολα ο άλλος, να σου ανοίξει τα μάτια πάνω σε κάποιο θέμα, ούτε στη γλώσσα, ούτε στο πως έχει το σύστημα. Μπορεί να είναι και λόγω καταγωγής, αλλά γενικά μέσα στο επάγγελμα υπάρχει αυτό, υπάρχει ανταγωνισμός.

Ερώτηση: Γενικά εισπράξατε ρατσισμό από τους ανθρώπους στην Ελλάδα;

Απάντηση: Ναι, ναι. Υπήρχε αυτός ο ρατσισμός. Ο ρατσισμός ακόμα και σήμερα υπάρχει. Απλώς δε φαίνεται έτσι ανοιχτά, γιατί μας βλέπουν Πόντιους, αλλά δυνατούς. Ακόμα και οι πολιτικοί, που βλέπαμε στην τηλεόραση, μας λέγανε "Ρωσοπόντιους". Ακόμα μας λένε "Ρωσοπόντιους". Και άμα υπήρχε κάποια διάκριση, είτε επιστήμονας, είτε αθλητής αμέσως το γυρίζανε "Ελληνοπόντιος". Υπήρχε υποκρισία, αλλά και σήμερα υπάρχει ο ρατσισμός, αλλά αυτό δεν είναι μόνο για τους Πόντιους, είναι και για το ντόπιο πληθυσμό. Όταν έχει κάποιος ανάγκη, αλλιώς τον αντιμετωπίζουμε εμείς εδώ στα πολιτικά. Όταν ζητάει κάποιος κάτι, μπορείς να το δώσεις, αλλά τον κάνεις..., τον μειώνεις τόσο που να παρακαλάει για να το πάρει. Μάλλον φταίει το σύστημα. Έτσι

λειτουργεί το σύστημα εδώ. Άλλος ο ρατσισμός στη Σοβιετική Ένωση και άλλος εδώ. Ρατσισμός υπάρχει γενικά στο σύστημα εδώ. Και σε έρευνα, που διάβασα πριν 2-3 χρόνια, μας ξεχώριζαν από τους Έλληνες εδώ. Διακρίσεις πάντα υπήρχαν και ακόμα υπάρχουν.

Ερώτηση: Εσείς πώς βιώνετε την εργασιακή σας κατάσταση στην Ελλάδα; Είστε ευχαριστημένος;

Απάντηση: Δεν είναι το παν το χρήμα. Για μένα η ποιότητα ζωής μετράει. Εκεί η ποιότητα ζωής ήταν πολύ καλύτερη. Ακόμα και τώρα, που έχω δική μου δουλειά, άμα δουλεύεις 15 ώρες τη μέρα, πως θα ζήσεις; Χρήμα, χρήμα, χρήμα, όλη μέρα στις υποχρεώσεις... Ζωή είναι αυτή; Εκεί μετά την εργασία δεν είχες το σκεπτικό αύριο τι θα φάω, που θα δουλέψω. Εκεί μετά την εργασία και θέατρο πηγαίναμε και γήπεδο πηγαίναμε... Είχες το χρόνο, είχες τον ελεύθερο χρόνο σου. Το ότι το έχουν κάποιοι και εδώ..., αλλά εδώ είμαι υποχρεωμένος να δουλεύω όλη μέρα.

Ερώτηση: Τι θα θέλατε να ήταν διαφορετικό στην εργασιακή σας πορεία; Τι πιστεύετε ότι θα έκανε καλύτερη την εργασιακή σας ζωή;

Απάντηση: 18 χρόνια κάνω το επάγγελμα αυτό, απ' το '92. Εδώ η ποιότητα ζωής, που έχεις, εξαρτάται από την οικονομική σου κατάσταση. Όσο περνάει ο χρόνος, έχω και περισσότερο ελεύθερο χρόνο. Διάλεξα εγώ να έρθω στην Ελλάδα και ξεκίνησα από το μηδέν. Δε θα μπορούσε να είναι κάτι διαφορετικό. Αν βοήθαγε το κράτος περισσότερο, ίσως να ήταν καλύτερα.

Συνέντευξη 3^η:

Ερώτηση: Θα ήθελα να μου πείτε την ηλικία σας και το έτος γέννησης σας.

Απάντηση: 43. γεννηθείς το 1967.

Ερώτηση: Σε ποια περιοχή έχετε γεννηθεί;

Απάντηση: Κεντρική Ασία. Πρώην Σοβιετική Ένωση. Αυτό που λέμε Δημοκρατία Καζακστάν.

Ερώτηση: Η οικογενειακή σας κατάσταση;

Απάντηση: Άγαμος.

Ερώτηση: Τι σπουδές έχετε κάνει;

Απάντηση: Ιατρική σχολή. Πανεπιστήμιο πόλης Ακτόμπ.

Ερώτηση: Πότε ήρθατε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Το 1994.

Ερώτηση: Με ποιο τρόπο ήρθατε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Ήρθα με όλη την οικογένεια μου. Εκείνη την εποχή υπήρχε πρόβλημα στη Σοβιετική Ένωση. Είχαμε πρόβλημα ρατσισμού. Εκείνα τα χρόνια – ξεκίνησε από το '93 και, όπως ξέρουμε, το κρατήσανε μέχρι το '96 - '97 και τώρα έχει σταματήσει αυτό το πράγμα. Δεν υπάρχει τώρα. Ε... Υπήρχε λίγο αυτό (ρατσισμός), επειδή και οι συγγενείς μας όλοι ήταν εδώ, έφευγε και όλη η οικογένεια μου... Δεν μπορούσα να τους παρατήσω.

Ερώτηση: Όταν ξεκινήσατε από τη Σοβιετική Ένωση, τι περιμένατε, ότι θα βρείτε εδώ στην Ελλάδα;

Απάντηση: Εγώ περίμενα καλύτερη αντιμετώπιση. Δεν περίμενα, ότι θα ήταν τόσο δύσκολα και θα έχουμε αυτή την αντιμετώπιση. Αυτό το έβλεπες περισσότερο στο ΔΙΚΑΤΣΑ, όταν πήγαινες, που έτσι όπως σε αντιμετώπιζανε, πώς να το πω... σαν άνθρωπο δεύτερης κατηγορίας. Για να πας ας πούμε να φτιάξεις κάποια χαρτιά σου λέγανε “Κάνε αυτό, αυτό και αυτό”. Τα έκανες και πήγαινες “Α! Και αυτό έπρεπε να

κάνεις!” . Και έλεγες σε κάποιον γράψε μου σ’ ένα χαρτάκι κάποια στοιχεία, γιατί δεν μπορούσαμε να τα φτιάξουμε, και μόλις έδινες το χαρτάκι “Α! Εντάξει” σου λέγανε και έκανες δουλειά.

Ερώτηση: Το πτυχίο, που πήρατε στη Σοβιετική Ένωση, αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Ναι.

Ερώτηση: Ποια διαδικασία ακολουθήσατε;

Απάντηση: Κατέθεσα το δίπλωμα μου στο ΔΙΚΑΤΣΑ. Μετά από τρεις μήνες πήραμε απάντηση ότι το Πανεπιστήμιο υπήρχε και ότι μπορώ να δώσω εξετάσεις. Και μετά πήραμε το χαρτί αυτό, που μας δώσανε, ότι έχουμε δικαίωμα. Παλιά υπήρχε η δυνατότητα να διαλέγεις σε ποια Σχολή της Ελλάδας ήθελες και πήγαινες και έδινες. Εγώ ήξερα απλώς τα παιδιά, που πηγαίνανε στην Πάτρα γι’ αυτό πήγα εκεί. Κάποιοι ήταν εδώ στην Αθήνα, κάποιοι Θεσσαλονίκη, κάποιοι Κρήτη πηγαίνανε... εντάξει. Δίναμε εξετάσεις. Μετά σου ανακοινώνανε ότι έδωσες εξετάσεις, πήγαινες στο ΔΙΚΑΤΣΑ ανακοίνωνες τα στοιχεία σου, τα βρισκανε και σου δίνανε βεβαίωση. Από ‘κει και πέρα το δίπλωμα σου είναι αναγνωρισμένο από το ελληνικό κράτος. Μετά μ’ αυτό το χαρτί και δικαιολογητικά μεταφρασμένα στα ελληνικά, το δίπλωμα σου και πήγαινες στη Νομαρχία, παραλάμβανες άδεια ασκήσεως επαγγέλματος, γραφόσουνα στον Ιατρικό Σύλλογο και από τότε ξεκινούσε η διαδικασία: αγροτικό, ειδικότητα, τα πάντα.

Ερώτηση: Σήμερα τι δουλειά κάνετε;

Απάντηση: Σήμερα είμαι ελεύθερος επαγγελματίας. Έχω δικό μου ιατρείο.

Ερώτηση: Η δουλειά, που κάνετε, σας αφήνει ελεύθερο χρόνο;

Απάντηση: Ναι αφήνει. Και τώρα, που είμαι μόνος μου, μπορώ να πω ότι φτάνει, αλλά δεν ξέρω, αν θα είναι το ίδιο, αν κάνω οικογένεια.

Ερώτηση: Ποια ήταν η πρώτη σας δουλειά στην Ελλάδα;

Απάντηση: Η πρώτη μου δουλειά στην Ελλάδα; Νοσοκόμος σε μια ιδιωτική κλινική.

Ερώτηση: Τη βρήκατε αμέσως, όταν ήρθατε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Όχι, μετά από έξι μήνες.

Ερώτηση: Και όλο αυτό τον καιρό ήσασταν άνεργος;

Απάντηση: Ναι. Πήγαινα στη λαϊκή και πουλούσα μαζί με την αδερφή μου.

Ερώτηση: Τη δουλειά αυτή του νοσοκόμου πως τη βρήκατε;

Απάντηση: Μου τη βρήκε η θεία μου. Δούλεψε και εκείνη στην κλινική και ρώτησε, αν θέλουν να με πάρουν και με πήρανε. Εκεί δούλεψα περίπου 6 – 8 μήνες.

Ερώτηση: Κατά την πρώτη δεκαετία παραμονής σας στην Ελλάδα, πόσες δουλειές αλλάξατε και ποιες ήταν αυτές;

Απάντηση: Νοσοκόμος η πρώτη. Μετά δούλεψα οικοδομή, στα πλακάκια. Μετά έκανα εφημερίες σε μια κλινική. Μετά σε γηροκομείο... και μετά άνοιξα ιατρείο δικό μου.

Ερώτηση: Στη Σοβιετική Ένωση τι δουλειά κάνατε;

Απάντηση: Στη Σοβιετική Ένωση μετά το σχολείο έκανα το στρατό μου, σπούδασα στο Πανεπιστήμιο και δούλεψα γιατρός. Ξεκίνησα να δουλέψω αμέσως μετά το Πανεπιστήμιο.

Ερώτηση: Στη Σοβιετική Ένωση κάτω από ποιες συνθήκες εργαζόσασταν; Δηλαδή, ποιος ήταν ο μισθός σας, η ασφάλιση, τα ωράρια σας, η σχέση με τον εργοδότη σας κ.λπ.;

Απάντηση: Εκεί ο γιατρός δουλεύει 7:00 μέχρι 16:00 η ώρα με δύο ώρες για το μεσημεριανό. Και είχαμε και εφημερίες. Κανονικά 24ωρες εφημερίες. Τότε ήτανε χρόνια περεστρόικας, χρόνια διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης. Να σας πω ότι δεν μας πληρώνανε... και να σας πω και εδώ σε κάποιες κλινικές συμβαίνει αυτό. Εντάξει εγώ πρόλαβα και δούλεψα μόνο έξι μήνες μετά το Πανεπιστήμιο και μετά φύγαμε για την Ελλάδα. Η σχέση με τους ανωτέρους μια χαρά ήταν. Δεν είχα κανένα πρόβλημα. Μέχρι Διευθυντή αντικατέστησα κάποια στιγμή, που είχε ένα πρόβλημα και δεν μπορούσε να δουλεύει για λίγο καιρό.

Ερώτηση: Τι διαφορές παρατηρήσατε στην εργασία σας στην Ελλάδα συγκριτικά με τη Σοβιετική Ένωση;

Απάντηση: Δε βλέπω κάποια διαφορά. Εντάξει... Επειδή εδώ είχαμε πιο πολλά μηχανήματα, ας πούμε πιο πολλή βάση δίναμε στις εξετάσεις. Εδώ πιο πολλές μπορείς να κάνεις και πιο εύκολα. Τότε, εκείνα τα χρόνια εκεί στη Σοβιετική Ένωση υπήρχε λίγο πρόβλημα. Δεν είχαμε τόση ελευθερία. Δουλεύαμε με την παλιά μέθοδο. Α μα οι συνθήκες γενικά ήταν καλύτερες εκεί. Εδώ ήρθα και μπήκα σε θάλαμο σε μια κλινική και είχε μέσα είκοσι άτομα! Απαράδεκτες συνθήκες! Εκεί, τουλάχιστον στα νοσοκομεία, που είχα κάνει πρακτική εγώ, υπήρχαν πιο καλές συνθήκες απ' ότι εδώ. Δεν είχαμε θάλαμο με δέκα άτομα. Εδώ σε νοσοκομείο, που έκανα πρακτική, είχαμε θάλαμο είκοσι ατόμων. Τώρα βέβαια λίγο το φτιάξανε. Αυτό ήταν απαράδεκτο! Θάλαμος με περισσότερα από τέσσερα – πέντε άτομα είναι πολλά. Βάσει φαρμάκων, βάσει εξετάσεων, βάσει μηχανημάτων εδώ ήταν πολύ καλύτερα. Και όλα πολύ πιο εύκολα μπορούσες να τα κάνεις. Εκεί έπρεπε να περιμένεις, για να κάνεις δουλειά.

Ερώτηση: Ποια εμπόδια συναντήσατε στην Ελλάδα όσον αφορά την εργασία σας;

Απάντηση: Γλώσσα. Δεν ξέρω, τουλάχιστον εγώ από τη στιγμή, που ξεκίνησα μέχρι τώρα, δεν ξέρω, νομίζω ότι ήμουνα τυχερός. Είχα πετύχει καλό κόσμο. Υπήρχαν και οι εκτροπές, αλλά τους ανθρώπους, που έχω συναντήσει και με βοηθήσανε και μου δείξαν... δεν έχω παράπονο. Εντάξει υπήρχαν κάποιες εκτροπές σε κάποιους, αλλά γενικά ήταν καλά τα πράγματα. Μόνο η γλώσσα ήταν πρόβλημα για μένα. Εντάξει, υπήρχαν και κάποια ρατσιστικά, αλλά ήταν πολύ λίγα και νομίζω από τους ανθρώπους, που μόνοι τους είχανε πρόβλημα, απ' τους συναδέλφους, αλλά εντάξει μετά κάπως άλλαξαν.

Ερώτηση: Το εμπόδιο της γλώσσας, που, απ' ότι μου λέτε, είναι και το μοναδικό που συναντήσατε στην εργασία σας, κατά πόσο επηρέασε την καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Εντάξει εμένα με επηρέασε πολύ, γιατί πιο παλιά είχανε σχολεία, που πήγαιναν οι άνθρωποι και μάθαιναν τη γλώσσα. Εγώ τη στιγμή, που ήρθα, αυτά τα σχολεία είχανε κοπεί. Υπήρχαν κάποια ψιλά... είχαμε γραφτεί τότε με την αδερφή μου στο Πανεπιστήμιο στη Φιλολογική Σχολή, είχα δηλώσει τότε συμμετοχή, αλλά εγώ τότε δούλευα. Εγώ νύχτες δούλευα και φαντάζεστε... την ημέρα κοιμόμουν. Και

αυτά, που έχω μάθει, τα έχω μάθει μόνος μου. Αυτό μόνο, που μου έχει μείνει σαν κόμπλεξ, σα φοβία, είναι τα γραπτά. Γιατί πιο πολύ φοβάμαι μη κάνω κάποιο λάθος στη γραμματική. Νομίζω, ότι οι άλλοι πιστεύουν, ότι, αν δεν ξέρεις καλά τη γλώσσα, είσαι βλάκας. Αυτό συμβαίνει παντού όμως. Και στη Γερμανία, παράδειγμα, τους Έλληνες μας έχουν σαν δεύτερη τάξη.

Ερώτηση: Έχετε παρατηρήσει διακρίσεις σε βάρος σας στο χώρο εργασίας σας;

Απάντηση: Υπάρχουν εκτροπές, αλλά είναι λίγες. Δεν τους δίνω σημασία. Υπάρχει ένα μέρος ανθρώπων τέτοιο, αλλά όχι πάντα.

Ερώτηση: Έχετε παρατηρήσει φαινόμενα διαφορετικής αντιμετώπισης σε εσάς σε σύγκριση με άλλους συναδέλφους σας – ντόπιους – από ανωτέρους στο χώρο εργασίας σας;

Απάντηση: Όχι. Όσο έκανα αγροτικό και ειδικότητα, όχι. Με τους ανθρώπους, που έχω δουλέψει, ήμουν τυχερός, γιατί από κάποιους άλλους, που έχω ακούσει, είχαν προβλήματα, εγώ όχι. Γιατί εγώ έχω συνήθεια, αν δεν ξέρω ρωτάω.

Ερώτηση: Όταν ήρθατε στην Ελλάδα, τι άλλες δυσκολίες αντιμετωπίσατε γενικότερα;

Απάντηση: Πρόβλημα διαβίωσης. Έπρεπε να κάνεις κάποια δουλειά, να πας να βρεις να δουλέψεις. Είχα και την μητέρα μου και τον πατέρα μου... ε... πρέπει να πας να δουλέψεις. Πιστεύω όλοι όσοι ήρθαν είχαν πρόβλημα. Ψάχνουν, δεν ξέρουν. Είναι άλλο μέρος, άλλη χώρα, φυσικό είναι. Γιατί είναι διαφορετικός ο κανόνας ζωής και πρέπει να προσαρμοστείς. Άλλος ο κανόνας εκεί, άλλος εδώ. Πρέπει να συνηθίσεις τους κανόνες, που είναι εδώ, γιατί τώρα μένεις εδώ. Πρέπει να πετάξεις τους άλλους εδώ. Μα οι δικοί μας είναι λίγο ξεροκέφαλοι. Συνεχίζουν, να έχουν τους κανόνες, που ήταν εκεί.

Ερώτηση: Εσείς πώς αισθάνεστε με τη δουλειά, που κάνετε εδώ στην Ελλάδα; Είστε ευχαριστημένος;

Απάντηση: Ναι, γιατί κάνω αυτό, που θέλω.

Ερώτηση: Θα θέλατε, να έχετε κάποια επιπλέον εξέλιξη στη δουλειά σας στο μέλλον;

Απάντηση: Πάντα θέλεις μια εξέλιξη. Αλλά βλέπω εδώ στην Ελλάδα εξέλιξη δεν μπορείς να έχεις. Για να έχεις κάποια εξέλιξη, πρέπει να πας στο εξωτερικό. Για να πας στο εξωτερικό, πρέπει να έχεις οικονομική άνεση. Αυτό. Γιατί ότι καινούριο στην Ελλάδα, έρχεται από το εξωτερικό. Κάποιος είχε τη δυνατότητα, πήγε, έμαθε, γύρισε και το έφερε αυτό, που έμαθε. Εδώ, για να έχεις εξέλιξη, πρέπει να έχεις γνωστό. Όπου πας, ακούς όλο ίδια ονόματα.

Ερώτηση: Υπάρχει κάτι, που πιστεύετε, ότι, αν ήταν διαφορετικό, θα ήταν καλύτερη η εργασιακή σας πορεία;

Απάντηση: Δεν ξέρω. Αν ήξερα τη γλώσσα, νομίζω θα είχα κάνει πράγματα νωρίτερα.

Συνέντευξη 4^η:

Ερώτηση: Η ηλικία σας;

Απάντηση: 78

Ερώτηση: Σε ποια περιοχή έχετε γεννηθεί;

Απάντηση: Στη Ρωσία, Νοβόροσισκ, Κράσνονταρ.

Ερώτηση: από τη Ρωσία, όταν ήρθατε ήσασταν παντρεμένος;

Απάντηση: Παντρεμένος. Είχα παιδιά, εγγόνια. Όλη μου η ζωή εκεί πέρασε. Η γυναίκα μου “έφυγε” βέβαια. Έχει περίπου τέσσερα χρόνια τώρα.

Ερώτηση: Πότε ήρθατε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Στα 1995 έφτασα εδώ. Ήμουνα 64 χρονών.

Ερώτηση: Τι πτυχίο έχετε πάρει;

Απάντηση: Hydro-Engie-Veltiotica-Erga. Τότε ήταν Πανεπιστήμιο, τώρα είναι Ακαδημία. Δόκτωρ επιστήμονας Αρδευμένες Γεωργίες. Εκεί, που ποτίζουν τα φυτά, τα δέντρα...

Ερώτηση: Με ποιο τρόπο ήρθατε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Με όλη την οικογένεια μου. Μόνοι μας φύγαμε. Εγώ, η γυναίκα μου, η κόρη μου, ο γιος μου. Απλά είμαι Έλληνας. Ήρθα πίσω στην “αρχι – πατρίδα” μου. Σαν παλινοστούντες ήρθαμε.

Ερώτηση: Όταν ξεκινήσατε από τη Ρωσία, τι περιμένατε, ότι θα βρείτε εδώ στην Ελλάδα;

Απάντηση: Α...! Τίποτα. Εγώ πίστευα ότι εμένα πρέπει με αρπάζουν. Έτσι σκέφτηκα. Ένα σειρά πανεπιστήμονες κάθονται και εγώ μόνος μου. Τόσα πτυχία έχω. Γεωδαισίας, Τοπογραφίας, Υδρολογίας, Υδρομετρίας, Σχεδιασμού Οχετού και υποστήριξα τη διατριβή του δόκτορα Αρδευμένες Γεωργίες. Εκεί ήμουνα πάρα πολύ ωραία. Δεν περίμενα να είναι καλύτερα εδώ. Είχα την έδρα μου. 18 καθηγητές είχα. Όλα ήταν εντάξει. Απλά σκέφτηκα, πως με τα πτυχία, που έχω, θα έρθω εδώ, κάποιος θα δει...

και ήταν ένας άνθρωπος. Την αλήθεια να πω, ήταν ένας στον Κορυδαλλό. Πρώτα πήγαμε στον Κορυδαλλό. Δυο βδομάδες μείναμε εκεί. Και στη Νίκαια πάω να αγοράσω ψωμί. Με βλέπει ο ψωμάς – ένας πάρα πολύ έξυπνος άνθρωπος – “Πάμε να γνωρίσεις κάποιον” είπε. Πήγαμε... γνώρισα, εκείνος αμέσως να με πάρει και πήγαμε στο αυτοκίνητο να πάμε στην πρεσβεία. Πήγαμε στην πρεσβεία της Ουκρανίας. Λέω “Για ποιο λόγο ήρθαμε εδώ;”. “Μα δεν είσαι από την Ουκρανία;” Λέω “Όχι. Είμαι από τη Ρωσία, απ’ τη Μόσχα.” Και χαλάρωσε αυτός ο άνθρωπος. Και εγώ έτσι είδα, άλλο δεν πήγα. Και μετά βέβαια εγώ πήγα στο Υπουργείο, ήταν ο Υπουργός, είπα ποιος είμαι, τι είμαι... Πήγα έδωσα τα στοιχεία μου ποιος είμαι, τι είμαι, τι κάνω... Ο γραμματέας του Υπουργού τα διάβασε “Σε 10 μέρες θα σας καλέσουμε.” Ακόμα δεν καλέσανε. Εγώ τότε κατάλαβα εδώ πως δε θέλουνε. Όταν ήμουνα εδώ στο Πανεπιστήμιο με πρύτανη – εκείνος, δε μπορώ να πω, φέρθηκε, όπως πρέπει. Είναι μορφωμένος άνθρωπος. Μιλήσαμε και καφέ έκανε και μου έδειξε όλο το Πανεπιστήμιο και πίσω μας τα “φίδια” με τα μάτια ανοιχτά “Μήπως θα τον πάρει; Τι θα γίνει;” Εγώ όλα αυτά τα είδα και ούτε θέλω να ξέρω. Και άλλο πουθενά δεν πήγα. Πουθενά. Το πτυχίο δεν το αναγνώρισα, γιατί απελπίστηκα από αυτά, που είδα.

Ερώτηση: Σήμερα τι δουλειά κάνετε;

Απάντηση: Εγώ μετά άνοιξα μαγαζί, ταπετσαρίες επίπλων. Και εκεί δούλεψα έξι χρόνια. Με αυτά τα χρήματα, που κέρδισα, αγόρασα δύο σπίτια. Το ένα το έδωσα στο γιο μου και στο άλλο μένω εγώ. Πήρα δάνειο. Ποντιακό δάνειο. Εδώ δούλευα και έβγαζα το “ψωμί”. Καλό “ψωμί” τίποτα δεν μπορώ να πω.

Ερώτηση: Ήσασταν ευχαριστημένος από αυτή τη δουλειά;

Απάντηση: Ήμουνα πάρα πολύ ευχαριστημένος. Είχαμε και πολύ ελεύθερο χρόνο. Κάναμε ταξίδια... πολύ καλά ήμασταν.

Ερώτηση: Ποια ήταν η πρώτη σας δουλειά στην Ελλάδα;

Απάντηση: Στην αρχή δεν είχα δουλειά, δεν είχα “ψωμί”. Έπλενα και καθάριζα σκάλες. Έκοβα δέντρα. Πότιζα κήπους. Δυο χρόνια έκανα τέτοιες δουλειές. Μόνο το “ψωμί” έβγαζα. Τίποτα άλλο. Και η γυναίκα μου μορφωμένη ήτανε, αλλά και αυτή το

ίδιο. Δεν είχε δουλειά. Εγώ βέβαια ήμουν λίγο καλύτερα από κείνη με τη γλώσσα. Διάβασα βιβλία και έμαθα πράγματα.

Ερώτηση: Την πρώτη σας δουλειά πως τη βρήκατε;

Απάντηση: Είχα πάει σε Σύλλογο στην Καλλιθέα. Ο πρόεδρος του Συλλόγου με γνώρισε στο βοηθό του. Και εκείνος μου έδειξε έναν άνθρωπο να πάω να δουλέψω. Και πήγα. Και δεν με πλήρωσε. Ξαναπήγα πίσω σ' αυτόν και του είπα “Δούλεψα μα δε με πλήρωσε” και τότε μου έδωσε 20.000 δραχμές. Ε καλά... το “ψωμί” μου το πήρα και άλλο τίποτα δεν πήρα. Ενώ έκανα, πολύ καλή δουλειά. Έτσι εγώ δούλεψα σε κήπους περίπου 2 – 3 χρόνια και μετά βρέθηκα στη Γλυφάδα σ' ένα κήπο απέναντι από ένα μαγαζί, που διορθώνει τσάντες. Εκεί ήταν ένας άνθρωπος, είδε, που ποτίζω και ήρθε και μιλήσαμε. Έφερα και του έδειξα κάτι παπούτσια, που είχα φτιάξει στην κόρη μου, για να δει τι κάνω και εγώ. Εκείνος λέει “Πού τα αγόρασες;” Λέω “Εγώ τα έφτιαξα”. Και εκείνος μου είπε να ανοίξω μαγαζί. Με ρώτησε “Τι θέλεις; Τι μπορείς;” και εγώ του είπα “Αυτά, τα έπιπλα. Να αλλάξω τα υφάσματα, καλύμματα...” Και με βοήθησε. Πήγα στο Υπουργείο, για να κάνω, ότι έπρεπε να ανοίξω μαγαζί. Στο όνομα μου λέει δε γίνεται. 65 τότε ήμουν. Λέει “Είσαι γέρος.” Και άνοιξα στο όνομα του γιου μου και τώρα ο γιος μου έβαλε το γιο του και εμένα με έβγαλαν έξω. Και τώρα ούτε “ψωμί” έχω.

Ερώτηση: Στη Σοβιετική Ένωση βρήκατε αμέσως δουλειά μετά το Πανεπιστήμιο;

Απάντηση: Στη Σοβιετική Ένωση δε με άφησαν να φύγω από το Πανεπιστήμιο. Αναγκαστικά ήμουν εκεί σαράντα χρόνια. Παράλληλα εγώ ήμουν διευθυντής της έδρας και είχα εργαστήριο. Το εργαστήριο με δώρο έκανε η Μόσχα. 4 άτομα. Και εγώ ήμουν διευθυντής της έδρας, που για τους φοιτητές διδάσκει. Και εκεί για τα ερευνητικά έργα είχα το εργαστήριο. Παράλληλα. Το πρωί εκεί, το βράδυ εδώ.

Ερώτηση: Στη Σοβιετική Ένωση κάτω από ποιες συνθήκες εργαζόσασταν; Δηλαδή, ποιος ήταν ο μισθός σας, η ασφάλιση, τα ωράρια σας, η σχέση με τον εργοδότη σας κ.λπ.;

Απάντηση: Καλύτερη ζωή κανείς δεν μπορεί να βρει. Πάρα πολύ ωραία! Εγώ έφυγα από' κει, όταν πήρα σύνταξη. Όταν τελείωσα τα έργα μου. Και από το Ροστόβ πέρασα στη Μόσχα. 10 χρόνια έμεινα στη Μόσχα.

Ερώτηση: Τώρα τη σύνταξη αυτή την παίρνετε;

Απάντηση: Όχι δεν την παίρνω. Η ασφάλιση, που είχα στη Ρωσία, δεν αναγνωρίστηκε. Και δούλευα 40 χρόνια εκεί. Εγώ αναγνωρίζομαι ως Έλληνας, που μένει στην Ελλάδα και έχει ρώσικο διαβατήριο.

Ερώτηση: Ποια εμπόδια συναντήσατε στην Ελλάδα όσον αφορά την εργασία σας;

Απάντηση: Δεν είχα καθόλου προβλήματα εκεί, που πήγα να ζητήσω δουλειά και να δουλέψω. Το πρόβλημα είναι, ότι δεν υπάρχει δουλειά. Και σ' αυτό, που ξέρω εγώ και που σπούδασα, για μένα δουλειά δεν υπάρχει. Εγώ πήρα ένα βιβλίο, που έγραψα στη Ρωσία για Γεωδαισία και ήταν πολύ πιο σύντομο από αυτό που είχαν εδώ και είπα στον πρότυπη “Έλα να μεταφράσουμε. Από «αύριο» τα παιδιά να διαβάζουν αυτό, μικρό είναι. Εδώ να διαβάσεις αυτό, «φουσκώνει το κεφάλι σου!» Για να γράψεις καλά, θέλει χρόνο. Και αυτό, που έχουν εδώ «μπλα, μπλα, μπλα...» τα παιδιά μπορούν να διαβάσουν τόσα πολλά; Αυτό, που ζήτησα, ένας Έλληνας να είναι δίπλα μου και σιγά – σιγά θα μεταφράζουμε. Το άλλο το βιβλίο “Αρδευμένες Γεωργίες”. Κάθε λέξη ξέρεις τι βάρος έχει; Στη Ρωσία, για να γράφεις βιβλίο, υπάρχει δυνατός έλεγχος. Πρέπει “ από τρεις σελίδες να κάνεις μία σελίδα” και να είναι το ίδιο. Σαν άνθρωπο με αντιμετώπισαν πάρα πολύ καλά εδώ στην Ελλάδα. Σαν πτυχιούχο... μόνο ο πρότυπης με άκουσε και ο γραμματέας του Υπουργού. Έγραψα 8 σελίδες για μια πλημμύρα, που είχε γίνει στην Αθήνα και πήγα στο Υπουργείο να δώσω όλα αυτά, που έγραψα εγώ. Τι να κάνουν, πώς να το κάνουν... και, όταν μετά από 10 μέρες ήρθα πάλι, μου λέει “Ο Υπουργός δεν μπορεί να σου μιλήσει.” “Μα είπες μετά από 10 μέρες να έρθω. Δώσε μου πίσω αυτά, που έγραψα!” Τίποτα δεν πήρα. Δεν είναι κτήνος αυτός ο άνθρωπος; Εγώ τα αντίγραφα είχα. Από αυτό και πέρα άλλο πουθενά δεν πήγα. Αυτό ήταν πριν 10 χρόνια. Και μετά είχα ανοίξει το μαγαζί. Κρίμα. Για την Ελλάδα κρίμα. Χάνει πάρα πολλά η Ελλάδα. Είχα μια πρόταση να πάω στην Αμερική, αλλά η ηλικία δε με άφηνε. Ούτε εγώ ούτε η γυναίκα μου ξέραμε Αγγλικά... Δεν πήγαμε και φανταστείτε... Στη Ρωσία είχα γράψει ένα βιβλίο. Μια μέρα με παίρνει τηλέφωνο ο εκδότης και μου λέει

“Συγχαρητήρια! Η Αμερική αγόρασε $\frac{1}{4}$ από όλα τα βιβλία σου!” Και το βιβλίο ακόμα δεν βγήκε!

Ερώτηση: Πιστεύετε, ότι, αν οι καταστάσεις ήταν διαφορετικές, θα ήταν καλύτερα τα πράγματα για εσάς;

Απάντηση: Πώς δε θα ήταν καλύτερα; Εγώ θα δούλευα στο Πανεπιστήμιο, θα είχα γράψει βιβλία, θα είχα βγάλει διδάκτορες, θα είχα κάνει πολλά πράγματα. Αλλά δεν τα κατάφερα.

ABSTRACT

The present work focuses on the question of immigration of Pontian immigrants from the ex-U.S.S.R. in Greece in the dues of decade 1980 and the beginning of decade 1990, as well as in their access, if they have the corresponding degrees, in higher professions. These persons abandoned everything they had created there, mainly because of the nationalism, which had burst out that season in these regions, and their wish to live in the homeland. The main problems, which they faced in Greece, were the ignorance of Greek language and the racism. Characteristic is that they presented enough high rate of third degree education, however they were complicated in their access in higher professions¹¹⁰. Moreover they had to face also more general problems, as negative confrontation, social exclusion etc. From the interviews, which were carried out¹¹¹, resulted that the Pontian immigrants from the ex-U.S.S.R., until their degrees were recognized, were doing works much more inferior of their qualifications. Some of them did not even enter in the process of recognition of their degrees and dealt with irrelevant professions from the object of their study. Remainders, that were not absorbed by the Greek state, in order to work on their object, became free professionals.

Key words:

Pontian immigrants, Access, Higher professions

---

¹¹⁰cf. Chapter 3 of work

¹¹¹cf. Annex